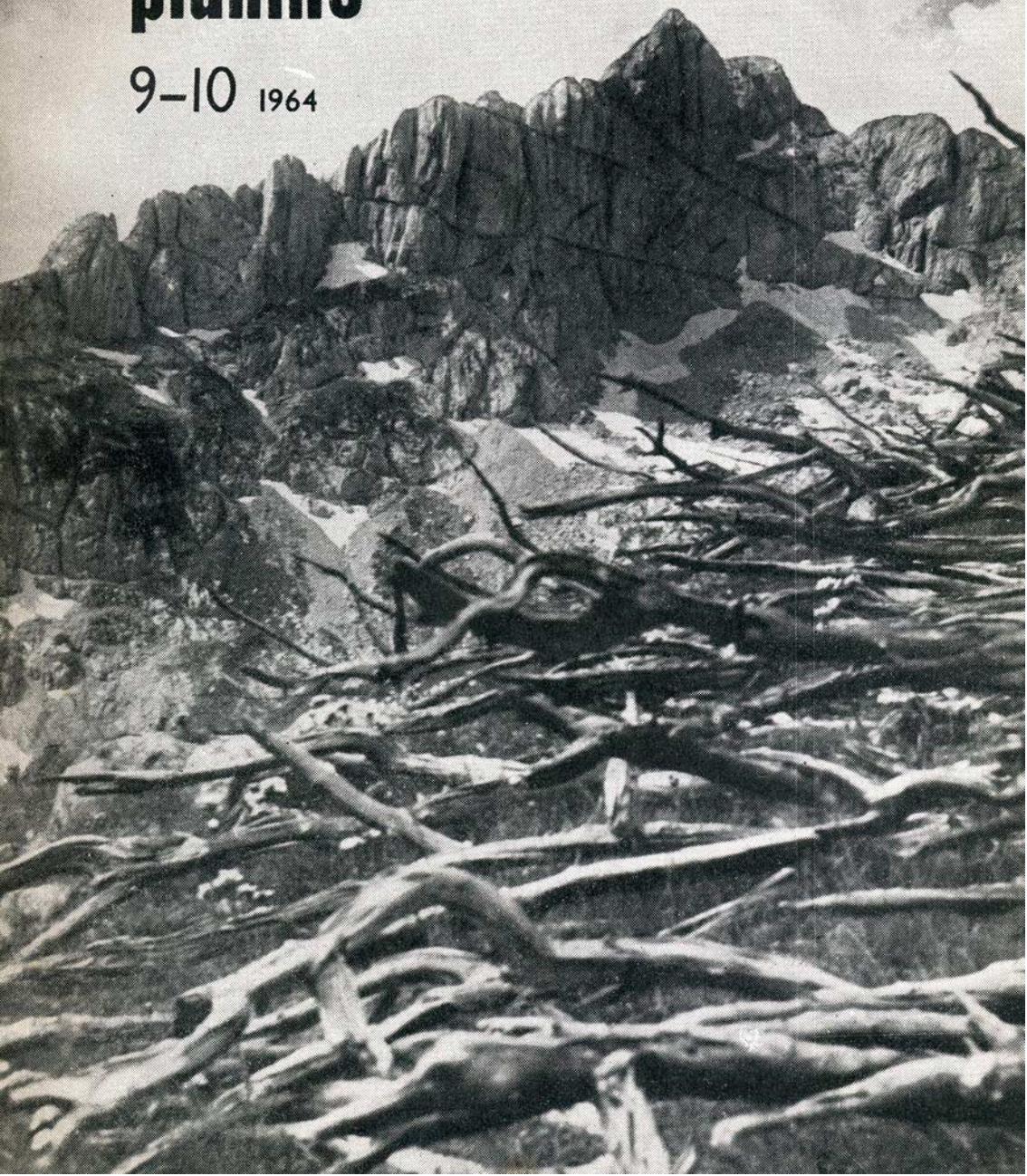

naše planine

9–10 1964

»The Mountains«
 Review of the Alpine Association of Croatia
 »Nos Montagnes«
 Revue de la Fédération Alpine Croate
 »Le nostre Montagne«
 Rivista della Federazione Alpina Croata
 »Unsere Berge«
 Zeitschrift des Kroatischen Bergsteigerbundes

Izda v a č: Planinarski savez Hrvatske
Glavni i odgovorni urednik: Dr Željko Poljak,
 Zagreb, Cesarčeva 5 II.
Redakcioni odbor: ing. Lota Arch, prof.
 dr Vladimir Blašković, prof. Srećko Božićević i
 prof. dr Mihajlo Pražić
Adresa u redništva: »Naše planine«, Zagreb,
 Gajeva 2a, telefon 37-316

Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja pretplata za pojedince iznosi 600 dinara, a za kolektive i ustanove 1200 dinara. Cijena pojedinom dvobroju 150 dinara. Pretplate se šalju čekom na Planinarski savez Hrvatske Zagreb (za »Naše planine«) na tekući račun 400-608-231-181. Tisak: Radionice Grafičkog školskog centra, Zagreb

GOD. XVI RUJAN—LISTOPAD 1964 BROJ 9—10

S A D R Ţ A J

Vlado Oštrić: U dolini Čepelice	193
Mirko Marković: Susret pod Velebitom	195
Marija Kostanjšek: Storen	199
Dr Ivo L'popović: Kajmakčalanska krajina	203
Dr Radivoj Simonović: Kod »Turaka« u Drežnici	211
Uzeir Beširović: Vučja noć na Crepoljskom	219
Uzeir Beširović: Vučji dan na Vlahinji	220
P. B.: Pao posljednji osamtišućenjak	222
Prof. dr Mihajlo Pražić: Neki problemi Medvednice	225
Dr Željko Poljak: Naši liječnici kao planinari	229
Dr Radivoj Kovačević: Četrdeset godina planinarstva u Vojvodini	234
Vijesti	237

VLADO OŠTRIĆ, Zagreb

U dolini Čepelice

Ta dolina podsmješljiva imena, mamilia me sa više zrenika. Sa vrha Nikolje Glave (566 m) sva je na dlanu pogleda. Između zakršenih kosa, gdje kamen šikaru prerasta a šikara kamen, dolina Čepelice je, bar djelomično, meki zeleno-sivi detalj na prividno jednolikoj paleti hercegovskog krša.

Jednog vojnički ranog jutra spuštamo se cestom Bileća—Trebinje. Strmo, iznad kraškog kanjona izvorišta Trebišnjice, silazi cesta preko Drakuljice, da na podnožju tog brda prijeđe mostom Čepelicu i uđe u kotlinu Miruše. Još prije mosta skrećemo na izlokan kolski put i ulazimo u dolinu Čepelice. Gubimo ostale iz vida i nas trojica, opremljeni kartom i kompasom, tragamo, tu pri ušću doline, za prvom kontrolnom tačkom.

Nalazimo se na orientacionom zadatku. Oživljava nekadašnja atmosfera orijentacionih natjecanja. Tamo na prostranstvu predzimske Dinar, napustio sam, četiri godine ranije orijentaciono takmičarsko »planinarstvo«. Prisiljen da jurim tamo, gdje bih radije zastao, da klonem umorno gdje bih radije krenuo dalje, pretrčavajući planinu umjesto da se prepustim doživljaju do tada nepoznatog planinskog svijeta, obilazeći sa strane snježne vrhunce — a sve to jednog vedrog dana, sa prvim snijegom u gornjem dijelu planine — odlučio sam da ostanem samo planinar. Odlučio sam da ne pokušavam više uključivati u svoje doživljaje elemente koji imaju svoje mjesto i vrijednost na sportskom terenu, ali ne i u horizontima planinskih krajolika.

Ovog jutra, eto, prolazim dolinom sa kartom u ruci i kompasom oko vrata. Ovaj put sam zadovoljan što je tako. Krećem se tek sa dva druga dotad neznanim krajem. Cilj nije važan, glavno je da je ugodan put. Sve to prijatno podsjeća na ranija planinska lutanja o kojima tako rado maštam u sivomaslinastim bilećkim perspektivama.

Prolazimo mimo izvora Čepelice. To su dosta jaki kraški izvori. Rado zastajemo kraj njih. Voda što teče iz tame unosi mekoću blagih ploha u tvrdoćom sapete oblike krša.

Ima zaselaka u dolini Čepelice. Prolazimo kroz jedan. Kvrgasti putovi, grubost kamena u strukturi zida, krova, ograde, kamenje — čini se — plod i usjev. Pa ipak, čovjek čini ovdje što i voda. Skupljajući snagu u svjetlu dana, kao i voda u tami podzemnih tokova, čovjek stvara bla-

gost zelenila u surovosti krškog sivila, meke plohe livade, oranice, vrtu u grubosti kamenja, tople brazde plodne zemlje u hladnoći izbrazdanih stijena.

Silazimo koritom Čepelice. U jednom je dijelu suho, zaraslo u šikaru bez lišća i u uvelu čupavu mahovinu. Voda se — lokvica po lokvica — javlja dalje nizvodno. Provlačimo se šikarjem, lokve se spajaju u potocić, prelazimo neku staru ogradu, odjednom — izvlačimo se iz granja, zastajemo, šrimo oči.

Šikara nam je poklonila jedan skladan vidik. Potocić se u jednom proširenju smirio, ujezerio. Nekoliko niskih, ali izrazitih kukova i gola šikara kao da čuvaju ovaj tiki prostor, gdje miriše voda, vlažna zemlja i zelena mahovina.

Plav je dan i zimsko sunce nije baš škrto, a daleko naprijed, negdje iza doline Trebišnjice, zaodjela se u bijelo dva brijega, te strše sa dostojanstvom stijena i bjeline prema nebu. Stražište je to — moj znanac sa novogodišnjeg bilećkog izleta — vrh koji straži nad crnogorskim Banjama. Drugi je vrh odmaknut prema Sutjesci Trebišnjice — Ilijino brdo — sa kapelicom na vrhu.

Gledamo ih, okruženi stijenama i šikarom, na obali zelenosivog jezera. Spremamo u sjećanje sliku vedrog sklada.

Polazimo dalje, dobro raspoloženi. Negdje u Mirušama, kraj šumarka uz cestu, sastajemo se sa ostalim drugovima. Smijemo se i pričamo kako je bilo, čekajući da nas kamion prebací u kasarnu.

Iza nas ostaje malen, ugodan doživljaj jednog vojničkog radnog dana, ostaje u sjećanju slika doline koja traje svoje posljedne godine. Dovršenjem hidroelektričnog sistema Trebišnjice, dolina Čepelice će postati zaliv Trebišnjičkog jezera.

Susret pod Velebitom

Bilo je to jedne tople srpanjske večeri godine 1912. u ličkom seoci Krasnom pod Velebitom. Dnevnu žegu upravo je počeo smjenjivati ugodni večernji povjetarac. U to doba dana ljudi ovdje večeraju, pa iza toga posjedaju pred kućama, da se malo odmore i naužiju večernje hladovine. Susjed obično navrati do susjeda, da se vide i dogovore kako će sutra zajedno na košnju ili u planinu po drvo.

Osobito je te večeri bilo živo u malenoj seoskoj gostonici Blaža Vukelića, gdje se redovito održavalo muško sijelo. Tu su se sastajali stariji Ličani, da uz čašicu rakije i malo duhana čuju dnevne novosti, ili da prepričaju kakvu epizodu »iz dobrih starih vremena«. Najviše se, dakako, govorilo o Americi, kamo su mnogi mještani otišli u potrazi za boljim životom. Gazda Vukelić dobivao je od vremena na vrijeme iz Zagreba novine, te bi ljudima prioprijedao što je nova u Gospiću, Zagrebu, Beču i u dalekom svijetu. Tako je to bivalo svake večeri u Krasnom, pa tako i ove. U polumračnoj i duhanom zadimljenoj gostonici bila su svega tri stola i nekoliko stolica. Domaći ljudi malo su kad sjeli za ove stolove. Radije su prioprijedali stojeći, nagurani oko šanka, zapravo oko podužeg stola, koji je vlasniku služio za podvorbu. Na tome stolu gorjela je na jednom obrnuto postavljenom loncu lojanica, čiji je dim i vonj bio obilniji od svjetla. Sve to, međutim nije smetalo domaće ljude da se tu osjećaju ugodno. Veselo čavrjanje prisutnih bilo je upravo najbučnije, kada su na prag gostonice stupila dva nova gosta. Bili su očigledno stranci. Stariji od njih imao je bradu i odulji štap u ruci, a mlađi je bio u košulji sa športskim pump-hlačama i sa šeširom na glavi. Obojica su na ledima nosili goleme naprtnjače, a na nogama jake, čavlima okovane cipele. Na licima im se video umor. Pozdravivši prisutne s »dobro veče«, stranci uđoše u gostonicu. Prisutni odgovoriše i umukoše. Stariji putnik sa bradom pristupi gostoničaru i predstavi se:

— Ja sam profesor Koch iz Zagreba.

— A ja sam Josip Poljak, također iz Zagreba, predstavi se mlađi putnik.

— Mi smo — produži prof. Koch — upravo stigli sa Velebita, pa ćemo se malo kod vas odmoriti. Željeli bismo tu i prenoći, a prije svega nešto pojesti i popiti, jer smo gladni i žedni.

— A sigurno ste i umorni, gospodine, primijeti postariji Ličanin sa dugim brcima i sijedom bradom.

— Bogami jesmo, odvrati mlađi Poljak. — Profesor i ja hodamo već nekoliko dana preko Zavižana, Jezera i Kukova, pa smo se već zaželjeli odmora.

— A vi, jelda, ono sakupljate rude, zapita ponovo stari Ličanin sa bradom.

— Da, da, odvrati prof. Koch, da skrati razgovor.

— Pa, jeste li što našli?

— Jesmo.

— E, pa lijepo.

U međuvremenu je vlasnik gostonice rasprostro čisti stolnjak, povorio goste hladnom janjetinom, lukom, kruhom te bocom vina i vode. Došljaci su bili gladni i odmah se dali na jelo. Domaći ljudi su iz prijedra promatrali nove goste i znatiželjno upijali svaki njihov pokret i svaku njihovu riječ. Najviše su se čudili, kako to, da velika gospoda iz Zagreba hodaju sa teškim naprtnjačama na leđima po Velebitu, gdje i oni sami izlaze sa mnogo muke i tek od nužde. Tiho su si došaptavali, kako su sigurno dobro plaćeni za takova putovanja.

Za vrijeme večere profesor Koch i asistent Poljak počeli su se oporavljati od napornog silaženja niz Nadžak Bilo. Okrijepivši se jelom i pićem prepričavali su minule dogodovštine sa puta. Kasnije se razgovor skrenuo na isključivo stručne geološke probleme. Domaći ljudi su sve to neko vrijeme pozorno slušali, ali kako su sve manje od toga razgovora razumjeli, počeli su se pomalo razilaziti. Za njih je dan bio zaključen. Trebalo je poći na spavanje.

Oko devet sati navečer Vukelićeva se gostonica ispraznila. Za stolom su sjedili samo profesor Koch i asistent Poljak. U suprotnom kutu prostorije sjedila su još dva zaostala gosta. U mraku su se jedva razabirala njihova lica. Obojica su bili stariji ljudi sa dugačkim brkovima, odjeveni sasvim jednostavno. Za šankom je vlasnik gostonice prebrojavao dnevni utržak. Profesor Koch je na sav glas sa svojim suputnikom raspravljao o geologiji Velebita. Obojica su bili u elementu, puni svježih utisaka. Koch je žestoko kritizirao ranije opservacije austrijskih geologa, napose dra Schuberta. U tektonici sjevernog i južnog dijela Velebita nazrijevao je profesor Koch vidljive analogije, koje dr Schubert nije poznavao. Prema položaju velebitskih slojeva, koji na sjevernom i južnom dijelu planine padaju prema moru, te rasjedima, koji su vidljivi duž čitave ličke padine Velebita, profesor Koch je uvjeravao svog mlađeg suputnika, kako geotektonski postanak planine nema nikakve veze sa Schubertovom teorijom o velikoj velebitskoj antiklinali. Asistent Poljak je pažljivo slušao svog starijeg druga.

— Imate pravo — odgovorio je na kraju Poljak, — jedino tektonika Velike Paklenice nije u tom slučaju dovoljno jasna. Rasjedna ploha Paklenice okomita je na glavni smjer pružanja planine.

— To u ovom slučaju ništa ne smeta — javi se glas iz drugog kuta sobe.

— Naoko smeta — odgovori asistent Poljak, okrenuvši se k stolu odakle je došla primjedba. — Za postanak ovakove reljefne forme teško se može pretpostaviti glavni pravac horizontalnog potiskivanja. Jedino, ako je Velebit doista na profilu Paklenica — Vlaški Grad — Sveti brdo dio jedne velike antiklinale, onda bi bilo moguće razumjeti, obzirom na šarolikost tamošnjeg sastava, da je sjeveroistočno krilo velebitske antiklinale propalo uz jednu golemu lomnu crtu. Vjerojatno su samo na taj način stare permo-karbonske naslage izbile na površinu kod Ivinih Vodica, gdje one neposredno dodiruju lijaske vapnence. Ali — nastavi mladi Poljak — ti to stari, i onako ne razumiješ.

— To zbilja ne razumijem, odgovori neznanac iz suprotnog ugla sobe. Ali, da li vi, gospodo, poznajete Sterneckovu teoriju o defektu masa?

— Ne..., ne poznajemo.

Dva vjerna planinarska druga, dr Šmonović i prof. Poljak na Velebitu 1924. godine (jutarnji doručak kraj šatora više Baričevića)

— Eto vidite, nastavi neznanac iz ugla, kada bi je poznavali, onda bi po mom mišljenju bolje razumjeli geologiju Velebita. Ja sam o tome puno raspravljao sa drom Schubertom. Njegov članak u bečkom Jahrbuchu pun je nedostataka. Netočni su i svi nacrtani profili. Ja ih nigdje nisam mogao naći na planini. Profile, koje sam ja video i zabilježio nije mogao Schubert da objasni. Ni ja ih isprva nisam mogao razumjeti i protumačiti. Ali kada sam pročitao Sterneckov rad o defektu masa ispod planina, meni je mnogo toga postalo jasnije. Sterneckove se ideje mogu izvrsno primijeniti i na Velebit. U tom slučaju je razumljiva i pukotina Velike i Male Paklenice...

Neznanac se polako podigne sa svoga stolca i sve tumačeći priđe laganim koracima do stola svojih sugovornika. Vanrednom jasnoćom i odličnim poznavanjem prilika na terenu počeo je razlagati, kako on shvaća tektoniku Velebita. Govorio je toliko zanosno i s toliko dubokim poznavanjem činjenica, da su ga profesor Koch i asistent Poljak slušali bez riječi. Svoja izlaganja zasnivao je na divno izrađenim fotografijama, koje je redom vadio iz džepa i slagao pred svoje slušaoce. Kada je dovršio sa izlaganjem, osmjehnuo se.

— Oprostite, gospodo, sigurno sam vas zagnjavio. Oprostite . . . eto, slušajući vas kako ste razgovarali o Velebitu, nisam se mogao uzdržati da nešto i ja ne kažem. Volim Velebit! To je najljepša hrvatska planina! Priroda i ljudi na njoj su toliko privlačni, da ima već devet godina kako svako ljeto obilazim Velebit uzduž i poprijeko. I ove sam ga godine prešao čitavog od Sv. brda do Oltara i Krasna. Vidio sam toga toliko, što nikad iz knjiga ne bih doznao.

— Da imate pravo, odgovori profesor Koch.
Nastao je časovit tajac.

— Oprostite, a tko sve vi gospodine, zapita mladi Josip Poljak.

— Ja sam dr Radivoj Simonović, lekar iz Sombora. Drago mi je, da sam vas upoznao — i ljubazno pruži ruku. Rukovali su se svi zajedno i predstavili.

— A ovo je — osvrne se dr Simonović na druga za svojim stolom

— moj dobar prijatelj i pobratim Ilija Šarinić, ravnajući učitelj iz Švice.

Sjeli su svi zajedno uz jedan stol. Poznanstvo se brzo preobrazilo u iskreno prijateljstvo. Naročito su živo raspravljadi dr Simonović i mladi geolog Josip Poljak. Raspričali su se na daleko i široko. Tema razgovora bio je, dakako, Velebit. Toliko su se zanijeli u ono o čemu su raspravljadi, da nisu ni primjetili da je ponoć već davno prošla i da su njihovi drugovi već otišli na počinak. Čari velebitske prirode toliko su ih zaokupili, da su zaboravili na umor i kasne sate. Obojica su u mislima prolazili velebitskim dulibama, kukovima i podima, a iz njihovih očiju sjala je sreća i zadovoljstvo. Velebit ih je očito zbljazio onom snagom, kako to samo on može... Kada su prvi pjetli navijestili zoru novoga dana, putnici su se digli od stola. Dr Simonović je stisnuo ruku svom mlađom znancu.

— Drago mi je, gospodine profesore, da sam vas upoznao. Vi ste još mlađ i već dobro poznajete Velebit. Osjećate prema ovoj planini veliku ljubav, baš kao i ja. Vjerujem, Velebit će nas zbližiti i učiniti dobrom prijateljima. Veselit će me, ako to doista i postanemo.

— I meni će to biti drago, odvrti mlađi Poljak, stisнуvši desnicu svog novog prijatelja.

* * *

Susret u Krasnom pod Velebitom godine 1912. stvorio je doista jedno nerazdruživo, vjerno prijateljstvo, koje može poslužiti kao uzor današnjim planinarima. Od toga susreta putovali su dr Simonović i profesor Poljak po Velebitu gotovo trideset godina. Kroz to vrijeme oni su postali naši najistaknutiji planinari »velebitaši«. U prošlosti našeg planinarstva obojica su zaorali duboke brazde, koje će, kako danas, tako i u budućnosti svjedočiti o svestranosti i korisnosti njihovog rada.

XIV SLET PTT PLANINARA JUGOSLAVIJE

Domaćin XIV sleta PTT planinara (3-6. jula, 1966) bilo je PTT planinarsko društvo Skopje, koje se kao jedno od mlađih planinarskih društava pokazalo kao veoma sposobno u organizaciji ovakove međudruštvene manifestacije. Mjesto sleta bilo je na živopisnoj planini Vodno iznad Skopja. Kraj novo izgrađenog planinarskog doma, čija je gradnja trajala 3 mjeseca, na mjestu zvanom Srednje Vodno, bili su postavljeni šatori i uredeno sletište spremno da primi planinare iz čitave Jugoslavije.

U toku 3. jula pristizale su na sletište grupe planinara sa svih strana, od Maribora pa do Titograda. PD PTT »Sljeme« iz Zagreba sudjelovalo je na sletu sa 60 svojih članova. Grupe koje su stigle u toku prvog dana koristeći rani dolazak, provele su čitav dan na obroncima Sar-planine na Popovoj Sapki kamo su stigle modernom žičarom iz Tetova. Do sumraka 3. jula na sletištu je smješteno preko 300 planinara, a sa prvim sumrakom uz logorsku vatru slet je bio svečano otvoren. Planinarsko veselje je tada potrajalo do duboko u noć, dok su duboko dolje treperila svjetla Skopja.

4. jula organizatori su za učesnike sleta predviđali izlete po planini Vodno. Najveća grupa je pošla sa vodičima do vrha Vodno gdje se nalazi planinarski dom »Vrh Vodno«, odakle je divan pogled na makedonske planine. Nakon kraćeg zadržavanja pošla je grebenom na planinu Kočiću, odakle se u dubokom kanjonu vidi jezero Matka na rijeci Treski, gdje se nalazi i hidrocentrala »Matka«. Spuštajući se strmo kraj manastira sv. Nikole grupa se spustila do Treske, gdje je odmarajući se i kupajući se dočekala autobuse koji su ih prebacili nazad na Vodno. Poslije podne prvog dana korišteno je za odmor i štene oko doma.

5. jula bili su po programu kraći izleti na vrh Vodno, na dom »Vodno« i do manastira sv. Pančevojma iz XVI stoljeća u selu Nerezi, dok se jedna grupa spustila na razgledavanje Skopja. U isto vrijeme organizirano je i orijentaciono takmičenje i takmičenje u brzom hodanju. Poslije podne program je nastavljen raznim šaljivim takmičenjima i gadanjem zračnom puškom.

Nakon toga slet je službeno završen, a na samom završetku objavljeno je da će organizator 15. sleti biti Planinarsko društvo PTT »Poštarski« iz Tuzle i da će se slet održati na jednoj od planina u okolini Tuzle. Iza večeri organiziran je ples, a slijedeći dan grupe su napustile sletište. Domaćinima sleta treba dati priznanje za izvrstanu organizaciju i uređenje sletišta koje će učesnicima ostati u trajnoj uspomeni. Z. Hlebec

IV. DRŽAVNO PRVENSTVO IZ ORIJENTACIJE

Na izvanredno dobro postavljenoi stazi na području Platka održano je 8. i 9. oktobra IV državno prvenstvo iz orijentacije uz sudjelovanje 17 najbolje plasiranih ekipa s republičkim prvenstvima. Izvan konkurenčije nastupile su dvije ekipa: »Geolog« iz Beograda i ekipa Izvidničkog saveza Rijeke.

Uz velik broj izletnika i planinara na prvenstvu su bili predsjednik PSJ dr Marijan Brecelj s potpredsjednikom Milivojem Gluhakom, zatim predsjednik PS Slovenske Miha Potočnik s potpredsjednikom Fedorom Košicom, potpredsjednik PS Hrvatske Božidar Škerl s tajnikom Veljkom

grada Rijeke Dragutin Haramija, kao i predstavnici ostalih republičkih planinarskih saveza. Vinterštajgerom, predsjednik Općinskog vijeća

Start prvog dana prvenstva bio je ispred planinarskog doma na Platku i ekipi su trebale pronaći šest kontrolnih tačaka. Staza je kretala prema jugoistoku preko planinskih vrhova i kota Pliš, Livurdica, Janičarski vrh na dom ispod Risnjaka. Sveukupna dužina oko 40 kilometara. Staza je bila vrlo naporna, a naročito pronađenje četiri posljednjih kontrolnih tačaka, jer se spustilo gusto magla. Upravo zbog takvih nepovoljnih prilika odustalo je prvo dana sedam ekipa. Jedino je ekipa Z. Smerka pronašla sve kontrolne tačke.

Drugog dana vrijeme je bilo vrlo lijepo a staza mnogo lakša. Kretala je od planinarskog doma Risnjak preko Lasca, Rebeniša i Smeđnika na Platku. Praktički se već znalo za ovogodišnjeg prvaka. Bio je to Zlatko Smerka sa svojom izvrsnom ekipom, koja je jedina prvo dana pronašla sve KT. Za drugo mjesto vodila se borba između »Velebita« i »Celja«, dok su članovi »Sljemenac« bili hindekipirani ozljedom vode ekipi ing. Skukama. Ipak je ta ekipa završila takmičenje i time je Hrvatska u ukupnom plasmanu zauzela prvo mjesto. Nažalost voda ekipi »Sljemenac« morao je poslije biti prebačen u bolnicu zbog ozljede oka.

Takmičarsku komisiju sačinjavali su predstavnici svih republičkih saveza. Stazu, na koju svi tvrde da je bila izvanredno dobra, postavili su ing. Pavao Jurčić, član PDS »Velebit«, ing. Ivo Gropuzo, član PD »Plataku« iz Rijeke i Dušan Mandić iz PSJ. Postignuti su ovi rezultati:

- I. mjesto: PD »Zagreb« — Smerke, Brešovac, Smit, Horvat, Gross (426 minuta)
- II. mjesto: PDS »Velebita« — Malinar, Čepelak, Matić, Potocki, Knežević (648)
- III. PD »Celja« (832) i
- IV. PD »Sljeme« (875).

B. Špoljarić

VEZE OSJEČKIH PLANINARA S BOSANSKIMA

Ove se godine sve više učvršćuju i proširuju veze osječkih planinara, članova PD »Jankovaca« s planinama susjedne Bosne i Hercegovine. Naime bosanske su planine (osim slavonskih) još ponajblže Osječanima, a isto su tako planinari Bosne zainteresirani za slavonske gore. Tako su npr. neki sarajevski planinari prešli Slavonski planinarski put, a u više prilika boravili na Jankovcu i zajedno s Osječanima obilazili okolne vrhove i druge zanimljive tačke.

One su godine članovi PD »Jankovaca« već dva puta posjetili planine Bosne i Hercegovine: u svibnju okolicu Sarajeva, a u srpnju okolicu Konjice. Prvi pohod traiao je četiri dana i u njemu su Osječani prešli Romaniju, Ravnou goru i Trebević. Drugi je traiao tjedan dana i za to vrijeme Osječani su prokrstarili planinu Prenj. U oba poleta sudjelovalo je ukupno 14 članova.

Osim samih vođa ti su susreti donijeli i proširivanje suradnje, jer su na Romaniju i okolinim planinama zajedno s Osječanima bili sarajevski planinari. Naročito dobro suradnju ostvarilo je PD »Jankovac« sa sarajevskim PD »Igman«.

I. S.

ORIJENTACIONI MARS ZA TROFEJ »TORPEDO«

Planinarsko društvo »Torpedo« organiziralo je na terenu Učke na Lisini 22. maja svoje tradicionalno orijentaciono takmičenje, koje je ove go-

Storen

Mjeseca kolovoza 1964. grupa od 8 članova Alpinističkog odjelja i del usredosei ston od 1000 m
sekcijske skupine održala je alpinistički pohod u norveške planine. Premda su se naši alpinisti našli u
posve drugaćijim uvjetima, nego u našim planinama — veoma vlažna klima, stalne kiše i stijene od granita — uspjeli su izvršiti
čitav niz penjačkih uspona. Nadamo se da će kao rezultat tog
pohoda u našem listu osvanuti još nekoliko lijepih članaka.

Kao prvi donosimo članak jedne učesnice ovoga pohoda, u kojem ona opisuje svoj uzbudljivi doživljaj u nepoznatoj norveškoj stijeni. Sudeći po svemu, izgleda da se radilo ne samo o iscrpljenosti, nego i o posljedicama znatnog ohlađenja organizma. Na temperaturi iznad nule nije moglo doći do pravog smrzavanja, nego samo do izvjesne obamrlosti. Slična pojava poznata je u biologiji nekih živih bića pod imenom hibernacija (npr. zimski san), a i u suvremenoj medicini, koja je izaziva na umjetni način u terapeutske svrhe. No, prepustimo riječ našoj alpinistkinji, da vidimo, kako je ona doživjela to neobično stanje i kako je do njega došlo.

Urednik

Iz doline gledam Storen. Opet ima tamnu kapu, a to znači da gore pada kiša. Nadam se da sada nema nikoga tamo. Drago mi je da je Storen osvojen ali mi je i drago da sam ovdje na sigurnome. Prsti na nogama i djelomično na rukama čas su neosjetljivi, čas bride i bole i sjećaju na naš bijeg od Storena, na njegove nevidljive čvrste ruke koje su nas neumoljivo držale u svojoj blizini i sprečavale povratak nama koji smo željeli biti samo prolaznici.

Jedan sat poslije podne je. Izgleda kasno za uspon ali kako se ovdje smraćuje tek iza 22 sata Neđo i ja ipak odlučujemo da se uspnemo na Storen. Piramida tog vrha iznad našeg logora mami nas i privlači, svojom ljepotom upravo odskače od ostalih vrhova.

Donji dio puta je običan, nije jako zahtjevan, pun je velikih gromada kamenja i snijega. Hitro se uspinjemo jer se vrijeme počinje kvariti. Počinje padati kiša, ali ona još nije toliko jaka da bi bila zapreka za dalji uspon, jedino nam smeta što se spušta lagana magla i zastire pogled na okolne vrhove. Putem srećemo Dolfija koji se vraća sa svojim navezom jer odustaje od uspona radi približavanja nevremena. »Momci, budite oprezni. Storen nije za šalu«, prijateljski nas opominje. Pozdravljamo se i idemo dalje.

Još na sedlu izabrali smo jednu grapu za uspon na vršnu piramidu Storena i sad se nalazimo na njenom ulazu. Njome napredujemo polako

jer Neđo mora razbijati led i očistiti stijenu od leda i snijega, a osim toga je i stijena položena vrlo strmo.

Osjećam da opet nešto pada. Kiša ili snijeg? Svejedno. Sve je mokro, vlažno i jedva čekam da prepunjemo tih četiri-pet dužina užeta stijene, iz koje sam zapamtila jedino to da bi bila idealna za penjanje po lijepom vremenu.

Zadnji rastežaj i blizu vrha smo. Sa druge strane našega prilaza ocrtaju se na strmom snježištu stope Ribara i Matića koji su se uspeli prekjuče na vrh, jasno, drugim putem. Rijetki su ti koji idu istim putem na Storen. Imali smo sreću da smo izabrali lakši put, iako ustvari ne postoji pravi planinarski put na vrh. Najlakši uspon je alpinistički ocijenjen sa ocjenom 3—4.

Vrh je ovdje a ispred nas se proteže snježni greben i nekoliko čovuljaka od kamenja na njemu, kao dalje oznake. Pratimo ih. Ali bolje bi bilo da to nismo ni pokušali. Jer ti putokazi najednom bezrazložno nestaju. Pokušavamo silaz na jednu stranu, na drugu... ne ide. Svugdje nas čekaju snježni i stjenoviti skokovi. Kao da nije bilo dovoljno ostalih problema i neoprostivih gubitaka vremena, magla postaje sve gušća i prisiljava nas da potražimo jedini put koji znamo a to znači povratak istim smjerom kojim smo se i popeli. Kasno je. Silaz će biti gadan i strm ali znamo bar po prilici gdje smo — što nas očekuje.

Počinje mučno »apsajlanje«. Spuštam se prva. Neđo silazi jednu dužinu slobodno, jer ne znamo koliko ćemo klinova trebati a imamo ih malo. Kasnije mijenjamo sistem spuštanja. Opet idem dolje prva, i to navezana, ostavljamo dvostruku dužinu užeta i tada Neđo apsajla po principu škripca. Jasno da nam se time podvostručuje broj cugova i osiguravališta. Na svakom osiguravalištu ponavlja se ista stvar. Skidam mokre rukavice, zabijam klin, pravim čvor za osiguranje, onda opet oblačim rukavice i počinje Neđino spuštanje. Rukavice su natopljene vodom ali su bolje nego ništa. Niz smjer curi voda. Mokri smo od glave do pete. Tresemo se a to je veoma neugodan osjećaj koji nas prati kroz cijeli smjer.

Zadnji rastežaj i ja sam relativno na sigurnome. Osiguravam Neđu i najednom primjetim da nema dovoljno užeta. Oko nas je mrak. I ova skandinavska noć nas je pretekla koliko god kasno dolazila. Neđo stoji desetak metara iznad mene na strmoj stijeni i ne može dalje. »Odveži se« — odjeknu Neđin glas. Prsti pokušavaju odvezati mokri, zategnuti sigurnosni čvor. Ne ide. Probam nekoliko puta, a minute prolaze. Odlučila sam se — režem uže. Ni sada ne mogu shvatiti tu odluku. Onoga momenta bilo je potrebno da Neđo siđe dolje i ja sam oštetila najdražu i najdragocjeniju stvar alpiniste.

Do sada smo ostavili u smjeru 4 klina i 3 karabinera. Imamo svega još jedan klin, ali je teren za silaženje lakši. Oko nas je noć.

Pokušavam silaziti. Strah me je sići u nepoznato, bojam se da ćemo pogriješiti put, jer je orijentacija po mraku nemoguća. Pada mi na pamet usporedba sa igrom »šišmiša«. Zavežu vam oči i obrnu vas par puta uokolo te sada trebate pogoditi pravi put. Jasno da se ne snalazite. Odlučili smo počekati dan. Odluka koja je skoro postala kobna po nas bila

Treći vrh s lijeva: Store Skagastoltind (Storen)

je plod iscrpljenosti. Imamo sreću da nije jako hladno. Nekto je davao kraljevstvo za konja. Dajem sve, uzmite sve, za komad suhe odjeće.

Čekamo mokri, hladni, čekamo norveški dan koji nas je također iznevjerio. Kako se zovu ovi sati koji tako sporo prolaze. Bivak?

Bivak — da li znate što je to? To su mokre noge u snijegu, mokra odjeća na meni i sitni oštiri snijeg koji mi udara u lice svakim naletom vjetra. Kao usput još se i tresemo. Obuzima me čuđenje jer mi zubi ne evokoču. Jedino što vidim to je obris moga partnera pored mene. »Nedо ne spavaj!« Na moje riječi njemu se ponovo uspravlja glava.

Skoro će 4 sata ujutro, a oko nas je još uvijek mračno magleno. Ne možemo više izdržati neizvjesnost — nastavlja se silazak. Svakih par metara sjedam, ne mogu se više uspravno držati. Pokreti su mi već mehanički, nagonski a jedina misao, koja također već pomalo otupljuje, je pobjeći odavle. Sjedam na oveći kamen i čekam Neđu. Evo ga više mene. »Nedо, Nedо«. Zovem ga. Zovem ili samo šapćem? Čini mi se da čujem poznate glasove, da li je moguće da nam dolaze ususret naši?

Otvaram oči i budim se iz ništavila. Toplo mi je, oko mene su drugovi, a ja se nalazim u krevetu u Skagastolbu, skloništu pored našeg logora. Pogled mi pada na tuđu trenirku na meni, a zatim kruži po licima. Na moje prve suvisle riječi primjećujem osjetno olakšanje i nestajanje zabiljrosti na njima. »How are you«, »Are you well now«, pitaju naše prijateljice Dankinje. Jere mi pipa prste na rukama. Ribar je sretan. Ja još nisam svijesna što se dogodilo. U stvari, sve mi djeluje normalno, jedino pri pokretu osjećam bol u laktu i krstima. Polako doznajem tok spasavalačke akcije. Ostali još malo ne vjeruju da mi je već dobro, kasnije se smire i pričaju mi.

Ribar: »Donio sam te na rukama dolje. Mislio sam da je sa tobom svršeno. Oči su ti bile neprirodno otvorene, čvrsto si me držala.«

Mate: »Mjerio sam ti puls svakih deset do petnaest minuta. Prvo je počeo padati, kasnije je bio normalan. Refleksi su ti bili u redu i to mi je dalo nade.«

Opet dolazi Jere — pipa mi prste ali sve je dobro prošlo, nema većih povreda. Jedem prvo toplo jelo nakon dva dana a zatim me savlada toplina kreveta i san.

Budim se. Prsti dohvaćaju dnevnik GSS-a. Čitam pojedinosti akcije. Sudjelovali su svi. Pokušavam naći vrijeme koje sam izgubila kada sam pala u ništa. Trebat će mi više vremena da shvatim i priviknem se na to da sam to ja stvarno proživjela.

Autobus ostavlja predivan i nepoznati Horungane — ledenjačke doline, strme stjenovite grebene sa lancima vrhova, a u tom velikom moru nalazi se jedan vrh koji neće nikada zaboraviti. Zove se Store Skagastoltind — ili kraće Storen. Čudno, usprkos svemu drag mi je. Ribar me još uvijek sumnjičavo gleda — možda misli da sam prividjenje? Još jedan pogled i sumnja se raspršuje uz obostran smješak.

Kajmakčalanska krajina

Planinarski zapisi i ratno-dobrovoljačke uspomene

Planina Kajmakčalan s istoimenim vrhom (2521 m) sastavni je dio Nidže-planine koja se pruža od Vardara na istoku do Crne rijeke na zapadu u dužini od nekih 60 kilometara a njenim najvišim grebenom prolazi jugoslavensko-grčka granica. Nidže-planina dijeli se prirodno na tri dijela: istočni se sastoji od gorskog sklopa Kožuf s najvišim vrhom Dudica (2138 m); srednji dio čini gorski sklop Kozjak s istoimenim vrhom (1814 m); zapadni dio predstavlja Kajmakčalan, koji je ujedno najviši sklop cijele planine Nidže. Svaki od tri dijela Nidže razvija i svoje podgorje, pa se od Kožufa odvaja u južnom smjeru podgorje Pajak (1598 m), Kozjak izbacuje svoje gorje prema sjeveru, a Kajmakčalan razvija prema jugu podgorje Petragoron s najvišim vrhom Cvika (1771 m). Sva tri gorska sklopa Nidže prirodno su odijeljeni među sobom, pa Kožuf od Kozjaka dijeli niži, šumom obrasli prijevoj, dok se između Kajmakčalana i Kozjaka usjekao dubok i stjenovit usjek Motava čije se sedlo nalazi na nadmorskoj visini od svega 650 metara. Iznad tog dubokog i razmjerno vrlo uzanog usjeka dižu se gotovo okomito s istočne strane stijene Sokola (1822 m), najzapadnijeg vrha Kozjaka, dok se sa zapadne strane dižu jedan iznad drugog najistočniji vrhovi Kajmakčalana Belo Grotlo (2154 m) i Floka (Nidže Floka) (2362 m).

Grebeni Kožufa i Kozjaka sa sjevera, stjenovita istočna bočina Kajmakčalana sa zapada, podgorje Pajak s istoka, a Petragoron s juga, obrubljuju i zatvaraju prekrasnu dolinu Moglen koja se nalazi na nadmorskoj visini od svega 230 metara pa s tog razloga svi okolišni vrhovi, a naročito Floka na Kajmakčalanu, iskašu svojom visinom i privlače oko planinara. Dolinom Moglena protjeće rječica Moglenica s više vrelišta od kojih se glavno smjestilo ispod usjeka Motava. Naravni ulaz u ovu prekrasnu dolinu alpskog tipa, dugačku oko 22 kilometra i široku pet do osam kilometara čini uski prodror na jugoistočnoj strani doline, gdje si je rječica Moglenica prokrčila uzani prolaz između podgorja Pajak i Petragoron, čije se stijene ovdje primakože mjestimice na stotinjak metara.

Dolina Moglen s podgorjem Pajak i Petragoron te istočne stijene Kajmakčalana nalaze se na grčkoj teritoriji. Gledan iz Moglena Kožuf je stjenovit, goč i teško pristupan, dok je čitav Kozjak, izuzev stijena Sokola, najvećim dijelom obrastao šumom; istočna bočina Kajmakčalana predstavlja silne, gotovo dvije hiljade metara erzijom razvedene stijene, koje visinom i divljinom privlače planinara. Podgorje Pajak na istoku i na jugu doline s prilično šume uglavnom predstavljaju blaže položene travnjake, koji služe za ispašu stoke brojnih sela u Mogleni.

Kajmakčalan, koji je od ostalog dijela Nidže-planine odvojen dubokim i užanim prodom Motava, predstavlja zapravo zasebno i točno oivičeno gorje, koje ovim kao i ostalim naročitim osobinama privlači svakog planinara koji se planinu približi s jugoslavenske ili grčke strane. Međutim, ako ovom planinarskom opisu dodamo i naročito istaknemo važne povijesne podatke u vezi s našom novijom povijesti, onda će kajmakčalanska krajina i sam Kajmakčalan još više privući našu pažnju.

Kajmakčalan predstavlja planinu heroja za sve naše narode, a naročito za naprednu jugoslavensku nastrojenu omladinu u b. austrougarskoj monarhiji, koja je svjesna svojih narodnih dužnosti za vrijeme I svjetskog rata kao ilegalni borac ratovala protiv hiljadugodišnjeg porobljivača u redovima samostalnih dobrovoljačkih jedinica u Rusiji, te one na Balkanu na Solunskom frontu u redovima b. srpske vojske. Na Kajmakčalanu su se prvi put u našoj novijoj povijesti zajedno našli borci iz slobodne, ali tada porobljene Srbije, te oni iz porobljenih pokrajina b. Austro-Ugarske, ilegalni borci iz Dalmacije, Istre, Vojvodine, Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije, te naši iseljenici iz obih Amerika i Australije. Na Kajmakčalanu se pored b. srpske vojske našao i bataljon Srba dobrovoljaca te dobrovoljački odred potpukovnika Vojina Popovića, bolje poznatog pod imenom vojvode Vuka. Borbe za osvajanje Kajmakčalana, a napose za osvajanje njegova najvišeg i dominirajućeg grebena, trajale su od 12. rujna do 4. listopada 1916. godine. Kajmakčalan je bio osvojen, ali je u toj borbi bilo izbačeno iz stroja više od šest hiljada boraca. Tu na

dine dobilo naziv »Orijentacioni marš za trofej «Torpedo».

Takmičenje je bilo organizirano za sve kategorije natjecatelja, to jest za starije članove i članice, omladince i pionire. Najviše su bili zastupljeni najmladi, od kojih su neki prvi put nastupili na ovakvoj vrsti takmičenja. Sve takve takmičare su stariji i iskusniji obuhvatili u teoriji orijentacije u sumi, gađanju zračnom puškom i drugim potrebnim kvalitetama za ovakvu vrstu natjecanja. Ukupno je startalo 40 ekipa. P. D.

GLAVNA GODIŠNJA SKUPSTINA PD »ZAGREB«

Koncem mjeseca maja 1966. održana je glavna godišnja skupština PD »Zagreb«. Kako se radi o najjačem planinarskom aktivu u Hrvatskoj potrebno je da prikažemo rad tog društva u 1965. godini.

PD Zagreb brojilo je 1965. godine 3313 članova. Od toga broja bilo je aktivno u sedam društvenih sekcija 659 članova, čiji je rad tačno evidentiran, dok radinost i aktivnost ostalog članstva nije mogla biti tačno približena. Društvo name je svojoj organizaciji razvija stručni rad, teoretski i praktični, u sedam stručnih sekcija. To su: speleološka, alpinističko-omladinska, markaciona, skijaška, grupa »Goranin«, sekcija društvenih izleta i skupina seniora.

Najbrojnija je skupina seniora u kojoj se prikuplja najstarije aktivno članstvo i broj 286 članova, što predstavlja 42% aktivnog članstva. Projekat starosti iznosi 60 godina, a svoj teoretski i praktičan rad razvija već 13 godina. Nesebično zalaganje ovih starih i iskusnih planinara u cijelokupnom društvenom radu potrebitno je naročito istaknuti. Skupina seniora održava redovite sedmice sastanke s predavanjima te nedjeljne izlete. Svojom zasebnom imovinom seniori materijalno potpomažu istaknute alpiniste kad polaze na razne pohode. Pročelnik skupine je dr Ivo Lipovčak.

Jedna od najstarijih sekcija, koja već 15 godina razvija svoj uspješan stručni rad u društvu je grupa »Goranin«. Akoprem broji svega 80 članova čvrsto je povezana u sekcijском i društvenom radu pod vodstvom Eugena Kumlića. Održava sedmice sastanke s predavanjima kao i redovite nedjeljne izlete. Putna blagajna omogućuje i izlete na udaljene planine.

Etrojem je jača Sekcija za društvene izlete. Prikuptila je 120 članova među kojima se nalaze vrlo aktivni planinari i organizatori. Pročelnik sekcije je Vilim Strašek. Ova sekcija prikuptija članstvo srednjih godina starosti i radi s mnogo uspjeha već pet godina.

Alpinističko-omladinska sekcija obuhvatila je 130 omladinaca od ukupno 470 upisanih u društvo što predstavlja 28% od svih omladinaca u društvu. Članovi ove sekcije zastupaju PD »Zagreb« na raznim planinarskim natjecanjima pa su dosad požnji vrlo značajne uspjehe.

Skijaška sekcija prikuptila je i prvela planinarskom skijanju 110 članova. Akoprem je rad te sekcije sezonskog karaktera, ona s teoretskim radom počinje rano u jesen kad snijeg još nije na vidiku. Ta je sekcija provela dobru organizaciju planinarskog skijaškog natjecanja »Memorijal Ivana Pačkovića« na Medvednici na kojem su njezin članovi ujedno postigli najviše uspjeha. Ovo natjecanje, pod strogo planinarskim uvjetima, obnavljat će se svake godine.

Speleološka sekcija brojčano je malena, ali njezini članovi pod dugogodišnjim vodstvom iskustnog speleologa prof. Mirka Markulina odlikuje se inarlijom radinosti i u cijelosti ispunjava svoj godišnji radni program.

Markaciona sekcija u svojem djelokrugu rada na Medvednici održava planinarske oznake, a postavlja i nove do novog skloništa PD »Zagreb« na Gorščici.

Sve navedene sekcije rade na temelju društvenih pravila i sekcijskih pravilnika, koje donosi skup seniorskoj konkurenčiji, budući da je o plasmanu

svake sekcije, a potvrđuje ih društveni upravni odbor. Sekcijama rukovode posebni odbori s predsjednikom na čelu, a bira ih godišnja skupština svake sekcije.

Prema dosad navedenom svaki član ovog našeg jakog planinarskog kolektiva ima priliku da za svoj stručni i opći planinarski rad nade unutar društva sredinu koja mu najbolje odgovara.

Ovom prigodom dužni smo istaknuti naročite uspjehe koje je u 1965. godini postigao član alpinističke sekcije ing. Zlatko Smerke, koji je kao član jugoslavenske ekspedicije vršio uspone u gorsku skupinu Engzengi u Kavkazu. Smerke je s tog pohoda donio niz fotosa s raznih uspona u Kavkazu, a prikazao ih je u nekoliko javnih predavaњa na dvije izložbe.

Osim već spomenutog skloništa na Gorščici na Medvednici PD »Zagreb« uspješno rukovodi i s planinarskim domom »Ivan Pačković« na Medvednici, koji je bio otvoren prije 13 godina. U tom domu na Puntijarki ima 36 ležaja u 12 soba. U 1965. godini u domu je registrirano 3457 noćenja 1275 članova. Ovaj planinarski dom, usprkos izvjesnim manjkavostima, radi na ekonomskoj računici, a da bi uzmogao bolje reprezentirati ne samo društvo, koje nije rukovodi, već i sam grad Zagreb, bit će potrebno u samom domu provesti izvješće nadopune u sobama, a okoliš doma udesiti tako da se članstvu omogući odmaranje na travnjacima, kojih sada nema, i pruži vidik na Zagreb.

Društvo raspolaže i s odmaralištem u Nerezima na otoku Lošinju u kojem ima ukupno 26 ležaja u šest soba i nišama u potkroviju. Ovo odmaralište ujedno služi i kao sklonište planinara koji žele da se popnu na jedinstven vidiakovac u tom dijelu Jadrana, na Osorčiću (568 m).

Osim predavanja koja tjedno održavaju gotovo sve sekcije za svoje članove u društvenoj dvorani, PD »Zagreb« održava i 4 do 6 predavanja godišnje u Narodnom sveučilištu grada Zagreba, koja su namijenjena svim planinarama Zagreba. Na tim predavanjima nastupaju naši najviđeni planinari i alpinisti Slovenije i Hrvatske. Dvorana narodnog sveučilišta sa 650 sjedala najčešće je premašena da primi sve zainteresirane planinare.

U društvene zadatke potrebno je ubrojiti i promjene rada s najmlađim planinarama, pa zaštitu prirode — naročito flore i faune na Medvednici

— i dalje omasovljavanje članstva. PS Hrvatske kod svojih akcija na terenu uvijek je našao na punu pomoć PD »Zagreb«.

Na ovoj skupštini nadopunjena su već zastavljenih društvena pravila, pa je tako društveno ime prošireno u: PD »Zagreb-Matica«. Ovom nadopunom istakao se historijski moment razvitka planinarstva u samom Zagrebu.

Glavna godišnja skupština jednoglasno je izabrala prvog počasnog člana PD »Zagreb-Matica« dra Ivu Lipovčaku za njegov predani i uspješan rad u društvu.

Za društvenog predsjednika ponovo je izabran dosadašnji predsjednik Branislav Ćelap.

dr I. L.

PRVENSTVO HRVATSKE U ORIJENTACIJI

Na području Papuka održano je 19. septembra prvenstvo Hrvatske u orijentaciji. Ovo je bilo sedmo republičko takmičenje sa 44 ekipe iz većine planinarskih društava s područja Hrvatske.

Takmičenje se održalo u tri kategorije, pa je s cilja ispred planinarskog doma u Velikoj krenulo 11 pionirskih, 14 omladinskih i 19 seniorskih ekipa, koje su tokom takmičenja trebale pronaći tri do šest kontrolnih tačaka. Staza je bila vrlo dobro postavljena i iznosiла je u seniorskoj konkurenčiji oko 15 kilometara, dok su omladinci trebali proći 9, a pioniri 6 kilometara. Vrijeme za takmičenje bilo je idealno, teren suh, pa su takmičari mogli pokazati svu svoju sposobnost.

Najveću borbenost pokazali su natjecatelji u prve tri ekipe ovisilo koje će društvo nastupiti na

Kajmakčalanu vojnici b. srpske vojske nakon prisilnog napuštanja svoje zemlje ponovo su stupili na svoje tlo, a jugoslavenski dobrovoljci podjedno i na tlo buduće Jugoslavije, koja se tu na Kajmakčalanu počela ostvarivati.

Krvave borbe na Kajmakčalanu i njegovo osvajanje te herojski podvig ujedinjenih boraca iz Srbije i iz jugoslavenskih pokrajina b. Austro-Ugarske urodiše dalekosežnim posljedicama. U drugoj polovici 1918. godine broj boraca dobrovoljaca dostigao je impozantnu brojku od 100.000 momaka od kojih je 28.000 sudjelovalo u borbama kod proboga Solunskog fronta na Dobrom Polju na Kozjaku, dok su se ostali još nalazili na vježbama u pozadini ili na putu ka frontu. (Vidi: Dr Ante Mandić: Fragmenti za h. storiju ujedinjenja. Str. 49 i 74. izdanje: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu).

Na Kajmakčalanu je dakle bila zapaljena luč ujedinjenja jugoslavenskih naroda koje je bilo, mada djelomično, ostvareno u daljim borbama 1918. godine. Kao rođubi i planinari uzradovali smo se kad se tih historijskih dana nadosmo u Solunu s programom da se upoznamo s Kajmakčalanom, s tom toliko interesantnom planinom.

Put nas je vodio sjeverozapadno od Soluna preko sela Jagladžika i Pazara do Vrtokopa, a odavde već opisanom uskodolinom između podgorja Pajak i Petragorion uz rječicu Moglenicu do sela Dragomanaca u prostranu i nadasve interesantnu dolinu Moglen. Već u prvom od spomenutih sela neobično smo se iznenadili kad nas seljaci dočekaše i pozdraviše na makedonskom jeziku. U samoj dolini Moglen upoznali smo dalje makedonska sela Poljna, Dolnje i Gornje Brezno, Gornji i Donji Požar, Novoselce, Trstenik, Severjani, Ramislav, pa Subotsko — središnje i najveće mjesto u dolini — pa dalje Ružjani, Prebedište, Crništevo, Zborsko pod Kožufom, Bahovo, Orlovo, Leskovo, Livadi, Izbor i Nebohor. Sve su to bila čista makedonska naselja, a seljaci starosjedioci Muhamedove vjeroispovijesti. Zašto sam pobrojao gotovo sva sela u Moglenu doskora će se objasniti.

U tom kraju osjećali smo se kao kod kuće akoprem je taj narod makedonskog jezika smatrao da je turske narodnosti. Bio je nesvjestan svojem narodnog podrijetla što je kasnijih godina urodilo kobnim posljedicama. Pobjedom Turske u ratu s Grčkom poslije prvog svjetskog rata Turska je izbacila iz Male Azije sve grčko pučanstvo koje je prihvatiла Grčka, a ova je opet prisilila makedonsko pučanstvo islamske vjeroispovijesti, koje se priznavalo Turcima, a koje je od davnina naseljavalo prostor od Soluna na sjever i sjeverozapad, pa i u dolini Moglen, da se preseli u Tursku. Nakon ove prisilne izmjene pučanstva nestalo je u tom cijelom kraju makedonskog, odnosno slavenskog življa i nazivlja mjesta, pa u dolini Moglen ostaše danas slavenski napisи само na vojničkim grobljima boraca jugoslavenske i drugih divizija b. srpske vojske, koji izginuše na vrletima Kozjaka probijajući bugarsko-njemački front na Dobrom Polju.

Ovom prigodom potrebno je, međutim, napomenuti da kobna sudsbita Makedonaca u Moglenu, kao i u ostalim krajevima prema Solunu, nije zadesila i Makedone koji nastavaju grčki teritorij zapadno i južno od Ostrovskog jezera odnosno Kajmakčalana, koji su pravoslavne vjere, a koji su bili nacionalno svjesni Makedonci. Ovi su i dalje ostali na pradjedovskoj zemlji.

Kad uđemo u dolinu Moglen pogled nam se ponajprije zaustavlja na istočnoj bočini Kajmakčalana, koja se gotovo okomito diže iz doline pa svojom apsolutnom visinom od preko dvije hiljade metara nadvisuje ostale dijelove Nidže planine, mada se iz doline vidi samo najviši i najistočniji vrh Kajmakčalana, Floka. Kratak boravak u Moglenu nije nam dozvolio da ispitamo te ogromne i dobro razvedene stijene i da pokušamo uspon na Kajmakčalan s te strane, mada su nam seljaci govorili da s te strane prilaza Kajmakčalanu nema.

Teška srca ostavili smo prekrasnu dolinu Moglen pa se istim putem kojim smo ušli u nju vratimo da bismo preko mjesta Voden i interesantnog Ostrovskog jezera obišli Kajmakčalan s njegove južne strane i stigli na njegovo zapadno i, konačno, sjeverno podgorje, u kraj poznat pod imenom Mariovo. To je prostrana visoravan koju prosijeca Crna rijeka s mnogo pritoka, a zatvara ju Selečka planina sa zapada, Dren planina sa sjevera, greben Kozjaka s istoka i Kajmakčalan s juga. Četiri planine, četiri želje, a u južnom dijelu Mariova pridošla je i peta — spustiti se u kanjon Crne rijeke, koji se ovdje usjekao u stijene gotovo hiljadu metara duboko.

Iz sela Grunište greben Kajmakčalana daje dojam visoke, ali razmjerne pitome planine na kojoj nema alpski istaknutih vrhova. S te strane Kajmakčalan je pokriven šumom do 1800 metara visine, a iznad granice šume izdžu se zelene strme

strane izbrzzdane prodolima, kojima protječu potočići iz visokopolozjenih izvora, dok na samom grebenu i ponegdje na bočini planine izbijaju stijene. Sa sjeverne strane vodi na sam vrh, ili bolje na najvišu tačku oko 15 kilometara dugačkog, manje više zaravnjenog, preko dvije tisuće metara visokog grebena dobar kolnik, koji je bio izgrađen prigodom podizanja spomen-kapele palim borcima na najvišoj tački planine (2521 m).

Interesantno će biti napomenuti, da državna granica između Jugoslavije i Grčke prolazi tačno polovinom spomen-kapelice na Kajmakčalanu. Nakon osvajanja planine ratovalo se dvadesetak kilometara sjevernije, pa je Kajmakčalanom kao ratnim područjem raspolagala glavna komanda b. srpske vojske. Ne vodeći računa o granici kapela je izgrađena na najvišem vrhu planine. Tek poslije I svjetskog rata, kad su Grci zaposjeli svoju granicu, bilo je utvrđeno da granica presjeca kapelicu upravo po polovini. S jugoslavenske strane nastojalo, da se granica kod spomen-kapelice ispravi u korist Jugoslavije. Pregovori nisu uspjeli jer su Grci tražili ispravak granice na drugom za nas osjetljivom mjestu u svoju korist. Tom crkvicom služe se danas najvećma kao skloništem od nevremena pastiri s grčkog teritorija, koji se služe ogromnim gorskim pašnjacima, kojima poradi konfiguracije tijemena Kajmakčalana mnogo više obiluje grčka nego li jugoslavenska strana planine.

Gornje podatke o spomen-kapeli na Kajmakčalanu dao mi je prijatelj te ratni i planinarski drug pok. Janko Senderdi, pukovnik JNA, koji je svojevremeno bio član komisije za razgraničenje između Jugoslavije i Grčke.

Sreća nas nije odmah poslužila da se uspnemo na Kajmakčalan, jer nas je put ponajprije vodio u sjeverno prigorje same planine, u najjužniji dio Mariova. Iz gorskog zaselka Petelino, do koieg se može stići autom, krenuli smo na konjima preko slikovitog omanjeg, ali divljeg kanjona Bijele rijeke, desne pritoke Crne rijeke, u selo Grunište na visoravni od 700 m. Crkva i dvadesetak kuća građenih u pokrivenih pločastim kamenim materijalom smještije se jugoistočno pod Grunišćim visom na pitomoj padini. Seljaci gorani sviesni su Makedonci i vanredno bistrari. Žene su na praznike odjevene u narodne nošnje izvezene na grudima i rukavima zagasito crveno sa posebnim srebrnim natpisom na grudima, a stoje po strani ili pozadi muškaraca prigodom razgovora s došliacima. Seliaci su razgovorljivi i gostoliubivi, a cijelo selo, crkva i njihov način života kao da predstavljaju prastaru slavensku civilizaciju koja se u tom kraju stoljećima nije mijenjala.

Nastavili smo put desnom stranom Crne rijeke rubom njezina kanjona prema Crnoj Čuki visokoj 1090 m — na karti Starovinski vis — ispod koje smo se smještali. Crna Čuka izdiže se iz kamenjara kao okomita stijena a dva vrha odvojena uskim usjekom i naizapadniji je vrh Grunišćog visa (1128 m). Sa zapadne strane izdiže se strmo iz kanjona Crne rijeke i najviša je tačka na desnoj strani veoma interesantnog divleg i teško prohodna kanjona, koji na ovom mjestu dosije dubinu do hiljadu metara. Starovinski vis je za vrijeme rata dobio ime Crna Čuka po boji mrkih eruptivnih stijena na kojima ostavise svjetle mrlje mnogobrojne granate sroške artiljerije, a po svoj prilici i radi teških gubitaka koje su tu pretrpjeli dobrevoljci prečani osvajajući taj stjenoviti vrh i susjedni Gruniški vis kao dominantne strategijske tačke cijelog južnog Mariova.

Da bismo obuhvatili pogledom cijeli sjeverni dio Mariova, kao i cijeli impozantni kanjon Crne rijeke, uzverali smo se nekoliko puta do usjeka što dijeli dvije stijene samog vrha, jer oba vrha predstavljaju alpinistički teren koji goloruki nismo mogli svladati.

Mariovo presjeca nekoliko gorskih rječica što se spuštaju sa sjevernog prigorja Kozjaka stvarajući duboke i strme usjeke, pa i kraće kanjone, da bi konačno završile kao desne pritoke Crne rijeke. S Crne Čuke pogledom pratimo cijeli greben Selečkih planina, koje se protežu istočno od Prilepa, pa sve do posljednjeg strogog kamenjara nad selom Skočivir, gdje Crna rijeka ulazi u kanjon u kojem se strme i rasprgane stijene podgorja Kajmakčalana i Seliške planine mjestimično primakoše na dvadesetak metara zaustavljajući rječnu vodu i stvarajući virovite dubine. Na sjeveru nam se pogled zaustavlja na zelenoj Dren planini, na istoku na dugačkom i šumovitom grebenu Kozjaka kojeg Crna rijeka odvaja od Dren planine, na jugu na impozantnom grebenu Kaimakčalana od njegova najistočnijeg vrha Floke preko najvišeg dijela sve do posljednjeg zapadnog vrha Starkova Groba (1876 m), gdje se planina naglo spušta prema Crnoj rijeci.

Najdublji i najinteresantniji dio kanjona Crne rijeke dugačak je oko 15 kilometara i na tom su pravcu postojala tada samo dva drvena mosta za saobraćaj

između naselja što se smjestiše na visoravni istočno i zapadno iznad kanjona. Mostovi povezuju sela Grunište i Budimirci na istoku sa Ivenom, najvišim naseljem čitavog južnog Mariova (cca 1100 m n. v.), Brnikom, Rapešom i Makovom na zapadnoj strani. Sela Rapeš i Makovo bila su do temelja srušena u borbama 1916., a njihovu sudbinu podijelio je i Čebren, jedini manastir u Mariovu, sjeverozapadno ispod Crne Čuke podno ruba kanjona rijeke Crne.

Duboki i divlji kanjon rijeke Crne neobično nas je privlačio pa se uzanom krivudavom stazom spustisemo do same rijeke. Pod stjenama uza samu rijeku našli smo na neobično veliki broj kornjača, a nešto poviše u zelenilu ispod stijena susreli smo se s neobično dugačkim, debelim i poput trave zelenim zmijama, koje su se same sklanjale kad nas zapaziše. Nisu bile otrovne, a s otrovnicama se nismo nigdje sreli. Prešavši rijeku preko mosta ispod sela Brnika prosljedili smo uzvodno stazom koja nas je doveća do izvora mineralne vode, koju seljaci zovu Kisele vode. Ugodna je teka i lagano laksativna.

Na desnoj strani obale rijeke iza gromača i stijena nailazili smo na prazne čahure i puščanu municiju francuskog podrijetla. To nas je ponukalo da se uzveremo u kamenjaru do istaknutijih stijena u strminu kanjona jer je bilo očito, da su se tu vodile borbe za svaki kamen i stijenu. A zadatak osvajanja tog neprohodnog terena zapao je dobrotoljubice prečane pod zapovjedništvom vojvode Vuka. Doskora smo se uvjerili o nadčovječnim borbama koje su se duž kanjona vodile našavši na kosture nepokopanih vojnika s ostacima francuske uniforme i oružja te hrpe praznih čahura. Dakle srpski vojnici, u ovom slučaju Srbi-dobrotoljubci, bivši vojnici austro-ugarske vojske. Neobično velik broj praznih čahura i municije pored leševa palih dobrotoljaca bijahu svjedoci ogorčenih borbi koje su se vodile duž padina kanjona za svaki pedalj stjenovitog terena. Nailazili smo i na kosture bugarskih vojnika kod jedne te iste stijene. Njihove čahure, naoružanje i ostaci uniforma. Kad je neprijatelj bio nadvladan i protjeran, formacije iz pozadine prolazile su utrtim stazama pored rijeke i gornjim rubom kanjona, a bespuće strmog i teško prolaznog kamenjara između utrtih staza nitko nije pretražio, pa mrtvi ostaše da nijemo čuvaju mjesto svoje pogibije, ovaj divlji i teško pristupan dio domovine. I sam vojvoda Vuk pada smrtno pogoden na zaravanku jugozapadno ispod vrha Crne Čuke. Na mjestu pogibije stavljena mu je kasnije pločica s natpisom: Ovdje pade Vojvoda Vuk 16. XI 1916. Na tom mjestu bilo je nešto zemlje u kamenjaru, pa su naše žrtve naplitko zagrnnuli, dok leševi bugarskih vojnika i tu ostadoše nepokopani. Na jednom od sačuvanih primitivnih drvenih krijeva smo pročitali ime: Jovan Uzelac iz Like poginuo 16. XI 1916. Ostali humci — neznani junaci!

Prizori u ovom strašnom kamenjaru, susreti s kosturima nepokopanih te humci nepoznatih vojnika dobrotoljaca, vojnika, patriota što položiše svoje živote i za današnju jugoslavensku stvarnost sjećaju nas na stihove velikog pjesnika Vladimira Nazora:

Rekoše: »Vi ste uvjek bili roblje,
A povjesta vaša nalik na groblje
Na kome niti pravog krsta nema:
Ponegdje ploča, bez imena, n'jema;
I korov svuda! Uza sve su pute
Otaca naših kosti razasute!

Prešli smo Crnu rijeku i uzašli serpentinama strmom padinom kanjona u selo Brnik što se smjestilo na padinama Selečke planine, na zaravanku nedaleko iznad zapadnog ruba kanjona, a nasuprot Crne Čuke. Crkva i kuće istog su tipa i od istog materijala kao i one u Gruništu na istočnoj strani kanjona.

Neke nedjelje rano izjutra mjeseca lipnja probudio nas glasno naricanje žena iz pravca crkve. Poviše crkve smjestilo se groblje. Grobovi su ogradieni i pokriveni kamenim pločama kojima su i crkva i kuće pokrivene. Gotovo kod svakog groba stajala je poneka žena stavivši na grob posudu s kuhanim žitom i vinom. Glasno su naricale dok pravoslavni svećenik ne osveti grob, a nakon tog su odnosiše posvećenu hranu na zaravanak pred ulazom u crkvu, smjestivši se u polukrug i častile se. Doskora se povelio i makedonsko kolo jedrih i stasitih djevojaka odjevenih u svečana odijela s bogatim narodnim vezovima na grudima i rukavima izvezenim u zaganjito crvenoj boji.

Od Skočivira, na ulasku rijeke Crne u kanjon, pa preko sela Iven bio je za vrijeme I svjetskog rata izgrađen kolnik. Gorsko selo Iven smjestilo se na nadmorskoj visini od gotovo 1100 metara, pa smo iz tog sela pošli uzbrdo da posjetimo

najviši vrh Selečkih planina Đaulu ili Visoko (1432 m). Jedinstveni je to vidikovac za gotovo cijelu južnu Makedoniju. Obuze nas radost planinara kad s Đaule ugleđasmo ne samo cijelo Mariovo već i Bitoljsko polje s Bitoljem, a vidik na zapad zatvara je Pelister. Na sjeveru ponosno, kao uvijek, isticala se Solunska glava (2540 m), najviši vrh Karadžice. Na istoku Kajmakčalan kao da nas dvostruko nadvisuje!

Obilazeći istočne padine Selečke planine posjetili smo tada do temelja srušeno selo Rapeš i spustili se u lijepi, uzani, ali divlji kanjon Makovske rijeke, lijeve pritoke Crne rijeke.

U cijelom Mariovu narod je duboko nacionalno svjestan u opreci prema onom dijelu u Moglenu, istočnoj grčkoj Makedoniji. Ove gorske i razmjerne siromašne krajeve Makedonije Turci nisu naseljavali i rjede su ovamo zalazili da kupe harač. Tu žive svjesni Makedonci o čemu smo se ne jednom i sami uvjerili. Jedno veče sjedli smo u selu Brniku oko ognjišta u kući jednog starine seljaka. Neki član našeg društva upitao je u prijateljskom razgovoru domaćina da li je on Bugarin ili Srbin. Starac nas je začuđeno pogledao i nimalo žbunjeno odgovorio: »Dok smo bili pod Turcima, a nije tomu davno, govorili bi nam da smo Turci. U to vrijeme dolazili su ovamo i srpski komiti i govorili nam da smo Srbi. I grčki komite dolazi bi u Mariovo i govorili nam da smo Grci. Razum nam govoriti, gospodo, da ne može čovjek da bude i Turčin i Bugarin, Srbin i Grk — mi smo Makedonci!«

Od ovog našeg svjesnog domaćine Makedonca srdačno smo se oprostili i ponovno spustili u kanjon Crne rijeke da se preko Gruništa i Petelina primaknemo izgrađenom cestom Kajmakčalanu. Do Jelaka (1470 m) došli smo dobrom cestom izgrađenom za vrijeme I svjetskog rata. Samo ime govori o karakteristici tog mjesta. U gustoj crnogoričnoj šumi bila je za vrijeme odnosnog rata izgrađena oveća zgrada za najvišu komandu b. srpske vojske, jer je razgled s tog mjesta na cijelo Mariovo kao ratno područje bio naročito dobar. Od Jelaka dalje vodi nešto uža cesta do na sam vrh Kajmakčalana, do spomen-kapelice i do golema zajedničkog groba poginulim ratnicima, do spomenika strašne tragedije slavenske braće, na kojemu стоји natpis:

SRPSKI I BUGARSKI VOJNICI pali 1916. godine.

Mi smo od Jelaka krenuli istočno od Vlaških Koliba i smjestili se nedaleko visinske granice crnogorične šume, a podno najistočnijeg vrha Kajmakčalana — Floke. U pravcu Floke šuma doskora prestaje i nastavlja se pojas nižeg šipražja, a poslije ovog travom pokrivena strma padina sve do na sam vrh s ove strane pitome Floke (2362 m). To je drugi najviši vrh Kajmakčalana i divan zrenik na sve strane širokog horizonta, a na sjeveroistok naročito na dijelove Nidže-planine na Kozjak i Kožuf s Dudom te podno njih na dolinu Moglen. Prema jugoistoku vidik se pruža sve do Soluna. Floka je gola i pokrivena travom s nešto niskog žbunja na sjeveroistočnoj strmoj padini prema Bijelom Grotlu (2154 m) s kojeg se ruše gotovo okomite stijene do dna prodora Motave i u dolinu Moglen. Kako Floka nadvisuje sve najviše dijelove istočnog dijela Nidže-planine pred nama se pojavljuje zorni reljef cijelog gorskog lanca prema istoku, a kao nadohvat ruka iskaču stjenoviti Sokol (1822 m), Dobro Polje i Kozjak na kojima se odigrala druga znаменита i konačna bitka s protbojem neprijateljskog fronta u I svjetskom ratu, a sve to na srednjoj nadmorskoj visini od oko 2000 metara!

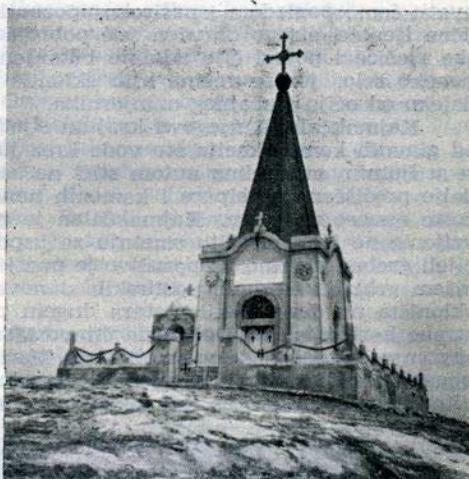
Pogled prema vrhu Kajmakčalana osvaja nas pitomošću gorske krajine. To je zelena gorska zaravan zvana Manastirište. Stere se cijelim grebenom planine u širini od 500 do 1000 metara, na nadmorskoj visini od 2200 do 2500 metara sve tamо do spomen-crkvice na najvišem vrhu planine, gdje se teren počinje spuštati preko Starkova Zuba (2227 m) prema Starkovom Grobu (1876 m). Ovaj potonji predstavlja markantnu stijenu i vrh s kojeg se strane strmo ruše prema kanjonu Crne rijeke. Pogled s Kajmakčalana dopire sve do Olimpa na jugu, Na zapadu se ispriječio Pelister (2600 m), na sjeverozapadu Korab (2754 m), pa Šara, dok se oko najradije zadržava na istaknutoj obloj glavi Karadžice, na Solunskoj Glavi (2540 m). Prema nama na sjeveru prostrlo se čitavo Mariovo s cijelim kanjom Crne rijeke i Dren-planinom što ga sa sjevera zatvara. Reljef Mariova privlači oko planinara bogatstvom istaknutih vrhova i čuka te prodorima mnogobrojnih gorskih rječica i potoka, pritoka Crne rijeke.

Prolazeći Manastirištem nailazili smo na još dobro sačuvane rovove ratnih strana s ostacima polupanog i zardalog oružja, probijenih čeličnih šljemova, praznih čaura, dijelova uniformi pa i kosti što ih je zvjerad iskopala iz plitkih grobova.

Uživali smo u tom divnom gorskom kraju dok nas jednog dana ne potrese jaka groznička poznata u tom kraju pod imenom »denga«. Prvog dana liječili smo se u našem staništu konjakom što je slabo pomoglo. Slijedećih dana nastavili smo liječenje na planinarski način — forsiranim usponom na vrh Floku kako bi izazvali što jače i obilnije znojenje. Pomoglo je tomu i žarko sunce koje u mjesecu kolovozu u južnoj Makedoniji nemilo žari. »Denga« nas prisilila da tri dana redom posjetimo Floku. Usprkos »dengi« svaki put bilo nam je teško dijeliti se od prekrasnih vidiča s Floke. To su zaista bili vanredni planinarski užici s vrha, s kojega se nazire Egejsko more, s kojeg prepoznavate Olimp i Parnas u Grčkoj s nizom nepoznatih vrhova prema zapadu, pa Pelister, Korab, Šaru i Solunsku Glavu, Dren planinu, Kozjak i Kožuf s Dudicom, s kojeg prebrojavate i pogadate sela u Moglenu. Pogledi s Floke zadivili su nas daleko više nego li oni s vrha Kajmakčalana!

omalo je učinjeno da se ne učini
odo nešto got je učinjeno da se ne učini
da se ne učini
toga učinjeno
Sedam
zadivili su nas daleko više nego li oni s vrha Kajmakčalana!

Spomen—kapelica
na vrhu Kajmakčalana

Polovinom rujna spustisemo se s našeg staništa, a preko Milutinove kose — na karti Skanata Čuka (1701 m) — u dolinu Bele reke ili Bele vode, što se pruža podno stijena Sokola sjeverozapadno prema Gradešničkoj kosi s jedne strane, te podno Floke odnosno Belog Grotla i Skanata Čuke s juga odnosno zapada. Ova divna gorska dolina, koju presijeca rječica Bela voda, predstavlja bujni planinski pašnjak oivičen visokim vrhovima pokrivenih starom šumom izuzev kamenog zida Sokola, koji se izdiže iznad šumskog pojasa. Iz doline Bele Vode prešli smo u dolinu rječice Gradešnice prijevojem na Gradešničkoj kosi. S prijevoja bacisemo pogled na ponosnu Floku, čiji se trouguli vrh izdiže gotovo dvije hiljade metara iznad doline Bele vode.

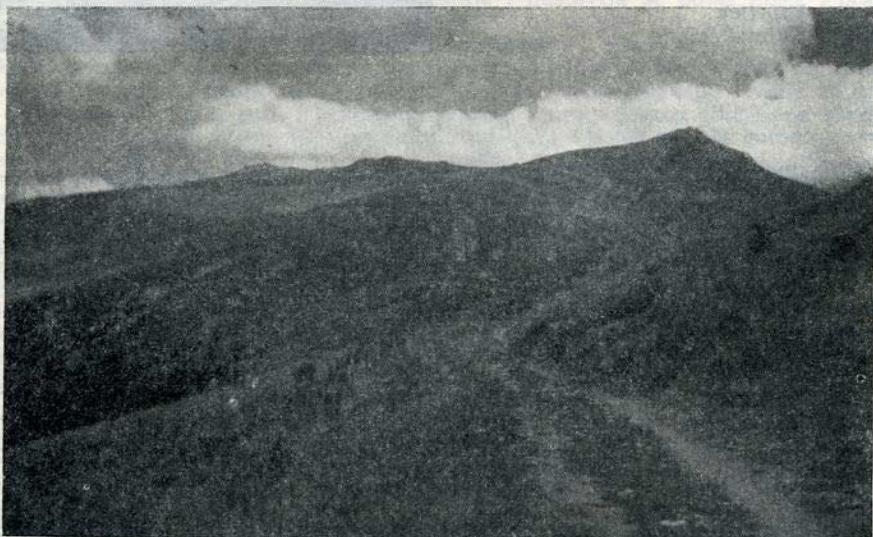
Proslijedili smo nekium sporednim grebenom prigorja Kozjaka da nakon tri sata hoda izbijemo na tzv. Čvor, podalje zapadno od samog stjenovitog vrha Kozjak, najvišeg vrha srednjeg dijela Nidže - planine, po kojem je i sam gorski sklop dobio svoje ime. Sa stijene Kozjaka pada lijepi pogled na sjeverne padine istočnog dijela Kozjaka i cijelog Kožufa i njegovog prigorja što se pružilo prema sjeveru te preko sela Roždena na Povardarje.

Kozjak odvaja svoje glavno podgorje prema sjeverozapadu. Glavnim grebenom podgorja vodi kolnik koji mimoilazi razne vrhove i čuke. Da se dode do razdjelnice putova za Rožden i Kavadar na istoku, i selo Vitolšte na sjeverozapadu treba proći

kroz Željezna vrata (1695 m) i preko Baltove Čuke (1807 m) do Đurova Kama (1569 m), gdje se putovi razdvajaju. Tu smo krenuli niz dol na selo Vitolište, pa Melnicu i dalje sve do rijeke Crne, koju smo prešli kod Rasimbej - mosta. Crna rijeka ovdje je već izašla iz svojeg kanjona i prolazi pitomom zelenom krajinom između nevisokih obala prema sjeveroistoku gdje se probija uskodolinom između krajnjih izdanaka Kozjaka i Dren - planine.

Prešavši Crnu rijeku pošli smo uzbrdo cestom do sela Dunje što se smjestilo na južnoj strani Dren - planine, a podno prijevoja Beli Kamen (951 m). Na samom prijevoju vrijedno je stati jer je to nova vanredno interesantna razgledna tačka, sa sjevera na Kajmakčalan, na cijelo Mariovo i na sve planine što ga okružuju. Pred nama se na jugu izdiže cijeli greben Kajmakčalana, na kojem se više ističe strma Floka nego li pitomi najviši vrh Kajmakčalan. Tu se ne ističe kanjon Crne rijeke jer ga zaklanjavaju strme strane Selečke planine i podgorje Kajmakčalana. Dugi greben Selečke planine kao i greben Kozjaka, kojim smo sišli ponovo do Crne rijeke, prikazuju nam se u drugoj, dosad nepoznatoj perspektivi. To je bogat i nezaboravan pogled, pa se preporuča na putu od Gradskog preko Pletvara za Prilep, kod sela Bela Vodica ispod Pletvara skrenuti na raskrsnicu cestom prema jugu, da bismo nakon desetak kilometara u zavojima stigli na sedlo Beli Kamen. S tog mesta obuhvatiti ćemo pogledom i naširoko upoznati kraj Makedonije zvan Mariovo, kraj idilične ljepote, strogo okružen već pobrojanim planinama, kraj koji presijecaju gorske rječice i potoci čije udoline i kanjone možemo lako pobrojati. Zapazit ćemo i poneko selo, jer se većina njih sklonila po životnoj nuždi na zaklonjena mjesta, daleko od očiju slučajnog namjernika.

Kajmakčalan i njegovu krajinu rijetko posjećuju naši planinari, jer je udaljen od glavnih komunikacija što vode kroz južnu Makedoniju. Međutim, iz Bitole može se u ljetnim mjesecima autom stići na sam vrh planine ukoliko je cesta od Jelaka dalje pročišćena od sipara i kamenih nanosa što ih bujice sa strmih strana planine često nanose na cestu. Kajmakčalan je granična planina s Grčkom što u današnje vrijeme ne čini naročitu smetnju za uspon na tu planinu. Ukoliko želimo upoznati cijeli greben planine preporučivo je ponjeti šator, jer osim spomen - crkvice na najvišem vrhu i skromnih pastirskih stanova u nedalekim Vlaškim Kolibama civilnog skloništa na desetak kilometara dugom putu nema. Neobično bogat pogled na sve strane horizonta, a naročito na čitavo Mariovo ostat će nam u trajnoj i neizbrisivoj uspomeni. Pored toga upoznati ljude Mariova, njihov način života, običaje i naročito bogatu narodnu nošnju žena bit će zasebna nagrada za svakog posjetioca naše osobito lijepi i zanimljive kajmakčalanske krajine.

Pogled sa Stalkova groba na glavnu skupinu Kajmakčalana

Dr RADIVOJ SIMONOVIĆ

Kod »Turaka« u Drežnici

Bilješke sa puta 1890.

U zemunskom »Javoru«, listu za zabavu, pouku i književnost, izisao je 1893. zanimljivi putopis pod naslovom »Drežnica u Hercegovini — bilješke sa puta 1890« (XXII godište, str. 514—521). Članak je pobudio pažnju javnosti ne samo zanimljivom temom, nego i žahnim načinom prikazivanja, stilom koji privlači i osvaja, a povrh svega čistim i krasnim narodnim jezikom. Njegov autor bio je dr Radivoj Simonović (1858—1950), rodom iz Srijema, tada vojni lječnik u Mostaru a kasnije jedan od najpoznatijih planinarskih pisaca u našoj zemlji. Osobito mnogo bavio se planinarskom fotografijom i proučavanjem Velebita, što mu je 1924. pribavilo status počasnog člana »Hrvatskog planinarskog društva«. Čitaoce koje zanima Simonovićevo ličnost upućujemo na nekrolog, koji je u našem časopisu objavio prof. dr. J. Poljak povodom njegove smrti (1950, 395) zatim na članke »Dr Radivoj Simonović« od dra M. Hirtza (Hrvatski planinar 1925, 21), »Dr Radivoj Simonović kao amater geolog« od dra J. Poljaka (Naše planine 1958, 274) i »Iz mojih sjećanja na Ćika Radu Simonovića« od D. Jelkića (Naše planine 1961, 109).

»Drežnica u Hercegovinë« preštampana je ovdje u nešto skraćenom obliku. Naši čitaoци lako će zaključiti po ikavskom govoru »Turaka« u Simonovićevom putopisu, da on pod »Turcima« misli na naše Hrvate muslimanske vjere. Premda je to prvi putopis u nizu Simonovićevih planinarskih članaka, on već pokazuje sve odlike pisca kao čovjeka i planinara, njegov golemi dar zapažanja, nezasitni interes za našu zemlju i njenu prirodu i duboko razumevanje za dinarskog gorštaka i njegove životne probleme.

Smatramo da je ovaj članak vrijedno spasiti od zaborava, jer se i danas, nakon sedamdeset godina čita s punim užitkom, a uz to može poslužiti kao uzor mnogim našim planinarima, kako se pišu putopisi.

Urednik

Seljak Marijan Topić bješe zdrava ljudina od oko 50 godina. Rodio se i živio je u »ravnim zemljama« u Rakitnom, a često je pohađao svoje znance i prijatelje u Drežnici, koja je četiri sata daleko od Rakitna.

Početkom maja 1890. nadoše Marijana mrtva u jažu od stupe na Dušnoj rijeci. Mrtvac je bio obučen, licem bješe u vodu okrenut, a kad su ga ljudi digli iz vode, nisu vđijeli nikakve ozljede ni na licu ni na rukama. Traga od krvi ne bješe ni na odijelu ni u okolini.

Čim se to raščulo, skupiše se mnogi Turci i katolici iz obližnjih sela Gornje Drežnice, Zagreblja i Striževa, da vide mrtvaca. Bezazleni seljaci čudili su se šta to bi sa Marijanom i pričali su jedan drugome šta su znali o njemu.

Neki su ga vidjeli kad je pošao iz Zagreblja, kako je imao gunj sa kukuljem i šarenu torbu na ledima. Jedno čobanče pričaše da ga je gledalo kako je išao putem iz Drežnice u Rakitno pravo na čupriju koja je više stupe na Dušnoj rijeci.

Čuprija je načinjena od nekoliko brvana, uzana i nezgodna. Voda je pod njom bila velika, jer se snijeg na planini topio »pa je rika nabujala od vode sočnice.« Odmah ispod čuprije ima veliki vodopad i vir.

Kad je stupar još pričao kako su prije neki dan jednomo Rakićanu »pala osamaren tri konja sa one brvi, a voda ih sočnica kurla u onizi vir, te ih iksan (čovjek) jedva žive kurtalisa«, svi su tvrdo vjerovali da je Marijan pjan bio pa se oborio sa čuprije i udario glavom o stijenu, te se u vodi udušio, a voda ga snijela u jaž kod stupe.

Seljaci katolici po nalogu svoga glavara donesu motike i lopate pak zakopaju mrtvaca blizu mjesta gdje su ga našli, baš na brežuljku, gdje se sastaje Dušna riječka i Laolača. Grob pobuse travom i ograde kamenim pločama, a mjesto krsta pobiju čelo glave jasenovu motku i vežu na njoj šarenu maramu, pak se razidu.

Niko nije ni pomislio na kakav zločin.

Ne prode ni nedjelja dana a najdu ovamo žandari i čuju šta je bilo s Marijanom. Odmah počnu ispitivati i istraživati kod koga je bio Marijan, kada, zašto, šta je radio itd.

Sav se narod čudio tome. I Turci i katolici govorahu: »Vika (oduvijek) smo mi i naši stari dobro živili među se«, i pričahu kako niko ne pamti, da je u Drežnici kogod ubijen ni za turskoga vaktu (doba), ni kad se bunilo, ni od kad je Austrija uljegla.

Žandari se ne smiriše dok ne dočeraše u tjesnac Turčina Zeka Kajića. Ovaj prvo prizna da se svadio s Marijanom zbog malo oka brašna, a poslije ispriča kako se sa Marijanom srio na čupriji i porječkao pa ga u ljutini gurnuo u prsa, a on se pjan sa brvine oborio u vir i udušio.

Svihkoliki Drežnjaci su se čudili da se među njima našao ubica; a žandari vežu Zeka i otprate u Mostar.

*

Divan je to bio dan 16. maja 1890. u Mostaru. Toplo kao usred ljeta, nebo sasvim vedro, uzduh providan kao staklo, a na drveću se ni listak nije pomicao. Ispred naše kuće sastaje se Radobolja sa Neretvom. Radobolja je kao obično šuštala i bjesnila. Padajući preko stijena u Neretu, razbijala se u bezbroj kapljica koje su se bijelile kao pjena i svjetlucale na suncu kao biser. Neretva se žurila i gunđala kao da se srdi na kršnu Hercegovinu i na ono silno kamjenje što joj prijeći puta.

Bijaše već nekako pred akšam, a Turcima je ramazan bio, te sam naslonjen na prozor čekao kad će pući top sa konaka i kad će hodža zavikati sa munara.

Preko staroga mosta prolazio je poslen i bezposlen svijet tamo almo; a dolje kraj vode baš ispred naših prozora bješe puno žena i djevojaka koje su prale rublje i bijelile platno.

Zamišljeno sam gledao kako rade žene i slušao njihove vesele razgovore i pjesme. Jedno djevojče poče kupiti platno sa trave da ide kući, pak zapjeva pjesmu o Mostarkinji lijepoj devojci koja se zaljubila u tudina pak ga moli da ju sobom povede, a on je odbija govoreći:

»Široko je ravno polje, preć ga ne moreš,
Visoka je Šar-planina, oboričeš se,
Duboko je sinje more, utopićeš se,
U mene je tuda majka ugovet joj neš.«

Devojka dragoga najposlije očajno preklinja:

»Ne moj poći, moj dragane, vodi i mene,
Ja ēu preći ravno polje, cvijeće berući,
A preći ēu Šar-planinu vijence pletući,
Prebrodiću silno more, boga moleći,
Ugoveću twojoj majci, tebe ljubeći.«

Počeo sam razmišljati o ovoj lijepoj narodnoj pjesmi, koja za mene bješe sasvim nova. I misli i arija su mi se veoma dopale. U taj mah zakuca neko na vratima i prije nego što se okreće stajaše pred mnom čovjek s pismom u ruci.

Dobio sam analog da sutra idem sa komisijom u Drežnicu da otkopamo lešinu Marijana Topića i da je pregledamo.

Veoma sam se obradovao što će vidjeti Drežnicu, ovaj divlji i čudnovato sprovaljivani kraj, u koji do sada osim fratara i inženjera još niko nije dolazio.

Za čas je bilo spremljeno odijelo za put i knjiga za biljke; a u veće bješe već torba puna sira, salame, hljeba i pržene jagnjetine.

Nisam htio poći u Drežnicu dok ne pregledam razne putopise i spomenike, da vidim šta je do sada zabilježeno o Drežnici.

Ime Drežnice spominje se prvi put 28. decembra 1408. kad je bosanski kralj Ostojan darovao vojvodi Đurđu i bratu mu Vukiju Radivojeviću (humskim velmožama na donjoj Neretvi) župe: Brotnjo, Blato, Luku, Imotsko, Posušje, Rakitno, Drežnicu, krajinu između Cetine i Neretve i drugo. Inače u historiji nema više spomena o Drežnici. Valjda su i u srednjem vijeku Drežnjaci bili miroljubivi kao i danas, a o ovu gorku sirotinju nije se нико otinao.

M. Hoernes po svoj prilici nije bio sam glamom u Drežnici nego, rekao bih, da sve priča po pričanju fratara franciškana. On veli (»Dinarische Wanderungen«, Wien 1888, str. 67.) da je Drežnica najčudnovatije mjesto u Hercegovini. Stješnjeno i okruženo sa svih strana najužasnijim i nekoliko hiljada stopa visokim zidovima od stijena; kad se gleda od gore izgleda kao da je na dnu kakve provalije. U srednjem vijeku sunce samo nekoliko sati sija, a može se doći samo jednim putem duž rijeke i drugim preko planine, koja je zimi neprohodna. Bijedni i siromašni narod odijeljen od ostalog svijeta golemlim planinama, sačuvao je mnoge stare običaje i osobine u jeziku ali je u kulturi zaostao.

Sutradan podoh s komisijom iz Mostara. Željeznicom kraj Neretve prodosmo Vojno i Rašku Goru pa brzo stigosmo na stanicu u Drežnici. Blizu stanice ima lijepa novozidana kuću katoličkog popa Klema Sunića, rodom Dalmatinca. Kad je gradena željezница dolinom Neretve od Mostara do Konjica pop je ovdje držao kantinu za radenike. Sad sjedaše tu inženjer koji je pravio katastar drežničke doline. Jedan mi Turčin hvaljače popa Sunića kako je dobar i vrijedan, kašto je prvo bio siromašan, a sad ima kuću i mlinicu, pa je nasadio i veliki vinograd »te sazove svit na mobu u vinograd a sam uvik prvi naprid kopaj.«

Konja nismo našli, te sami podemo pješke u planinu, računajući ako idemo uvijek kraj rijeke Drežanjske da moramo jednom doći u Gornju Drežnicu.

Za malo stigosmo do neke lijepo kamene čuprije, pak predemo na desnu obalu i uputimo se stazom. Ova je vodila samo do popove mlinice a odatle dalje ne bješe više puta, te smo se morali provlačiti kroz šiprage i kroz trnje i preskačivati preko plotova i ograda od drače pak smo haljine izderali i sve ruke izgrebli.

U tom očajanju izademo na neku njivu u srednju šumu, gdje zatečemo starca Turčina sa dva momčića koji su orali da siju kukuruz. Zapitamo ih za put a starac pove s nama te nas za čas izvede na put pak nam reče:

»Idite još malo gorika, nije daleko, naićete na brvinu pa morete preko brvine na drugu stranu prist; tamo je pravi put.«

Bilo je krasno majsko prije podne. Nebo bješe vedro bez oblačka, a uzduh je u ovoj gorskoj prirodi tako čist i providan da se daleko i jasno vidi sve.

Dolina kroz koju teče Drežanjska ovdje je malo pošira, kraj rijeke ima nešto malo hude ravnica na kojoj je ovdje ondje njiva. Duž vode je šiprag i mlada šuma. Lijevo više nas dizase se brdo Stol; po vrhu je golo i sasvim ravno, strme šarene stijene okičene su mu zelenim borovima i smrčevima a podnože mu pokriva gusta bukova šuma.

Pred nama stajaše divno kupasto brdo Strop, 1230 metara visoko. Na podnožju je sitnom šumom obrasio a vrh mu je od golog kamenja. U daljinu vide se kao kroz maglu goli vrhovi Čvrsnice planine.

Na lijevoj strani rijeke Drežanjske leži maleno selo Donja Drežnica sa nekoliko raštrkanih kuća, katoličkom crkvicom i malom turskom džamijom bez munare. Ispod sela ima malo njiva a iznad kuće ima nešto vinograda. Povrh toga je šuma, koju su nadvisile okomite bijele stijene na kojima je po pukotinama ovdje ondje izrastao bor i smrč ili živi luč.

Ovakva krasna priroda razveseli srce u čovjeku. Ja sam više puta zastajkivao da se nagledam ove divne slike i da uživam ovu rajsку krasotu gorske prirode.

Brzo stigosmo na čupriju, koja je načinjena od tri otesane grede pružene preko vode sa brijeza na brijez. Brvine su valjda 10 metara visoko nad vodom, a ispod čuprije huči rijeka i valjaju se vali bjesne Drežanjske tako brzo, da se čovjeku oči zasjene i nesvijest hoće da ga uhvati, kad dolje pogleda. Ma da su se brvine drmale, mi smo svi šalečki prešli preko čuprije, pa smo se grohotom smijali kad je sudac sa zatvorenim očima počeo puziti preko srednje brvi, bojeći se da se ne obori.

Kad izadosmo na pravi put sjednemo pod jedan rast da se prvo odmorimo. Međutim, dva mlada Turčina i jedan starac katolik sa torbama na ledima pozdrave nas, stadoše kraj nas, spuštaju torbe na zemlju i počeše da otiru znoj sa čela. Bili

su u Mostaru da pazare kave, šećera i beza (tkanine) za žene; došli su jutros i oni sa željeznicom, pak sad idu kući u Striževo. I mi čemo s njima u društvu. Jako mi je vruće bilo, pa zamolim mladeg Turčina da mi za bakšiš poneše moje stvari.

Put je vodio dalje neprestano kraj vode Drežanjke, čas uz brdo čas niz brdo, malo po krupnom kamenu i preko stijena, malo opet po sitnom kamenu i prašini, kroz šumu i kroz šipraže, kraj njiva i kraj livada.

Ja zaostao zapitkujući toga Turčina za imena raznih biljaka. Njegov odgovor bješe uvijek: »U nas reku trava«, te sam se brzo uvjerio da ovaj narod većinu biljaka koje rastu po livadama i po šumi, duture zove trava.

Samo za Salviu officinalis, od koje se mjestimice plavila sva padina, reče mi da se zove kadulja, a za kukurijek (Helleborus) reče: »u nas zovu sprež«. Šumska drva je dobro poznavao.

Moj pratičac me je po odijelu poznao da sam »carski doktor«, pa kad je video da ja biljke kupim i u knjigu mećem, mislio je da tražim lijekove, te mi reče:

»Ima, gospodine doktore, trava što u nas reku gavez (Symphyutum officinale) pa, ne do Bog, da se razrižeš po prstu, privi samo list, pa odma zaraste.«

Čudio sam se da i ovdje o gavezu tako isto misle kao i naš narod u Srijemu. Ja sam se trudio da sa mojim saputnikom što čistije srpski govorim i da biram sve one riječi koje on mora razumjeti. Dobrodošni Turčin bio je iznenaden mojim govorom; vidio sam mu na licu da je više puta pomislio: »Od kud ovi švabo tako dobro naški zbori.« Zato je postao sve razgovorljiviji, pa kad je saznao da mene zanima priroda, počeo je sam pričati ne čekajući da ja tek pitam.

»Vidi gospodine, kako je ovdi žito isklasalo — reče mi kad prodosmo iznad jedne njivice — gledaj kako je onizi ječam bacio klas; a onamoka u nas odočnila se oračina.«

»Pa rađa li vam što žito?«

»U jednizi rađa, a u drugizi slabo. U ovizim donjim selima rodi dobro, a u nas gorika vidićeš da je mnogo slabije. Sam je kamen.«

Prodosmo pored dvije kućice u Žlijebu i stigosmo do neke velike pećine kraj puta. Ispred pećine bješe velika torčna, ulaz u pećinu bješe zagrađen plotom, a unutra bjehu opet pregrade od plota. Ovo je pojata u kojoj nekoliko kuća drže svoju stoku. Baš kao u Homerovo doba!

»Imate li dosta hajvana (stoke)?« zapitam Turčina.

»Pređašnjih vakata (vremena) dosta a sada slabo.«

»Pa kako to kod tolike planine?«

»Imali smo planine dosta. Za turskog vakta bilo je pola Čvrsnice i Čabulje naše; no od kad je carev asker uljegao (Omer - paša 1852.) preduše nam svu planinu Blaćani, Broćani, Rašljani i Rakićani. Kad je Austrija uljegla, pa kad se zemlja ponisivala, naši glavari nisu bili složni ni vridni, te nas sad jabana tare na našoj džidovini. Tudi haivan slazi nam čak u sela, a naš ne smi nikud, samo po ovizijem stranama, što vidiš. Imali smo na planini i zemlje za oranje, a sad nemamo vrtače ni ko dlan.«

Što god smo dalične išli dolina je bivala sve uža. Mi smo bili u šumi pod Stropom, pak nismo desno ništa vidjeli; no na prečkoj strani bješe divan prizor.

Najviši vrhovi Čabulje planine: Ošliar (1632 m) i Vlajina (1780 m) bijelli su se još pod sniegom. Dalje dolje bjehu okomite stijene crljene i šarene, a po njima se crnili borovi i smrčevi. Između stijena spuštaju se velika točila puna bijelog kamenja. Ispod strmih stijena zelene se obronci obrasli divnom bukovom šumom koja je još niže dolje prošarana lipama i topolama.

Sasvim u dolji, blizu vode, ima mala zaravan okružena sa sviju strana strmim brdima i divnom gorom. Tu kao u kakvom kutiu leži skrovito maleno tursko selo Perutac, ne znam ima li dosta kuća. Da ga vidiš na slici, pomislio bi da je švajcarsko!

»Jesi li bio kad god na onizjem vrhovima?« zapitam Turčina pokazav mu Čabulu.

»Jesam, gospodine, i svako lito po više puti. Tamo ima dosta divokoza. Ima ih i na Čabulji i na Čvrsnici sad baš kao gube; možeš naići na čopor de po 70 divokosčadi pasu. Prije se hodalo mnogo u divokoze, dok smo imali oružja.«

»A ima li međeda i vukova?«

»Mededa nema na Čabulji, a onamo na Čvrsnici ima ga dost. Satre nam mnogo sitne životinje, koza i ovaca. A vukova ima svudi mnogo.«

Kad izadosmo na jedan pobrežak, stade moj saputnik i pokaza rukom prijeko na Čabulju.

»Vidiš li, gopodine, one stine i ona točila između Vlajine i Ošljara i pod njima onu rivinu (vododerinu) punu stina, ono se Ledenice zovu. Onamoka se lani orilo. Kad politiše stine sa Vlajine, tutnji zemlja kao da grmi a digla se magla od praha kao kad plaha kiša pada. Odronilo se od planine kao ovo brdo više Perutca, pa ponesi sobom što god dođati. Smrčeva i borova stabla po deset metara duga pokrhaj kao da su šibice!«

»A ori li se još tako?«

»Ja još ne pamtim, ali naši stari pričaju, da kamen svake godine ubije po koje čeljade, čobanče ili životinju.«

Ja sam u Hercegovini gledao kako se sa Lebršnika i sa Vranjače rone stijene i sa tutnjavom valja kamenje, a vidio sam i čitavu šumu ispod Vranjače gdje su debele bukve polomljene, povaljane i zasute kamenjem. Radoznao zapitam Turčina da li i snijeg kad god poleti dolje.

»E ja šta! Svake godine kad počne kopniti, padne gori na planini snig do dvajest pedi, a kad udri jug, povrvi snig doli, pa usov obori stine i kamen, nalomi i snese smrčeva drveta; imamo luča cilo lito, ne moramo gori po luč hodati. Ima dnevi pa i po dvi usovi plete dolni; trefi se da ni divokozna ne može uteći od usova.«

»Misno doba« kao što reče Turčin (tj. 10 sati prije podne) bješe već u veliko prevalilo. Sunce je žestoko peklo, a ja i moj pratilac, koje zbog umora koje bižu žedi, začutasm. Drežanjka je duboko u stijeni izdubla korito pa se nigdje ne može doći do vode, a izvora do sad ne bješe. Turčin me je tješio da nema još dugo do žive vode.

Poslije hoda od pola sata izademo u jednu pridolicu kroz koju teče potocić Radobolja. Svi navalismo na izvor ispod puta, samo ona dva Turčina koji su postili ramazan, ne okusiše ni kapi vode ma da su od žedi i umora sasvim malaksali. Pa ni pušiti nisu htjeli.

Oko izvora bješe šipražje, a više puta dizala se 1400 metara nad nama Strmoglavnica. Bješe to divan prizor kakvoga još dотle ne viđeh.

Strmoglavnica je dugačka oko tri kilometra, a izgleda kao kakav divski zid, jer je sasvim okomita. Cijelo brdo, cijeli zid, sam je goli kamen naslagan u hiljade debljih i tanjih horizontalnih slojeva, »pasova.«

Kamen se od mraza i kiše neprestano kruni. Otuda su postali oni silni šiljci i stijene čudnovata oblika, a dolje opet goleme rnajage od okrunjenog kamena koji se svaljao. Baš je narod pogodio ime koje priliči ovome brdu. Koža mi se ježila kad sam i pomislio, kako bi to bilo da se čovjek gore popne, pak da sa vrha Strmoglavnice pogleda dolje u provaliju.

Kad se odmorismo i vode napismo, podemo dalje. Za malo izademo na jedno golo mjesto usred šume ogradeno plotom. Tu zatečemo nekoliko Turaka koji su se prekrštenih nogu odmarali, a kraj njih sjedahu i stajahu nekoliko žena i djevojaka Turkinja, pak nepokrivena lica sasvim slobodno gledaju u nas. Na najmlađoj i najlepšoj bješe crvena kapa, okićena derdanom od novaca, tanka košulja sa prslukom i šarene dimije. Šteta samo što na jednici sve bješe prljavo.

Ja sam ovdje pregledao četiri još prilično održana krsta od kamena i šare na njima i na nekoliko polupanih ploča. Moj pratilac pričaše mi da narod ovo mjesto zove »sveća«, i da je tu nekad bila katolička crkva i kršćansko groblje oko nje, ali su to sve Turci razorili »još pre 400 godina kad su prvi put ovamoka došli.«

Što se dalje ide uz dolinu sve je manje romantične, krajevi izgledaju pitomiji, jer se i sama dolina izdiže, okolna brda ne izgledaju više tako visoka, a nema ni onakih kamenih zidova ni stijena.

Bilo je već podne prevalilo kad smo stigli pred Striževu i sjeli pod orah kraj nekoga izvora, da u hladu ručamo. Naši saputnici odoše kući.

Strižev je maleno planinsko selo. Ima desetak kuća, većinom turskih, zidanih od kamena i pokrivenih pločom a zaklonjenih drvima i voćkama. Selo leži pod brdom, a ispod njega je mala ravnina, koja se ore.

Kad smo poslije prolazili kraj sela, radoznao Turkinje sa djecom izašle su i gledale nas sasvim slobodno.

Od Striževa ide se dalje kroz pašnjake i šiprage, prođe se pored starih grobova sa golemim stećima bez natpisa i brzo se stigne u Zagreblje, selo koje je dobilo ime što leži iza greba (grobova).

Zagreblje je malo selo. Ima u njemu oko 30 raštrkanih kuća, zidanih od kamena i pokrivenih pločama, između kojih je puno orahovih i kruškovih drveta.

U Zagreblju žive na pola Turci i katolici. Turci imaju svoga muktara i hodžu a katolici svoga »glavara«.

Po brdu iznad sela izrasla je mlada šuma, a ima i zasađen po koji vinograd. Ispod sela ima duž rijeke malo uzano polje gdje su njive.

Zemlja je sasvim slaba i rđava. Nigdje nema masne crnice ni debele ilovače, nego je svuda izmrvljen krečni kamen, okrunjen od okolnih bregova.

Njive su male i svaka je ograđena golemim zidovima od kamena, koga su ljudi valjda stotinama godina pobirali ispred pluga i naslagali oko njiva.

Velika je muka na ovim njivama ljeti, jer ne mogu da drže vlagu. Iz krečne zemlje brzo se voda ispari, pak bi se još prije žetve sve osušilo, da nisu svuda sproveni oluci, kojima dolazi voda iz Dušne rijeke pa natapa zemlju.

»Izvela se voda, lipi moj gospodine, pak se topi, jer bi se litili upalilo i izgorilo baš ka i sami luč«, rekao mi je jedan Turčin.

Ovdje u Zagreblju pridružuje se komisiji glavar Andrija Šarić, muktar Alija Pezić, hodža Omer Pidić, seljak Cvitan Aničić i mnogi drugi kršćani i Turci sa motikama i lopatama a i besposleni.

Pregledamo čupriju, vodopad, vir i jaž od stupe, pak otidemo na brežuljak gdje je bio grob Marijanov, otkopamo ga i na užetima izvučemo iz groba. Na lješini ne bješe traga od kakve ozljede. Narod Marijana još jedared pokopa i grob mu pobusi.

Dok je sudac preslušavao svjedoček, ja sam sa narodom razgovarao o Drežnici držeci geografsku kartu. Sa nje sam čitao topografska imena i po tome pitao za brda i doline, a Drežnjaci se ne prestano čudili, kako stranac, koji nikad tu nije bio, može »iz pisma« sve da zna.

Sjeverno duž doline drežničke pruža se golema i visoka planina Čvrsnica, pravo od zapada na istok. U njoj je najviši vrh 2228 m nad morem.

Južno prati dolinu u istome pravcu planina Čabulja sa vrhovima Tmorac, Ošljaj i Vlajina.

Čvrsnica i Čabulja su prave Alpe. Vrhovi su sasvim goli, jer od studeni ne raste nikakvo drvo. U ljeto su padine ispod vrhova zelene i tu su najljepši pašnjaci, a na vrhovima, po osoju i po rupama i kotlinama može se u sred ljeta naći dosta snijega, koji se i ne otopi nego dočeka novi, koji padne već u septembru mjesecu.

Između te dvije velike planine, Čvrsnice i Čabulje, leži duboko izrivena drežnička dolina, uzana i provalasta dugačka 6 sati hoda.

Čabulja i Čvrsnica bile su nekada jedna planina, a koliko je godina prošlo dok je voda izlokalila i izrišla između njih onu užasnu provaliju koja ih sada rastavlja, tko će to znati!

U Drežničkoj dolini su sela: Gornja Drežnica, Zagreblje, Striževo, Perutac i Donja Drežnica, a sva zajedno čine jednu općinu. Od 1626 žitelja, 280 su katolici, a ostalo Muhamedanci. Pravoslavnoga nema danas ni jednoga.

Drežnjaci sami pričaju, da su prije svi bili hrišćani i da su se u ovim brdima opirali Turcima. Najposlijе su svi prevrnuli vjerom, ali pod uslovima da im žene ne kriju lica, da ne plaćaju porez i da ne idu na vojsku osim ako bi neprijatelj prvi napao na sultana.

Poslije toga uhvate Drežnjaci nekom prilikom dva rijetka i neobično lijepa sokola, pa ih poklone sultanu, a ovaj im izda povlasticu da ne plaćaju poreza. Godine 1835. ukinuo je Ali - paša Rizvanbegović ovu slobodištinu pa tako ostade do danas.

Čudnovato je kako su Muhamedanci uvijek u ljubavi živili sa katolicima. Ne samo da ih nijesu proganjali, nego su ih još bratski pomagali. Zemljiste u Donjoj Drežnici na kome je sad popova kuća i katolička crkva, poklonio je Turčin Omer Suta.

Turkinje nikad ne kriju lica niti bježe od muških. Srela nas je baš hodžina stopanica (žena), noseći breme drva iz šume, pa je blizu nas stala i gledala šta radimo.

Po nošnji je lako poznati koje je vjere čeljadi. Turkinje nose dimije, i sve prteno od platna i kupovnog šarenog beza, a kršćanke nose ljeti košulje a zimi gaće i haljine od bijelog suknja i doke na prsima. Turci nose fes, zelen pas i čakšire od obojene mrke kozije vune, a katolika češ poznati jer mu ispod crvenoga fesa viri rub od bijele kape, koju nosi pod fesom,

Svi govore zapadnim narječjem, ali ne čisto, a Turci mnogo miješaju i južni govor.

Drežnjaci se vrlo rijetko peru i umivaju, za sapun mnogi i ne znaju, a svi se rđavo nose i slabu hrane. Koliko sam god vidio ljudi, žena i djece, sve bijaše prljavo, kržljavo, blijedo i mršavo. Svakome se na licu čita sirotinja, glad i nevolja i teška borba sa surovom prirodom.

U cijeloj dolini drežničkoj ima vrlo malo zemlje za oranje. To su mala, uzana polja kraj rijeke. Zemlja je svuda slaba, a narod je ne gnoji, jer nema dubreta, pošto stoka cijeli dan pase po šumi. Najviše se sije ječam, kukuruz i krtola.

Livada nema mnogo, tek ovdje ondje po šumi može se nakositi nešto sijena, ali to nije dosta za zimu, te ne mogu da drže dovoljno stoke, a djeteline baš nitko ne sije. Sije se pomalo i konoplja za platno.

Po prisojnim stranama više sela ima nješto jadnih vinograda, no i to se loše obraduje pa slabo i rađa. Turci pojedu sav rod u grožđu, a katolici prave malo i vina. Osim poludiviljih oraha, šljiva i krušaka, voća nema nikakva, osim ako ćeš računati i oskoruše po šumi. U Donjoj Drežnici je toplice, pa rodi i šipak i smokva. Pašnjaka slabo ima, jer je planina tuda, te stoka osim ono malo trave što nade po šumi, mora da se zadovolji sa brstom. Koza i goveda ima ponajviše, a ovaca slabo. U cijeloj općini ima dvajestak konja i to tovarnih.

Baš je sve pritisla gola sirotinja. Priroda sama malo pruža, a narod nevješt i nehatan, pa i to malo ne umije sve da upotrebi u svoju korist. Od trgovine, zanata, ili vještine kakve, nema ni traga.

No i potrebe ovih gorštaka sasvim su malene. Žive o ječmenom hljebu i krtoli, siru i mljeku; mesa rijetko izjedu pak ni kokošaka nemaju, jer »odnese lisica«. Svijetle lučem (iverom od smrča), a piju samo vodu i kavu. Žene, ako i jesu posve trome ipak urede konoplju i tkaju běz, urede i oboje vunu pa tkaju suknju i pletu čarape, te odijevaju sebe, djecu i ljude. Kupuje se samo crvena čoha i basma (cic). Ljudi sami prave opanke, pletu užce, djeđju samare itd., a kupuju samo gvozdeno i bakarno. Staklo jedva poznaju, čaše valjda ima samo u popa.

Novaca ovim seljacima treba samo da plate porez, da kupe soli, kave i šećera, koji fildžan i ibrik a po malo novca dobiju u jesen kad prodaju vunu, ovcu ili goveče.

Pored sve sirotinje ovaj je narod pošten, bez strasti i poroka, miran, dobroćudan i razgovoran. Možda ima i sretnih među njima. Cijeli svoj život provedu u nuždi i sirotinji, boreći se sa surovom prirodom i svakojakim nezgodama, ali usamljeni u planini ne osjećaju nikakve druge sile na sebi. Iako su kržljavi ipak ih imali koji i dugo žive. Pričahu mi za nekakvog Antu Jurića da je 130 godina star, da dobro viđi i da gre u crkvu pješe.

Drežnjaci su dosta bistra uma, a mašta im je veoma živa i bujna. Oni se i sad sjecaju svojih kršćanskih kraljova, vojvoda i knezova i misle da je njihovo blago zakopano i sakriveno po raznim gradovima i razvalinama.

Godine 1867. našao je zbilja neki Hasan Kumrić u jednoj razvalini više stotina komada starih vizantijskih zlatnih novaca iz XI stoljeća.

Kad sam pitao ima li u koga starih novaca, reče mi muktar: »E, gospodine, ne znamo mi pisma, pa ne umijemo pronaći. Biće u Drežnici novaca zakopano na više mesta, no to može naći samo onaj, koji zna pismo, jer u stariim knjigama ima sve zapisano. Dolazio je neki Švabio iz Mostara, pak je išao od brda do brda i neprestano gledao na durbin i u neko pismo pred sobom. On je valjda tražio novce. Bio je ovo inženjer, koji je premjeravao kad je vlada htjela da proveđe drum kroz Drežnicu u Rakitno.

Jedan Drežnjak pričaše mi, kako između Tmorca i sastavaka ima brdo Gradac. Tu je bio na starome gradu top, koji je čuvaо cijelu dolinu »od Ušća do Raskršća na planini« (oko 25 kilometara). Sad se od toga grada ništa više ne vidi, a top je u zemlji pun dukata »do usta«. Na podimi gdje je bio grad izlazi svako veće zlatna kvočka sa sedmeh zlatnih pilica, a pod podinom ima zlatno brdo i zlatan stan, pa tka zlatnom žicom sam od sebe. »To se zna i to smo čuli od naših starih.«

Drugi mi pričaše opet, kako je u Drežnici sjedila neka bolesna kraljica. U Stropu ima u visini od 1000 metara jedna pećina, a baš prijeko puta na Samogradu pod Vlajinom vidi se druga takva pećina. »To su provrđena vrata u stinu; tuda je s jedne strane na drugu bio sindir, pa je kraljica na čekrk izlazila na ariju (svjež uzduh).« Siromasi ne znaju da je u toj visini nemoguće razapeti lanac koji bi morao biti dug tri kilometra.

Sunce je već zalazilo za brda. Trebalо nam je ići na večeru i na noćiste. U kuću ni tursku ni katoličku nismo htjeli poći, jer smo znali da je užasan »multitudo insektorum«. Isto tako ne htjedosmo ni čilim ni struku od koga uzajmiti. Na polju opet bješe studeno te zapitah glavara ima li kakva prazna kuća ili pojata u kojoj dugo nije niko živio.

»U Zagreblju ima prazna kuća Maša Šamarića, tamo možete noćiti; ima i lip odžak u kući, možete vatrnu ložiti,« reče glavar.

»Podaj donijeti u kuću sijena da nam bude mekano ležati i daj naložiti vatre u odžaku da se ogrijemo ako noćas bude studeno. A za jelo i piće imate li što god?«

»Za jelo nema ništa, već ako ćeš jećmena hljeba i jaja okrušana ili tvrdo kuhanja, a za piće ima vala vode. U mene ima i vina, ali nije baš dobro,« reče glavar smješći se.

Za malo sjedili smo na travi pred kućom, a svjetlio nam je luč zaboden u zemlju. Večerali smo tvrdih jaja i jećmena hljeba, a poslije otidemo u kuću i posjedasmo po sijenu. U odžaku je gorila smrčevina te ham je i svijetlila i grijala nas. Pred nama je bila čabrica sa sudovnim vinom, a pili smo ga fildžanom, jer u selu cigle jedne čaše ne bješe.

Soba se napunila seljaka koji su poslije večere došli na razgovor. Ja sam ih o svačemu zapitkivao. Osim lokalnih sitnica malo su znali pričati, jer nitko nije bio dalje od Mostara. Samo jedan Turčin bješe u sultanovojoj vojsci pak nam pričaše kako se borio sa Rusima na Šipki i sa Crnogorcima u Pivi, te hvaljaše i Ruse i Crnogorce kao dobre junake.

Na kući ne bješe vrata, te strašljivi sudac poče pitati, ima li zmija i škorpija, ali se slabo umirio kada mu je glavar rekao: »Ima zmija što u nas reku smocej (Tropidonotus), ali nije otrovna, biži od čovika; ima i šarovita zmija žestica (Vipera amodites) po ledi sva istrikana, al ta živi samo liti po stinama, a jakrepa ima dosta po kućama i liti i zimi. Sidio je baš u ovaj kući jedan inžilir, pa bi ih vatao i sve na iglu nabadoo — jadi ga znali što će mu.«

Kad se oprostisimo od Zagrebljana, utrнемo vatrnu i legnemu u sijeno, ali nijesmo cijele noći mogli zaspasti jer smo od silne prašine neprestano kašljali.

Već oko tri sata pred zoru dodoše Turci sa lučem u ruci i dovedoše konje da idemo na ušće jer smo htjeli ručati u Konjicu.

Na konjima ne bješe sedla već nezgodni drveni tovarni samar, mjesto uzdica bješe samo ular, a mjesto zengija bjehu načinjene prace, tj. omče od konopa.

Mlađi Turčin Kreso Nurkić vodio je konja za ular, a ja sam sjedio na tvrdom samaru sa petama u praćama kao mučenik, pak sam slabo i slušao šta Kreso sve pričaše.

Noć je bila tija, a nebo vedro puno zvijezda, pak su konji vidjeli, a išli su preko klizavih ploča i basamaka i između kamenja kao po ravni.

Kod smo stigli do na pomol Perutca, počelo je već svitati. Nikad neću zaboraviti onu sliku u Perutcu kad je još u polumraku jedno tursko djevojče gonilo koze u brst. Put je preko brda pak dolje na Drežanjku, a koze ozđenjеле i trče pravo niz brdo na vodu. Za njima skakutaše mlađo djevojče i pjevaše neku pjesmu, činjaše mi se kao da jodluje. Steta što nisam slikar!

Kad stigosmo u Donju Drežnicu, pred nama je bila planina Glogovo s onu stranu Neretve, obasjana od sunca pa sve crljena. Dodosmo pre željeznice.

Ručasmo u Konjicu a večerasmo u Mostaru.

UZEIR BEŠIROVIĆ, Sarajevo

Vučja noć na Crepoljskom

Prvi sumrak. Iza nas su ostali zaledeni uski sokaci i čikme drevnog grada Vratnika. Škrte ulične svjetiljke gubile su se u svjetlu hladne zimske noći. I njih, kao i malih kućica na periferiji grada na Miljacki, nestalo je. Pred nama je uski seoski put, zasut snježnim pokrivačem i još uža prtina. Nogostupe naših prethodnika jedva naziremo. Široki bijeli horizont večeras ne pruža nikakve vidike. Sve je bijelo u beskrajnoj snježnoj bjelini. Prava noćna bijela sablast. Dolje ispod nas Sarajevo utonulo u večernju izmaglicu. Odanle se nazire hiljade sijalica, koje sjaje anemično, blijedo i pospano.

Hitro odmičemo uz brdo. Na to nas primorava hladnoća i predstojeći dugi put do cilja — Crepoljskog — poznatog izletišta Sarajlja. Prije Drugog svjetskog rata Crepoljsko je bilo smučarski centar Bosne i Hercegovine, pa i prve poratne godine, sve dok primat nije preuzela Jahorina.

Vjetar je nesnosno hladan i snažan. Nemilosrdno nas šiba svojim hladnim udarcima. Od Donjeg do Gornjeg Bioska kratili smo put. Išli smo preko njiva i livada po tvrdoj snježnoj kori.

Što dalje odmičemo od grada, hladnoća postaje sve nesnosnija, jača. Vjetar prodire do kosti. Od studeni se vilice koče, a udovi zatežu. Oči suze, uši i nos trnu. Ručnim i nožnim prstima stalno radimo, da bi spriječili smrzavanje. Ovo je praktična primjena znanja stecenog na jednom od seminarova prve pomoći. Sve rezervne odjevne predmete navukli smo na sebe. Nigdje živih bića ne čujemo, niti ih srećemo. Seoske kuće, pri-

tisnute snježnim teretom, šćućurene, večeras izgledaju hladne, kao da u njima niko živ nema. Osjećamo miris dima, ali ga ne vidimo. Petrolejke škrto škilje kao kandila podno ikona, a kuće liče na kapele seoskih šarolikih groblja. Jeziva tišina vlada selom. Od dosadnih i inače napasnih seoskih pasa večeras nema ni traga ni glasa. Umukli su i zavukli se u svoje štenare, samo da prenoće i izdrže živi ovu hladnu vučju noć.

Ko zna na koliko je stupnjeva večeras sišla živa u termometru. Ako nikada, ono noćas će se ostvariti ona narodna poslovica: »Večeras će miš i mačka zajedno spavati«. U to ne sumnjamo, pogotovo kada dune sjeverac koji nam, reklo bi se onako usput, prebrojava kosti. .

Od studeni su zvijezde stale, zamrzle se. Samo žmirkanjem i jedva primjetnim titranjem daju znake »života«. I mjesec kao da se zaledio i stao na svome dugom putu. Njegova svjetlost je večeras bez sjaja, apatična i hladna. Dakle, sve je kao i mi, u znaku studeni mrzle noći.

Stigli smo u Vučiji potok. Mraz je prekinuo vječno klokotanje i sledio tok nemirnog potoka. Očekivali smo da će nam, kao i uvijek do tada, pružiti toplotu i kraći odmor. Međutim, naša očekivanja su nas iznevjerila. U tu kamenu vododerinu i u naša umorna tijela unijeli su nemir izgladnjeli vuci. Zavijali su jezivo, kao da ih na to sili neka velika životna nevolja. Tako je i bilo. Bili su sasvim blizu nas. Prodorne oči — »farovi« — dopirali su do nas. Umorni, premrzli i uznemireni nismo bili sposobni za neko razmišljanje. Jednostavno, da li svjesno ili nesvjesno — to ni danas ne znamo, trčali smo u pravcu domova na Crepoljskom. Vučiji potok brzo je ostao iza nas, ali ne i oni šumski krvoloci, te nemirne latalice po kojima je ime dobio i taj potok. Njihovo zavijanje dopiralo je sa svih strana, bar nam se tako činilo. Okretali smo svjetla džepnih svjetiljaka na sve strane i puštali zastrašujuće glasove, kako bi zaplašili i odagnali od nas te lukave mesoždere. U tome smo uspjeli. Sve se dobro završilo. Premrzli, umorni, okićeni bijelim i hladnim injem, našli smo utočište u domu Ferijalnog saveza na Crepoljskom.

Vučji dan na Vlahinji

Ležeći još u toploj postelji u planinarskom domu na Mrtvanjskim Stanarima, čuli smo zavijanje vjetra. To je bio jutarnji znak da se vrijeme u toku noći izmijenilo.

Zbilja, dan je osvanuo tmuran. Mećava je bjesnila. Tamni horizont bio je veoma uzak i kratak. Magla je prekrila Bjelašničko prostranstvo.

Ipak, jučerašnji dogovor smo poštivali. Usprkos mećavi i hladnoći, pošli smo put Vlahinje. Radi ograničene vidljivosti sporo smo se kretali sa smučkama »u plugu«.

Podno Vlahinje, tamo na raskrsnici za Malo polje, Karamustafine čaire i Javornik, stigli smo nakon duže borbe sa hladnim vjetrom i najvećim neprijateljem na planini, maglom. Ovdje se vidik nešto povećao, ali vjetar je postao jači i hladniji.

Vlahinja je u stvari sjeverna barijera Bjelašnice, koja se vidi iz Sarajeva. Ta zloćudna greda, duga nekoliko kilometara, neugodna je zasjeda za sve one koji je zimi prelaze. U njenim snježnim nanosima za-

uvijek su ostali smrznuti mnogi odvažni krijumčari »žutog zlata« — duhana. Nakon što su prevalili naporni put od daleke Hercegovine, iznureni i prezebli, padali su tu na Vlahinji pokošeni bijelom smrću. Takva je Vlahinja bila ranije, ali ni sada ona svoju čud nije izmjenila. U to smo se i mi uvjerili.

Eto, i danas se Vlahinja pokazala hladna, drska i negostoprimaljiva. Hladnoća vjetra koči vilice. Studeni mraz štipa obaze i nagoni suze na oči. Ruke se mrznu, naročito prsti.

Nakon teške i duge borbe uspjeli smo da pređemo zaledenu Vlahinju. Glasovi vučjeg zavijanja. To je bio dovoljan znak za uzbunu. Ponovo smo nesigurnom vožnjom nastavili put prema Velikom polju.

Na tome putu naišli smo nekoliko puta na svježe vučje tragove, snijeg obojen crvenom krvlju i oglodane kosti, komade kože sa bijelom i tamno-sivom dlakom.. Zavijanje se čulo naizmjenično sa svih strana i napokon nestalo u pravcu Kasov Dola.

Iako je zavijanja nestalo, osjećali smo da su vukovi stalno uz nas. Tako nam se činilo. Ko zna koliko ih je bilo u tome čoporu. Sudeći po tragovima na opustjelom bojištu krvoločne borbe, reklo bi se, da su to bili vučji svatovi. Narod priča, da po nepisanom vučjem zakonu, vukovi zaneseni ljubavnom strašću idu za vučicom danima i noćima bez prekida. U toj ljubavnoj borbi vučji svatovi vode neprekidnu borbu koja se, obično, završava velikim pokoljem. Ženka-vučica ima čast da sa strane sve promatra i prati te ljubavne borbe. Strpljivo čeka žrtvu i hrani se njenim mesom. Nju vukovi neće nikada napasti jer, kao neka princesa, uživa imunitet ljubavi. Ona čeka sve dok svi ne nastradaju u pokolju ili dok se oni slabiji ne povuku u paničnom bijegu. Najjači kavalir iz čopora postaje izabranik vučice i ostaje to do iduće zime.

Crepoljsko

Foto: S. Suljagić

Pao posljednji osamtušćnjak

Hsu Ching 37 g., Chang-Chun-yen 34 g. Wang Fu-chou, 29 g., Wu Tsung-yueh 31 g. Chen San 29 g., Sodnam Dorji 28 g., Cheng Tienliang 24 g., Minar Trashii 28 g., Dorji 28 g. i Tontan 27 g. — to su imena desetorice himalajaca, koji su se uspeli na posljednji neosvojeni samostalni vrh visine iznad 8000 m.

»Mjesto svetaca«, Gosaithan ili Shisha Pangma (8012 m), posljednji od 14 velikana, osamtušćnjaka, savladala je 2. svibnja 1964. kineska ekspedicija pod vodstvom Hsu Chinga, »majstora planinarskog sporta«, koji je učestvovao 1959. g. u ekspediciji u Pamir na Mustagh-Ata (7546 m) i bio zamjenik vode ekspedicije 1960. na Mount Everest po sjevernoj padini. I svi ostali učesnici su se okušali 1960. g. na Everestu, dok je 29-godišnji geolog Wang Fu-chou bio član trojke koja se popela na Everest. U ovoj jurišnoj momčadi četvorica su Tibećani što predstavlja značajan alpinistički napredak ljudi »sa krova svijeta«.

Kineska ekspedicija na južnotibetski vrh SHISHA PANGMA formirana je u veljači 1963. Brojala je ukupno 185 učesnika uključivo ekipu stručnjaka-glaciologa, geologa, meteorologa, visinskog psihologa i kartografa. Do 5. logora na 7500 m doprlo je 75 učesnika — što je svjedokom ogromnih sredstava investiranih u taj pothvat, sa kakvima se ne može pohvaliti niti jedna evropska planinarska organizacija.

Nakon tjedan dana uspona iz baze na 5000 m, alpinisti su 1. svibnja 1964. stigli u visinski logor VI na 7700 m visine. Odavde su 2. svibnja po minus 20°C studeni krenuli u 6 sati prema vrhu.

Na 7800 m naišli su na ledenu padinu 50°, koju su savladali sjekući stepenice — što je dokaz da nisu upotrebljavali tehniku kretanja sa derezama dvanaesterkama. Ovu — dvadesetmetarsku prepreku su savladali za pola sata.

Sličnu, međo manje strmu prepreku su savladali i na 7900 m. Po lagatom snježnom grebenu između 10.10 sati i 10.20 sati sva tri naveza su stigla na 8012 m visoki vrh. Tu je vođa ekspedicije

na stranici kalendara, sa nadnevkom 2. svibnja, napisao: »Deset učesnika kineske ekspedicije, uključujući Hsu Chinga, osvojilo je Shisha Pangma«. Uz ovu bilješku u snijeg na vrhu je ukopana nacionalna zastava i jedno malo poprsje.

Nakon 40 minuta »masovnog posjeta« ovome »vrhu svetaca« ekipa je započela spuštanje do logora IV na 6900 m. 4. svibnja je dospjela u bazu.

Slike koje objavljuje »Alpinismus« br. 10/1964 govore o tome, da je ekspedicija bila snabdjevana modernom visinskom opremom, kao i to, da kineski alpinisti upotrebljavaju suvremenu tehniku nazivizanja. Čini se da su imali obuću i dereze, kakove su uobičajene kod svjetskih penjača.

Prema kineskim novinama — »najnoviji uspjeh na Shisha Pangma je posljedica učeno upravljanog treninga, suvremene opreme, drugarstva i svijesti članova ekspedicije«.

Sa usponom Kineza 2. svibnja 1964. na 8012 m visoki Shisha Pangma, »najviši« osamtušćnjak, završen je 14-godišnji period — tokom kojega je ljudska noga stupila na svih 14 vrhova, koji se izdižu iznad 8000 metara.

Godine 1950. su dvojica iscrpljenih Francuza osvojila 8078 m visoku Anapurnu I, a u povratku su njihovi drugovi pobijedili u dramatičnoj trci sa smrću. Iste godine su Norvežani slavili punu pobjedu na Tirich Mir-u (7700 m).

Godine 1952. su Švicarci na jugozapadnom grebenu Everesta dospjeli do 8550 m i utrli put Englezima, koji su 1953. g. dospjeli na najviši vrh svijeta, Mount Everest (8848 m) u masivu Chomo Lungma. Time je završena 30-godišnja borba za taj vrh, koji je 1852. g. kao Vrh XV sa visinom 8840 m utvrdila Survey of India i nadjenula mu ime svoga raniјeg šefa Sir Georgea Everesta.

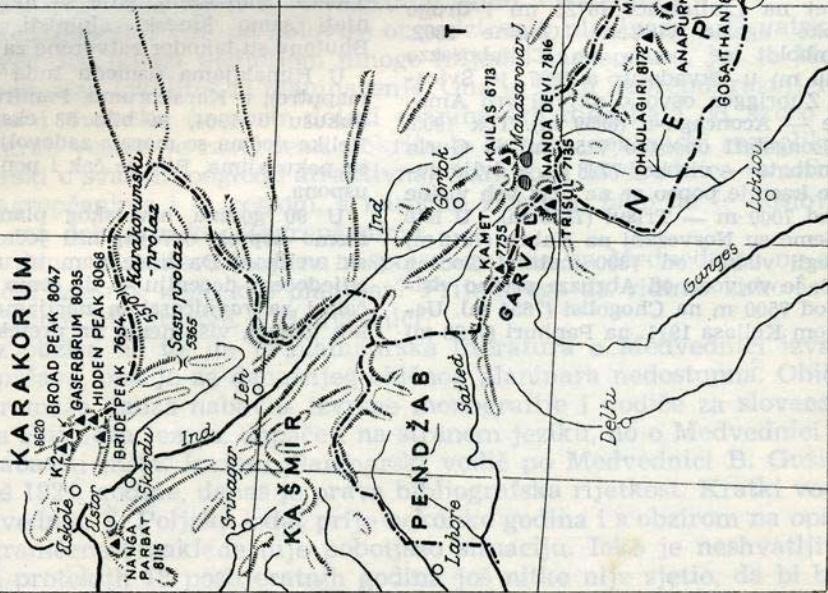
Period najvećih uspjeha u Himalajama je započeo dolaskom Hermanna Buhla s amogama na Nanga Parbat (8125 m). Od 1953—1960. g. izvršeni su usponi na sve vrhove visine iznad 8000 m, osim na Shisha Pangma, koji je unutar kineskih granica čekao do 1964. g. Uspjesi su se

HIMALAJA

OROGRAFSKA SKICA MASIVA

MJERILO

0 600 km.

34

33

76 IST OD GREENWICHA

92

86

80

76

223

redali nakon Anapurne I, Manga Parbata i Mount Everesta ovim redom:

- 1954. g. K-2 (Chogori) — 8611 m — italijanska ekspedicija
- 1954. g. Cho-Oyu — 8189 m — austrijska ekspedicija
- 1955. g. Kangchendzöng — 8600 m — britanska ekspedicija
- 1955. g. Makalu — 8481 m — francuska ekspedicija
- 1956. g. Lhotse — 8511 m — švicarska ekspedicija
- 1956. g. Manaslu — 8125 m — japanska ekspedicija
- 1956. g. Gasherbrum II — 8035 m — austrijska ekspedicija
- 1957. g. Broad Peak — 8047 m — austrijska ekspedicija
- 1958. g. Gasherbrum I — 8068 m — američka ekspedicija
- 1960. g. Dhaulagiri I — 8222 m — švicarska ekspedicija
- 1964. g. Shisha Pangma — 8012 m — kineska ekspedicija.

Kronologija najviše dosegнуте висине не подудара се са кронологијом највишег освојеног врха. Сигурно је да до почетка 19. вијека човјек није прешао границу од 7000 m, иако су јој се многи приблиžили. Јуžnoameričки Индијани су се попели прије долaska Колумба у њихов свет на Llullaiyaco (6723 m) и друге високе угасле вулкane. Године 1802. Humboldt se popeo na Chimborazzo (6310 m) u Ekvadoru, а 1897. je Švicarsac Zubrigen osvojio највиши врх Америке — Aconcagua-u (6959 m). Тек 1905. je Longstaff dosegao 7250 m na Gurla Mandhata — visokoj 7728 m, а двije године касније popeo се на први врх висине изнад 7000 m — Trisul (7120 m). У исто vrijeme su Norvežani na Kabru (7316 m) dosegli висину од 7300 метара. Године 1909. je vojvoda od Abruzza прешао висину од 7500 m na Chogolisi (7654 m). Usponom Kellasa 1911. na Panhuri (7128 m)

ostvaren je uspon на други врх изнад 7000 m.

Godine 1922. su na Everestu досегнуте висине од 8225 m i 8326 m. Godine 1924. Norton dopire на 8572 m на Everestu — то је највиша висина, коју је човјек икада досегао без употребе кисика. Тек г. 1953., три дана прије долaska Tensinga i Hillary-a на «трети пол», Evans i Bourdillon su pri usponu на јужни врх Everest-a (8754 m) uz употребу кисика прешли Nortonovu висину.

Godine 1928. je освојен трети по redu врх изнад 7000 m, Пик Lenin (7134 m). Godine 1930. je Schneider дошао сам на Nepal Peak (7145 m), а затим са Hoerlinom на Jongsang Peak (7473 m). Godine 1931. su se Englezi попели на Kamet (7755 m), а 1936. su Tilman i Odell освојили 7816 m visoki Nanda Devi. Slijedila je тек 1950. g. Anapurna I.

Paralelno uspjehu alpinista u visokim planinama svijeta napredovali су и напори znanstvenika u naučnom otkrivanju i proučavanju tih područja.

Na svijetu има ukupno 300 vrhova изнад 7000 m. Сви се налазе у Aziji; 62 ih seže изнад 7500 m, a 14 изнад 8000 m. 24 sedamstisecnjaka још је неосвојено, а од тога је обзиром на формалности, приступачно само njih 8. За 5 su потребне dozvole, a остали су у источном Pamiru, Tibetu, Kun-Lunu, gdje se могу uspijati само kineski alpinisti. Planine Bhutana su također затворене за strance.

U Himalajama (izmedu Inda i Brahmaputre), u Karakorumu, Pamiru i Hindukušu u 1964. je bilo 33 ekspedicije. Velika većina se morala zadovoljiti само sa pokušajima. Bilo je čak i ponavljanja uspona.

У 90 godina hrvatskog planinarstva nismo uspjeli osvojiti niti jedan svjetski velikan. Да ли ће нам то uspjeti u slijedećem deceniju — или ћemo zaostati čak i za ravničarskim nacijama? Visokih vrhova više nema na pretek! P. B.

Neki problemi Medvednice

Nije sporno, da planinarstvo nije identično sa izletništvom iako je možda još za diskusiju, koji okvir i kakav sadržaj treba dati planinarstvu. No koliko god suzili okvir i sadržaj planinarstva ono će se uvijek morati razlikovati od izletništva.

Postavlja se pitanje, što mi danas u okviru planinarskih društava činimo, da od mnoštva ljudi, koji odlaze na izlete, a koji su potencijalni budući planinari, odgojimo dobre i prave planinare? Za taj zadatak stoe nam na raspolaganju razni načini, kao što su: učlanjivanje u planinarska društva, planinarska predavanja i publikacije, zajednički planinarski izleti i slično. No sasvim naročito mjesto u čitavoj politici odgajanja budućih generacija planinara predstavlja pitanje markiranja i označavanja puteva i važnijih podataka po našim planinama i gorama.

Svaki planinar, ako ide na izlet u nepoznati ili manje poznati kraj, goru, odnosno planinu, želi da ide dobro označenim putem, te da po mogućnosti i na početku i u toku puta raspolaže sa stanovitim podacima u vezi sa putem i terenom kroz koji prolazi i kuda dolazi. U tom pogledu stanje naših markacija je općenito dosta slabo i nedovolino, a koliko je barem meni poznato, nema nikakvih znakova, da će se u dogledno vrijeme popraviti, jer u našim planinarskim društvima ne postoji dugoročna politika izvođenja markacija.

Ja ću ovaj puta uzeti u razmatranje samo Medvednicu.

U Zagrebu živi više od polovice organiziranih planinara u Hrvatskoj. U Medvednicu odlazi nedjeljom mnogo hiljada Zagrepčana, jer je Medvednica idealan lokalitet za planinarenje. Ona je blizu Zagrebu, razmijerno je velika i dugačka (u obzir dolazi planinarska diagonala od skoro 30 kilometara), veoma je razvedena, nokrita je šumom, tektonski raznolika i planinarski u svakom pogledu atraktivna. Osim toga Medvednica je približena Zagrepčanima i sa cestom, a naročito žičarom, tako da je doslovno postala »na dohvrat ruke« Zagrepčanima.

Što danas planinaru stoji na raspolaganju, da na Medvednicu ne ode kao obični izletnik nego kao planinar? Prije svega da vidimo kako je sa planinarskom literaturom o Medvednici?

Bez obzira na to, da je planinarska literatura o Medvednici izvanredno mršava, ona je za današnjeg običnog planinara nedostupna. Obični planinar može danas nabaviti izvrsne monografije i vodiče za slovenske Alpe, za Plitvička jezera, dapaće i na stranom jeziku, no o Medvednici ne može nabaviti ništa. Izvrsni planinarski vodič po Medvednici B. Gušića, izdat još 1924. godine, danas je prava bibliografska rijetkost. Kratki vodič po Medvednici Ž. Poljaka izdat prije nekoliko godina i s obzirom na opseg i na ograničenost naklade nije poboljšao situaciju. Iako je neshvatljivo, da se u proteklih 18 poslijeratnih godina još nitko nije sjetio, da bi bila imperativna obaveza naših planinara i stručnjaka, da se pristupi izradi monografskog planinarskog vodiča po Medvednici, moglo se barem izdati novo izdanje Gušićeve »Medvednice«, koja bi u novom izdanju učinila više

za propagandu planinarenja po Medvednici, nego sve ono, što je nakon oslobođenja na tom području za Medvednicu učinjeno.

Kako danas nema prikladne planinarske literature o Medvednici, na koji način može danas planinar odlaziti na izlete u Medvednicu te ju upoznavati postepeno i sistematski na cijelom njenom području? Centralni dio Medvednice, tj. dio od crte Medvedgrad—Sv. Jakob na zapadu, pa do Puntijarka-Bukov Plat — Bliznec na istoku je relativno dobro opskrbljen sa markacijama i putokazima. To je ujedno dio, u koji se slijeva oko 90% svih planinara i izletnika, koji odlaze na Medvednicu na izlete. Što je, međutim, sa ostalim dijelovima Medvednice? Iz praktičnih razloga izostaviti će ovaj puta zapadni dio Medvednice od crte Medvedgrad—Sv. Jakob na Zapad i osvrnut će se samo na istočni dio Medvednice, dakle dio od Puntijarke na istok sve do skupine Lipe, koji je ujedno i najlepši dio Medvednice. Što danas može dozнати obični planinar o tom dijelu Medvednice? Od tzv. Rauhove lugarnice na istok grebenom i kolnikom vodi markacija, koja samo kod Rauhove lugarnice na svom početku ima oznake i daljinare za Lipu i Kaptolsku lugarnicu. Uzmimo, da se planinar odlučio, da po toj markaciji kreće na istok. Čitavim putem nema više ni putokaza ni tabli osim uglavnom dosta dobro postavljene, ali već stare markacije. Nema table za oznaku putova, koji silaze u pojedina zagorska sela, nema oznake za put, koji skreće na jugoistok prema **Rakovim Nogama**, isto tako nema oznaka za puteve prema Deščevcu i Trnavi. I konačno, na raskršću za **Gorščicu** postoji na bukvi jedva vidljiva oznaka desno za Gorščicu, a ravno naprijed za **Lipu**. Planinar došavši do toga raskršća, ne zna ništa više ni o Lipi ni o Gorščici. On ne zna da desni put, koji skreće prema Gorščici vodi u najljepši areal Medvednice. On ne može znati, da će odmah od skretanja prolaziti nekada prekrasnom šumom koja se zove **Pušnjak** (u njoj su još prije 3-4 decenija i Prigorci i Zagorci lovili puhove), nego će se, prošavši tim dijelom, naći pred praznom i napuštenom lugarnicom, na kojoj je na drvetu zida netko prije mnogo godina napisao »Kaptolska Lugarnica« (preuzeo PDZ, u oktobru). Vidjet će, da je to nekad bila lugarnica, da je sada napuštena, a čuo bi kad bi nekoga sreo, da su u toku prošle zime boravili u njoj drvosječe, koji su sa motornim pilama nemilice i temeljito opustošili taj najljepši dio Medvednice.

Planinar će gledati zapuštenu lugarnicu, napuštenu gospodarsku zgradu, podivljali povrtnjak, zapuštene i podivljale oranice Gorščice, spustit će se možda, ako slučajno nabaše, do malog vrela podno povrtnjaka, koje je sada onečišćeno i ja ne bih nikom savjetovao da odanle pije vodu; gledat će sve to i čuditi se, da je tako nešto moguće ljeta 1964. u Medvednici, u neposrednoj blizini Zagreba. Čudio bi se još više, kada bi znao, da je ta lugarnica podignuta prije više od 50 godina, da je nekada imala lagara, koji je držao po nekoliko krava, uzorno obrađivao oranice i imao gostinsku sobu za planinare. I ma da je prije 3 decenija Gorščica bila daleko od Zagreba, na njoj je uvijek bilo planinara.

Planinar ne zna, da se na Gorščici račvaju putevi, jer to nigdje nije označeno. Od Gorščice na sjever prolazi put kroz nekad divni **Koprivnjak** do **Križne Jelve**. Na istok ide put do potoka Koprivnjaka, pa dalje ili na **Ročićeve Senokoše** uzbrdo ili niz potok u Trnavu. On ne zna, da put na

jugozapad vodi na lijepe dvije planinske livade, veliku i malu **Pepelačku**, a odavde da dolazi do **Križnog Hrasta**, gdje opet postoji račvište za tri puta, od kojih su samo desni i lijevi donekle markirani. On ne zna, da desni put prolazi kroz sada opustošeni **Ribnjak** pored **Bele Potočine** prema **Cebićima i Površnici**, a lijevi da vodi preko **Deklinog groba**, pored **Vitelnica**, za koje nema nikakove oznake, pa ni jedan od tih lokaliteta uopće neće zamijetiti, kao što neće primijetiti, da prolazi ispod vanredno lijepih **Komušara** i jedinstvene **Risalnice**, nego će se odjednom naći u Gornjem Vidovcu.

On neće znati, da se srednji put izdiže prema **Oštrcu**, najljepšem samačkom brdu Medvednice, koga je u reljefu Medvednice lako zapaziti već iz daleka; da se podno Oštrca nalaze nekad prekrasne planinske livade, nekada najljepši ukras onoga kraja, na koje je neki vrli stručnjak dao zasaditi borove, koje sada guši drač; da je sa vrha Oštrca najljepši pogled na centralni dio Medvednice, na Posavinu i na Zagreb; da se južno od Oštrca nalazi vanredno lijepo **Gradišće**, sa upravo jedinstvenim pogledom na Posavinu i Zagreb; da sa Oštrčkih livada prema zapadu vodi nemarkirani, no zato ipak lijepi put nad **Komušare** i dalje prema **Pečovlju**, najnepristupačnijem i najdivljijem dijelu Medvednice. On sve to ne zna, jer nema odkuda da dozna i zato će sjuriti do **Vidovca** i gledati, da što prije dođe do autobusa u **Markuševcu**. Ništa ga neće zanimati prigradska sela, kroz koja bude prolazio, jer ga ništa ne upozorava, da još u zadnji čas pokuša zapaziti duboke razlike življa u Vidovcu prema življvu u **Bidrovcu**, **Trnavi** i ostalim selima prema zapadu, te je malo vjerojatno da će još jednom proći tim putem.

Ništa bolje neće se provesti ni planinar, koji sa raskršća na glavnom grebenu odluči da produži do Lipe. Uz oskudnu markaciju i bez mogućnosti za bilo kakvu orientaciju proći će pored neoznačenog **Mrzljaka**, nekad najljepšeg i najhladnijeg izvora na Medvednici, koji je sada potpuno zapušten i pretvoren u blatnu kaljužu, te će doći do nekada veoma poznate **Križne Jelve**, vrlo važnoga planinarskog raskršća, koje uopće nema nikakve oznake, a isto tako nemaju oznake ni putevi, koji se ovdje ukrštavaju. Od dva puta na sjevernu stranu jedan vodi u **Gornju Stubicu**, a drugi u **Slani Potok**. Treći put, koji vodi prema Istoku ide na **Lipu**, četvrti se spušta prema potoku **Koprivnjaku**, a peti vodi na **Goršćicu**. Planinar to ne zna, pa će zato nastaviti ravno dalje putem, iako bi ga trebalo upozoriti na veoma lijepi gornji dio doline Koprivnjaka sa zanimivim kamenim masivom **Krušne Peći**, te nekada atraktivnim slapom. On će produžiti dalje uzbrdo grebenom i doskora će stići do raskršća na **Donjoj Ročicevoj Senokoši**. Vidjet će opet tri puta bez ikakove oznake i upute. Desni, tzv. Romarski put, koji dolazi od **Marije Snežne**, ispod vanredno lijepog vrha **Stražneca**, te od Gornjega Čučerja, produžuje se ovdje dalje na zagorsku stranu, te će usmjeren za Bistrigu, spustiti se odmah do rudarskog okna Slani Potok. Lijevo uzbrdo vodi međutim put prema **Gornjim Ročicevim Senokošama**, donekle markiran, pa će planinar tim putem krenuti i doskora se naći na vanredno lijepim planinskim livadama, najljepšoj atrakciji na Medvednici u mjesecu junu, kada su prepune orhideja. On neće znati, da se sa tih divnih livada u lijevo odvaja put na izvanredno zanimivu **Tepčinu Špicu**, nego će po livadama produžiti i neće moći primijetiti, da je mimošao najveći kameni masiv

Medvednice, **Sivu Peč**, za koju je već Hirc u svom Zemljopisu Hrvatske još 1906. napisao, da je tako velika, te se jasno vidi već iz Jastrebarskoga. Put vodi ni desetak metara udaljen od tog kamenog kolosa, a ipak nema nikakove table, nikakove označke, pa ni obične strelice, ni putića, ništa. To će mimoći i naći se pred **Rogom**, a da nigdje ne piše, da je vrh pred njim najljepši vrh u području Lipe. On isto tako neće znati, da se od livada na lijevo spušta jedva zamjetljiva staza, koja vodi do osebujnoga i jedinstvenoga kamenog masiva **Biskupska Peč**, a malo dalje sprijeda sa livada da se odvaja put i do **Mačjega Kamena**, nego će se najkraćim i markiranim putem spustiti u dolinu do Čučerja, gdje će sjesti u autobus i teško, da će taj put još jednom ponoviti.

Na Medvednicu odlaze hiljade planinara i izletnika. Mi bi željeli da planinari odlazeći u Medvednicu doista dožive Medvednicu na planinarski način, a u isto vrijeme željeli bismo da hiljade izletnika budu u mogućnosti obogatiti svoje odlaske u Medvednicu u tolikoj mjeri, te će malo pomalo i oni postati planinari.

No, što smo mi učinili i što činimo da to tako bude?

Do sada je markiran i označen samo centralni dio Medvednice. Na taj način kao da je i dirigirana glavna masa planinara izletnika, da se usmjeri na odlaženje u taj centralni dio Medvednice. Istočni, najljepši dio Medvednice, ostao je gotovo posve izvan plana markiranja i označavanja zagrebačkih planinarskih društava, pa se zato ne treba čuditi, da je danas posjet toga dijela Medvednice mnogo slabiji nego prije tri, četiri decenija. To je u toliko teže, jer treba imati na umu, da je prije tri, četiri decenija odlazak uistočni dio Medvednice bio skopčan sa dugim pješačenjem krozistočna prigorska sela do Vidovca i Čučerja, a to je značilo najmanje tri sata, pa je tek onda predstojalo penjanje bilo u područje Gorščice, bilo u područje Lipe, a to je predstavljalo još dva daljnja sata hoda. Pa ipak su planinari nekada rado i često odlazili u taj dio Medvednice. Danas se istočni dio Medvednice u velikoj mjeri približio Zagrebu i sa autobusnim vezama i sa žičarom, tako da je izlet na Gorščicu ili na Lipu, izlet za koji je dovoljno i za odlazak i za povratak pet do šest sati. Pa ipak planinara i izletnika u tom dijelu Medvednice ima veoma malo, a bit će ih još manje, sve dok se naša planinarska društva budu tako mačuhinski odnosila prema tome, inače najljepšem dijelu naše Medvednice.

Potrebito je zato što prije u našim planinarskim društvima razraditi detaljan dugoročniji plan markiranja i označavanja čitave Medvednice, za što ne treba ni mnogo milijuna, ni velikih ekipa. Sa skromnim sredstvima i sa skromnim ekipama mogli bismo u dogledno vrijeme učiniti ono, što nam je bila planinarska dužnost već mnogo ranije. U isto vrijeme možda će ipak naši odgovorni planinari i stručnjaci pokrenuti izradu jednog suvremenog vodiča po Medvednici.

Naši liječnici kao planinari

U povodu 90-godišnjice osnutka HPD-a i 90-godišnjice osnutka Zbora liječnika Hrvatske

Urbanizacija udaljava ljudе od prirode. Uvjeti života u gradskoj sredini izazivaju duboke promjene u biološkoj ravnoteži suvremenog čovjeka. Intelektualni rad sve više lišava čovjeka potrebe za fizičkim radom, ali potenciranim zahtjevima, koje stavlja na živčani i srčanožilni sistem, uzrokuje čitav niz raznih bolesti, tzv. bolesti civilizacije ili manager disease. Poznato je da među intelektualnim zvanjima te bolesti pogadaju osobito liječnike i da je trajanje života jednog liječnika u prosjeku kraće od prosječnog ljudskog vijeka. Zato nije čudo da je u naše doba prava rijetkost liječnik-umirovljenik. To su razlozi zbog kojih je rekreativa za liječnike od osobite važnosti. Među rekreativnim aktivnostima, kojima nastoji uspostaviti poremećenu ravnotežu u životnom ritmu gradskoga čovjeka i nadoknaditi mu ono što je izgubio kada se odalečio od prirode, u prvom redu po svojoj vrijednosti je odlazak u prirodu i boravak u njenome okrilju. Planinarstvo je najčišće ostvarenje takove aktivnosti, jer svrhu postiže na najlakši i najjednostavniji način.

Od kada postoji liječničko zvanje, liječnici su pokazivali duboki smisao za prirodu i njene pojave. Njihov interes za prirodu nije bio samo znanstvene naravi, jer ni najtrezveniji učenjak ne može ostati hladan pred ljepotom prirode koja je predmet njegovog istraživačkog rada. Naravno, da ni hrvatski liječnici nisu ostali po strani, i svrha je ovoga članka upravo da prikaže smisao za prirodu i planinarstvo među liječnicima Hrvatske. To će nam biti tim lakše, jer i planinari i liječnici slave istu godinu (1874) kao početak organiziranog planinarskog rada odnosno početak liječničke organizacije u Hrvatskoj. Ove godine proslavili smo istovremeno 90-godišnjicu osnutka HPD-a i Zbora liječnika Hrvatske.

Planinarstvo je došlo u Hrvatsku sa Zapada, kao produkt visoko civilizirane građanske sredine, a pod utjecajem darvinističkih ideja. Poznata je činjenica, da je misao o osnutku planinarske organizacije kod Hrvata ucijepio stranac, prof. Johannes Frischauf iz Graza. Međutim, već daleko prije njega počeli su teren pripremati razni znatiželjni putnici i istraživači iz zapadnoevropskih zemalja, među njima nekoliko istaknutih ličnosti koje su po profesiji bile liječnici.

Francuz Baltazar Hacquet (1739—1815), koji je preko 20 godina živio u Sloveniji, po zanimanju liječnik i nastavnik anatomije i porodiljstva, obišao je 1881—1883. čitav niz hrvatskih planina (Lika, Gorski kotar, Istra, okolina Zagreba) i svoja opažanja objavio u nekoliko znamenitih djela etnografskog i prirodoslovnog karaktera.

Liječnik Ami Boué, rodom iz Hamburga (1794—1881), koji je stalno živio u Beču, poduzeo je nekoliko velikih istraživačkih putovanja po onim dijelovima Balkanskog poluotoka, koji su u njegovo doba pripadali Turskoj državi. On je u svojim djelima objavio prve pouzdane podatke o mnogim dinarskim planinama i o njihovom stanovništvu.

Talijan Roberto Visiani (1800—1878), također liječnik, ali poznatiji kao botaničar, osobito je zaslužan za poznavanje dalmatinskih planina. Kao profesor botanike na sveučilištu u Padovi izdao je omašno djelo u tri sveske pod naslovom *Flora dalmatica*.

Njegov primjer slijedio je uskoro i jedan naš liječnik. Bio je to Josip Schlosser, praliječnik za Hrvatsku i Slavoniju, osnivač hrvatske botanike i član Jugoslavenske akademije u Zagrebu (1818—1882). On je već 1852. godine proputovao čitav niz planina jugozapadne Hrvatske, što je za ondašnje prilike značilo pravu pustolovinu. Njegova ljubav prema planinama, osobito prema Kleku i njegovoj prirodi, pribavila mu je jedno od najviših odlikovanja onog doba: plemstvo i titulu »vitez Klekovski«. Naravno, da je Schlosser prilikom osnivanja HPD-a uzeo znatnoga učešća. On nije bio samo jedan od inicijatora HPD-a, nego i njegov prvi predsjednik.

Izvrstan planinar bio je i liječnik Alekса Praunsperger (1794—1887), poznat kao učesnik Hrvatskog preporoda i inicijator izdavanja novina na hrvatskom jeziku. On je bio ne samo poznati javni radnik nego i svestrano naobraženi intelektualac. Kao takav predsjedao je prvoj skupštini svih liječnika Hrvatske 1850. godine.

Miroslav Dražić (1815—1879), poznati zagrebački liječnik, bio je pasionirani planinar i turista. Tako je npr. pješice prešao put iz Beča u Pariz i o tome 1847. izdao knjigu »Reise von Wien durch Schweiz nach Paris«.

Kod naših susjeda, Slovenaca i Srba, također su liječnici imali znatnoga učešća u planinarskom životu svojih naroda. Za ilustraciju spomenut ćemo samo kod Slovenaca kirurga Lovru Wilsonitza, koji se iz Stare Fužine kao prvi popeo na vrh Triglava (1798. godine), a kod Srba Josipa Pančića (1814—1888). Pančić, porijeklom Hrvat, po kvalifikacijama liječnik, a po sklonostima botaničar, bio je prvi predsjednik Srpske akademije nauka, najugledniji znanstveni radnik svojega doba u Srbiji, a kao veliki ljubitelj i istraživač planina, bio je pionir planinarske misli u Srbiji. Prema njegovoj želji, izraženoj u oporuci, tijelo mu je sahranjeno u mauzoleju na vrhu planine Kopaonik, koju je osobito volio.

*

Poznata je činjenica da je HPD osnovan one iste historijske 1874. godine kada i niz drugih važnih institucija u Hrvatskoj (Sveučilište, Hrvatski sokol, Zbor liječnika Hrvatske). Da ta vremenska podudarnost nije slučajna, nego da su isti narodni ideali bili pokretačke sile u tim akcijama, najbolje svjedoči podatak, da među njihovim osnivačima i prvim članovima nalazimo uglavnom ista imena. Bili su to odreda prvaci hrvatske nauke i kulture onoga doba. Tako je npr. više od polovice prvih sveučilišnih profesora bilo učlanjeno u HPD (o tome slijedi posebni napis), među prvim članovima Jugoslavenske akademije nalazi se niz osnivača HPD-a, a također i među osnivačima Zbora liječnika nalazimo imena organiziranih planinara. Koliko je visoko bilo mišljenje o planinarstvu i njegovoj vrijednosti za suvremenog čovjeka, među prvacima naše medicine onoga doba, neka nam ilustrira podatak, da su gotovo svi predsjednici Zbora liječnika Hrvatske od njegova osnutka pa do 1919. bili organizirani planinari (članovi HPD-a otisnuti su masnijim slovima):

Franjo Miličić (1874-77)	Aleksa Vancaš (1882-84)
Antun Schwartz (1877-78)	Josip Kalivoda (1885-92)
Sime Švrljuga (1878-80)	Ladislav Rakovac (1893-1906)
Ladislav Rakovac (1880-82)	Ivan Kosirnik (1906-13)
	Dragutin Mašek (1913-19)

Svi urednici »Liječničkog vjesnika« u prošlom stoljeću bili su također planinari: Antun Schwartz, Josip Fon, Bohumil Jiruš, Antun Lobmayer, Miroslav Čačković (izuzetak V. Gjurkovečki, o kome nemamo podataka).

Među incijatorima osnutka Zbora liječnika nalazi se i nekoliko prvih članova HPD-a (npr. L. Rakovac, J. Fon, Š. Švrljuga). Josip Fon (1846-1899) bio je poznata ličnost svoga doba: liječnik, kirurg, član Sokola, kližač, planinar i društveni radnik. Bio je jedan od najboljih, ako i ne najbolji kirurg u prošlom stoljeću kod nas i propagator fizičke kulture kao aktivni učesnik i kao organizator. Ivan Kosirnik (1847-1924), porijeklom Štajerac, član utemeljitelj HPD-a, predsjednik Zbora liječnika, internista i ravnatelj bolnice u Zagrebu, aktivno se bavio raznim sportovima i društvenim aktivnostima (klizanje, sokolstvo, vatrogastvo itd.).

Spomenimo još i značajnu pojavu Miroslava Čačkovića (1865-1930), koji je odigrao važnu ulogu u medicinskom životu Hrvatske. Bio je jedan od prva tri profesora Medicinskog fakulteta u Zagrebu, osnivač kirurgije kao nastavnog predmeta, prvi dekan Medicinskog fakulteta, predsjednik Zbora liječnika, urednik Liječničkog vjesnika itd. On je bio ujedno jedan od pionira u osvajanju visokih vrhova u Centralnim Alpama među našim planinarima, o čemu je napisao i nekoliko putopisa u Hrvatskom planinaru.

Među malobrojnim zagrebačkim liječnicima prije Prvog svjetskog rata, dakle, prije osnutka Medicinskog fakulteta, bio je upravo nevjerojatno velik postotak organiziranih planinara. Srećom nam se sačuvao popis članova HPD-a iz 1912. godine, u kojem nalazimo ravno 28 liječnika. Evo njihovih imena:

Antolković Josip
Bogad Siegfried
Brodjovin Mirko
Butorac Đuro
Čačković Miroslav
Dežman Milivoj
Gundrum Fran
Gutschy Franjo
Gutschy Ljudevit
Haslinger Ivan
Havliček Josip
Hühn Kurt
Ivković Đuro
Jambrišek Milivoj

Jelovšek Vladimir
Kiseljak Ivan
Kocuvan Franjo
Kosirnik Ivan
Kuhar Aleksandar
Löwy Hinko
Malec Bogdan
Mašek Dragutin
Rado Eugen
Reichl Artur
Schwartz Dragutin
Simonović Radivoj
Spišić Božidar
Vitauš Franjo

Broj organiziranih planinara među liječnicima nakon Prvog svjetskog rata i nakon osnutka Medicinskog fakulteta u Zagrebu neobično je porastao, tako da ovdje nije moguće iznositi njihova imena. Broj neorganiziranih planinara među liječnicima postao je upravo nepregledan i danas je gotovo nemoguća neka evidencija o tome. Dovoljno je spomenuti da se i među profesorima Medicinskog fakulteta nalazilo od prvoga dana dosta planinara (Čačković, Mašek, a kasnije Bošnjaković, Spišić itd.). Kako se tu većinom radi o osobama koje još žive među nama, nećemo se upuštati u opisivanje planinarskog djelovanja pojedinaca, nego ćemo radije počekati vrijeme, kada će historija svojom patinom postaviti oštriju granicu između prošlosti i sadašnjosti. Čitaoci će međutim ipak dobiti stanoviti uvid o planinarskoj aktivnosti među liječnicima, koje nismo spomenuli, iz bibliografskog priloga koji ovdje donosimo. Pokušali smo tu skupiti planinarsku publicistiku naših liječnika planinara, koja je objavljena u predratnom Hrvatskom planinaru, Našim planinama i drugim planinarskim publikacijama.

PLANINARSKA PUBLICISTIKA NAŠIH LIJEČNIKA

Kratice: HP = Hrvatski planinar, Zagreb

NP = Naše planine, Zagreb

PV = Planinski Vestnik, Ljubljana

- Bošnjaković S.: Bijele stijene. PV 1921,
79
- Bošnjaković S.: Kraški Kraljević Marko.
PV 1922, 5
- Čačković M.: Dva uzlaza kraj Ortlera.
HP 1904, 1 i 17
- Čačković M.: Sulden. HP 1905, 17
- Emili H.: Ponor kod Krasice. HP 1940, 76
- Fleger J.: Istočni naziv Prenja. HP 1931,
96 i 124
- Fleger J.: Prilozi za povijest planinarstva u BiH. HP 1940, 331 i 1941, 25
- Georgijević A.: Bjelašnica, Treskavica i
Jahorina. HP 1923, 142
- Georgijević A.: Ivančica. NP 1963, 207
- Gundrum F.: Na Kalnik. HP 1900, 40 i 67
- Gundrum F.: Iz križevačkog kraja. HP
1905, 49
- Gundrum F.: U Egiptu. HP 1903, 49, 65
i 84
- Gundrum F.: Srce u planinara. HP 1906,
7
- Gundrum F.: Gorska bolest. HP 1908, 67
- Gušić B.: Na smućima po Medvednici.
HP 1921, 98
- Gušić B.: Lička Plješivica. PV 1921, 98
- Gušić B.: Proljeće na Karavankama. HP
1922, 34
- Gušić B.: Proljetni uspon na Grintavec
HP 1922, 77
- Gušić B.: Duž Južnog Velebita. HP 1923,
49 i 81
- Gušić B.: Medvednica, Zagreb 1924 (pla-
- ninarski vodič)
- Gušić B.: Dabri. HP 1924, 75
- Gušić B.: Sa skijama na Risnjaku. HP
1925, 38
- Gušić B.: Samarske i Kolovratske stijene. HP 1926, 1 i 17
- Gušić B.: Duž Sjevernog i Srednjeg Velebita. HP 1926, 71
- Gušić B.: Foča. HP 1928, 89
- Gušić B.: In der Prutaš-Nordwand. Oesterreichische Alpenzeitung, Wien
1932, Folge 1122, 188
- Gušić B.: Dinarske planine. PV 1932, 47
- Gušić B.: U čaru Bioča, Maglića i Volujaka. HP 1932, 76
- Gušić B.: O alpinizmu u Zetskoj banovini. Članak u monografiji »Durmitor«, Nikšić 1935, 30
- Gušić B.: In the mountains of Yugoslavia. Jugoslavenski rotar, Sušak 1936,
18
- Gušić B.: Raseljavanje bugarskih planina. Nova Evropa 1936, 356
- Gušić B.: Prilog morfologiji Prokletija. Glasnik Hrv. prir. dr. 1938, 116
- Gušić B.: Iz istočnih Prokletija. Priroda
1939, 134
- Gušić B.: Julius Kugy i Trenta. NP 1953,
77
- Gušić B.: Prije četrdeset godina.
NP 1956, 74
- Gušić B.: Rudolfu Badjuri, učitelju i prijatelju u spomen. NP 1963, 245

- Gušić B.**: Brada u Prokletijama. NP 1964, 49
Gušić B.: Manastir u Crnoj rijeci. NP 1964, 145
Haramustek: Nezgode skijanja i prva pomoć. HP 1940, 2
Heinz A.: O gorskoj bolesti. HP 1899, 113
Hovorka O.: Planinarstvo i zdravlje. HP 1899, 17 i 33
Jurčić F.: Higijena u planinarstvu. HP 1925, 54
Kostić P.: Utisci s puta na Olimp. NP 1953, 180
Kušan V.: Planinarstvo sa zdravstvenog gledišta. HP 1935, 12 i 87
Lorković Z.: Najviši vrh Velebita. HP 1937, 331
Mihalić F.: Planina i zdravlje. HP 1929, 33, 75 i 88
Mikulić B.: Put u podzemlje. NP 1955, 106
Mikulić B.: Crveno jezero. NP 1956, 120
Mikulić B.: Minuta šutnje. NP 1956, 76
Mohaček I. i **Radonić M.**: Kroz Bosnu duž Vrbasa i Neretve. NP 1951, 73
Mohaček I. i **Radonić M.**: Biciklima kroz Crnu Goru. NP 1952, 184 i 1955, 126
Orlić Đ.: U Zubackim i Krivošijskim planinama. HP 1938, 313
Orlić Đ.: U vrućnoj Subri. HP 1951, 65
Orlić Đ.: Dubrovački planinari na Durnitoru, HP 1938, 327
Pražić M.: Nekoliko razmatranja o planinarstvu. HP 1935, 295
Pražić M.: Kako se brani planinarstvo. HP 1936, 331
Pražić M.: Historijski počeci današnjeg planinarstva. HP 1937, 1
Pražić M.: Planinarske žrtve. HP 1938, 269
Pražić M.: Triglavská žrtva. HP 1939, 50
Pražić M.: Medvednica. HP 1939, 324
Pražić M.: Plješevica—Plješivica. HP 1940, 99
Pražić M.: Planinarstvo i naša toponomastika. HP 1941, 57
Pražić M.: Ime i sadržaj planinarstva. NP 1959, 153
Pražić M.: Stav i odnos planinara prema nazivlju planina. NP 1959, 209
Pražić M.: Da li smo upoznali Medvednicu. NP 1960, 100
Pražić M.: Nepoznata Učka. NP 1960, 250
Pražić M.: U potrazi za našim starim nazivima. NP 1961, 3
Pražić M.: Što je planinarstvo? NP 1962, 220
Pražić M.: HTK »Sljeme« i Drago Paulić. NP 1964, 105
Schlesinger M. B.: Planinarstvo s lječničkog gledišta. HP 1933, 174
Simonović R.: Velebit. HP 1914, 49, 66, 89 i 105
Simonović R.: Biokovo. HP 1924, 39
Simonović R.: Preko Čvrsnice u Drežnicu. HP 1909, 7 i 33
Simonović R.: Kako da idemo, što da jedemo i što da pijemo u planinama. HP 1936, 176, 193 i 271
Stojanović I.: Zimski uspon na Bobotov kuk. NP 1953, 187
Stojanović I.: Tri dana u brdima. NP 1955, 54
Šimunović Z.: Kroz mečavu. NP 1954, 456
Šimunović Z.: Prvomajska parada »Šerpasa« na Bijelim stijenama. NP 1953, 63
Šimunović Z.: Jedan penjački dan. NP 1955, 89
Šimunović Z.: Vučja priča. NP 1956, 88
Zon M.: Planinarstvo — izvor zdravlja. Planinar 1950, 5 (Sarajevo)
Zon M.: O pravilnoj ishrani planinara. Planinar 1950, 19 (Sarajevo)

Četrdeset godina planinarstva u Vojvodini

Vojvođanski planinari slave ove godine skroman jubilej: prošlo je 40 godina od osnivanja planinarskog društva «Fruška gora» u Novom Sadu, prve planinarske organizacije u Vojvodini. Ovaj jubilej pada upravo u vrijeme proslave 90-godišnjice jugoslavenskog planinarstva, tako da ima dvostruko značenje.

Planinarstvo u Vojvodini počelo se razvijati relativno kasno. Poznato je, do duše, da su Josip Pančić, a nešto kasnije i Jovan Cvijić kao i neki strani naučnici (Kitaibel, Brehm, braća Koch) posjećivali Frušku goru radi naučnog ispitivanja. Proučavanje ove vojvođanske planine odvijalo se povremeno tokom cijelog XIX stoljeća, jer je ona veoma privlačila bogatstvom biljnog i životinjskog svijeta. Neki profesori, prirodoslovci iz Novog Sada i Sremskih Karlovcu su i sami, a još češće sa svojim učenicima, izlazili u Frušku goru, sakupljali razne biljke i insekte. Obično su ovakvi izleti organizirani u manjim grupama i ne mnogo duboko u planinu.

Slično je bilo u Vršcu i Beloj Crkvi, iako u manjoj mjeri. Izleti su najčešće organizirani u Vršačke planine i Lokve (brdo na lijevoj obali rijeke Nere, koje se sada nalazi u Rumuniji). U tim mjestima su već krajem prošlog stoljeća osnovana društva za uljepšavanje grada. Članovi tih društava su ponekad poduzimali i organizirali izlete u obližnje planine, a u proljeće i ljeto — naročito za vrijeme praznika sa njima je išlo i ostalo građanstvo. Ljubitelji prirode iz Bele Crkve rado su posjećivali Deliblatsku peščaru.

Evo, što priča o planinarenju prije prvog svjetskog rata najstariji novosadski planinar Petar Deđanski:

— Prvi planinar u Novom Sadu bio je dr Dušan Spirta, zubni liječnik, sa kojim sam se upoznao 1910. godine i od tada stalno sa njim odlazio na izlete po Fruškoj gori. U početku smo bili sami, a kasnije su nam se priključili Đura Jovanović, Voša Srđanov, Nikola Antolović, Žarko Slepčević, Aleksandar Petrović, Bogdan Bojković, Đura Vukadinović-Bata, Ivan Radanov i drugi. Sve su to bili planinari prije prvog svjetskog rata. Kako u ono vrijeme nije bilo autobusa, kamiona, pa ni drugih prevoznih sredstava, na izlete smo obično odlazili pješice. Cilj našeg planinarenja bio je da, pored uživanja u ljepotama Fruške gore, upoznamo i sve njene značajnije objekte, kao što su čuveni manastiri, razne ruševine, potoci, izvori i naselja u kojima žive pitomi Sremci.

U ljetnjim danima zabavljali smo se ispitivanjem i prikupljanjem raznih gljiva i biljaka. Učitelj u tome bio nam je dr Spirta. On je znao opisati svaku biljku i gljivu i objasniti nam kakve su koristi od njih. Sa svih izleta vraćali smo se uvijek sa pjesmom i iskićeni raznim poljskim cvijećem, pa smo na taj način skretali pažnju stanovnika onih mjeseta kroz koja smo prolazili, jer je u to vrijeme planinarenje za te ljudi bilo neobično i čudnovato.

Zimi smo odlazili na sankanje i smučanje. Za sankanje nam je bio najpogodniji put od Banstola do Sremskih Karlovcu, a za smučanje ledine na kojima su damas podignuti Novi Ledinci.

Naš voda, dr Spirta, vodio je o svim našim izletima uredan dnevnik, u koji je bilježio imena učesnika, vremenske prilike, razna zapažanja, predenu kilometražu i drugo. Taj svoj dnevnik čitao nam je s vremena na vrijeme, dok smo u debelom hladu leškarili, a mi smo ga rado slušali i stavljali svoje, najčešće šaljive primjedbe.

U proljeće 1914. godine dr. Dušan Spirta morao je da ode u Vrmačku banju na liječenje. Poslije njegovog odlaska prestali smo redovno planinariti. Izostajali su jedan po jedan, pa sam na kraju ostao ja sam. Tako sam 28. juna 1914. godine, vraćajući se sa jednog izleta iz Fruške gore, htio kao i obično da pređem preko željezničkog mosta koji spaja Novi Sad sa Petrovaradinom. Na ulazu u most zadrža me jedan vojnik i zatraži od mene legitimaciju. Ovo me je jako iznenadilo, jer se u ono vrijeme ni od koga nije tražila legitimacija. Kada sam rekao vojniku da nemam kod sebe legitimaciju, zadovoljio se time što je zapisao moje ime i adresu, zatim je upitao od kuda idem, šta sam radio u šumi i šta imam u rancu. Pretresao me je i tek tada propustio da pređem na drugu obalu Dunava. Kada sam došao u Novi Sad, doznao sam, da je toga dana u Sarajevu izvršen atentat na austrougarskog prestonsljeđnika Ferdinanda, te mi je odmah bilo jasno moje legitimiranje na

mostu. Poslije nekoliko dana došla je posljedica toga: bio sam pozvan na saslušanje u »Grenpcoliciju«. Tu sam bio ispitivan sa kim sam išao u Frušku gori, šta smo radili i zašto smo bilježili pojedinu stabla krstovima. Ovo posljednje pitanje me naročito iznenadilo. Odgovorio sam da je bilježenje stabala sa krstom bila naša markacija. »Ne, vele, vi ste bilježili na stabla radi orientacije Srbijancima«. Poslije saslušanja ipak sam pušten kući.

Tako je prva etapa našeg planinarenja po Fruškoj gori bila završena.«

Neposredno poslije prvog svjetskog rata grupa novosadskih planinara nastavila je planinariti po Fruškoj gori. U tome je prednjačio Vasa Stajić sa svojim učenicima. Uprava Srpskog planinarskog društva takođe se orientirala na Frušku goru i već 13. maja 1923. godine, na zajedničkom izletu 80 beogradskih i 180 novosadskih planinara, dolazi do osnivanja podružnice SPD-a u Novom Sadu. Koliko su ozbiljnu podršku davali toj podružnici kulturni ljudi Novog Sada, najbolje svjedoči to, što joj je na čelu bio Vasa Stajić, predsjednik Matice srpske, a najaktivniji članovi: dr Ignjat Pavlas, poznati botaničar Jovan Grosinger i dr Radivoje Simonović. Već iste godine pojavljuje se poznata knjiga »Daci planinari«, zbirka članaka dra Radivoja Simonovića u izdanju Omladinske matice, koja je mnogo pridonijela širenju interesa za planinarstvo ne samo među omladinom, već i među starijima.

Ali odnosi sa Srpskim planinarskim društvom nisu bili pravilno regulirani. Već septembra 1924. godine dolazi do odcijepljenja od SPD-a i stvaranja samostalnog planinarskog društva »Fruška Gora«. Nisu dovoljno poznati razlozi ovom odcijepljenju i podvajajuju. Međutim, na jednoj sjednici uprave SPD-a u ovom periodu taj korak je okarakteriziran kao posljedica »plemenske netrpeljivosti«, dok su osnivači »Fruške Gore« opravdavali svoj istup tvrdnjom, da je naziv Srpsko planinarsko društvo »suviše uzak«.

Važno je istaknuti da je društvo »Fruška gora« još u početku svoga rada pravilno usmjerio svoje djelovanje, nastojeći da razvija osjećaj i smisao za prirodu, njene ljepote i vrijednost, da potiče na zajednička i pojedinačna pohađanja naših planina radi odmora, zaštite i jačanja fizičkog i duhovnog zdravlja članova, a naročito omladine, da se stara o čuvanju prirodnih ljepota, narodnih nošnji i običaja, historijskih mesta i spomenika, da propagira sve ono što može koristiti razvitku turizma itd.

Ikak su uslovi za planinarenje u Vojvodini bili dosta teški zbog udaljenosti terena, izleti su stalno organizirani, čak i u udaljenije krajeve naše zemlje, a manje grupe su isle i u inostranstvo. Drina sa svojim splavima i slapovima naročito je privlačila vojvodanske planinare, tako da su oni bili prvi organizatori turističkog splavarenja niz ovu rijeku. Ovo splavarenje popularizirali su kao poseban vid planinarske djelatnosti, pa je pored filma o Drini objavljena i monografija »Splavima niz Drinu«.

Sve je to uticalo da se »Fruška Gora« razvila još 1934. godine u snažnu planinarsku organizaciju sa 15 povjereništava i 8 430 članova. Pred drugi svjetski rat bilo je 35 povjereništava sa blizu 8.000 članova.

U djelatnosti društva značajno mesto zauzimalo je izgradnja domova po Fruškoj gori i uređivanje planine. 1926. godine podignuta je prva kuća — na Zmajevcu; 1928. godine kuća na Osoviju ispod Crvenog Čota, a 1934. godine dom na Iriškom Vencu. Paralelno sa izgradnjom domova vršeno je i markiranje Fruške gore, u čemu ova planina predstavlja jednu osobenost u Jugoslaviji: svaki put je označen drugom bojom. Izdata je posebna planinarska karta Fruške gore sa ovakvim označenjima u bojama što je znatno olakšavalo kretanje po planini.

Svakako je vrijedno istaći rad omladinske sekcije »Fruške gore«, osnovane 1936. godine, kojom je rukovodio narodni heroj Branko Bajić. Sekcija je uspjela okupiti dobar dio napredne omladine Novog Sada, sprovodeći u okviru društva i politički rad. U akcijama sekcije naročito se ističe 1939. godina kada je organiziran omladinski planinarski dan na Stražilovu i opći omladinski logor kod manastira Beočin.

Za razliku od Srpskog planinarskog društva »Fruška gora« je daleko više imala uspjeha u razvoju propagande. Pored časopisa »Putnik« (kasnije »Vesnik«) štampan je i veliki broj razglednica, pored već spomenute knjige i filma o Drini.

Potaknuti djelatnošću naprednog radničkog planinarskog društva »Naturfreunde« u Austriji koje je imalo svoju centralu za Jugoslaviju u Sarajevu, radnici Novog Sada osnivaju 1932. godine svoje društvo »Prijatelj prirode« kao ekspozituru sarajevoškog društva. Oni su počeli aktivno planinariti po Fruškoj gori i drugim našim planinama. Društvo je ubrzo okupilo u svoje redove 300 članova — radnika i radničke omladine, podignuvši čak i svoj dom na Čardaku ispod vrha Glavice u

Fruškoj gori, namijenjen preko ljeta odmaranju radničke djece. Rad društva se odvijao pod vrlo teškim uslovima. Kao i sve druge radničke organizacije i ovo društvo je policija ometala i sputavala u radu. Godine 1937. dolazi do prve zabrane rada. Društvo pokušava da produži rad pod novim imenom »Radnička turistička zajednica«, ali je uskoro bilo prinudeno da sasvim prekine sa svojom djelatnošću.

U Vojvodini je postojalo još jedno društvo. Bio je to »Prijatelj prirode« u Vršcu, osnovan 7.marta 1929. godine. Osnovni zadatak mu je bio »održavanje i uljepšavanje staza i puteva po Vršačkim brdima«. Ovakav lokalni karakter i čisto lokalni uslovi kojima su se rukovodili osnivači pri podjeli članstva na izvršne članove i pomagače, sasvim su sputavali razvoj planinarstva u Vršcu. Prema društvenim pravilima, izvršnih članova moglo je biti najviše trideset, kako se ne bi u društvo upisali svi vlasnici vinograda i vila po Vršačkim brdima i donosili odluke iz čisto osobnih interesa. Kasnije se, međutim, moralo odstupiti od tako uskih okvira, jer je interes građana za planinarstvo zahtijevao širi i pristupačniju organizaciju.

Djelatnost društva »Prijatelj prirode« na uredenju Vršačkog brda bila je znatna i uspješna, tako da je nailazila na široku podršku građanstva i lokalnih vlasti. Pored uređenja puteva i staza, postavljene su i označke, a najkupniji akciju predstavljalo je uvođenje električnog osvjetljenja na Vršačko brdo 1938. godine.

Još 1932. godine bilo je pokušaja da se objedini rad ovog društva sa »Fruškom gorom«. To je postignuto tek u srpnju 1939. godine. Poslije pripajanja novosadskom društvu, novo povjereništvo postalo je jedno od najaktivnijih u Vojvodini.

Drugi svjetski rat ne samo da zaustavlja taj polet vojvodanskih planinara nego i prekida svaku planinarsku djelatnost. »Fruška gora« prestaje sa radom, planinarske kuće, izuzev one na Čardaku, bile su porušene, inventar razvučen i uništen.

Dolazi oslobođenje. Mnogih planinara više nije bilo. Ono malo iskusnih što je ostalo, prionulo je odmah na rad. Već 1945. godine počinje obnova jedne zgrade na Iriškom Vencu u neposrednoj blizini razorenog planinarskog doma. Snalažljivošć starih planinara ospozobljava se ta zgrada za privremeni smještaj i ishranu planinara i izletnika. Organiziraju se i izleti na kojima učestvuju stari, ali i sve veći broj novih planinara.

U okviru FISAV-a osniva se inicijativni odbor planinara i smučara, koji okuplja sve veći broj planinara. Taj se sve više učvršćuje i u proljeće 1948. godine u Novom Sadu se osniva prvo, poslijeratno, planinarsko društvo »Fruškogorski venac«. Odmah u početku rada društvo prilazi veliki broj građana. Priređuju se izleti u Frušku goru i u razne planine Srbije. Svoju djelatnost sve više razvija i Pokrajinski odbor Planinarskog saveza Srbije. U jesen 1948. godine u malom fruškogorskem mjestu Vrdniku osniva se planinarsko društvo »Zmajevac«, a samo mjesec dana kasnije i društvo u Vršcu. Slijedeće godine planinarska društva »n'ču kao gljive poslije kiše.«

Danas, u jubilarnoj godini, u Vojvodini radi 55 planinarsko-smučarskih društava u koje je učlanjeno preko 10.000 planinara, od čega skoro polovina omladine. U Fruškoj gori i na Vršačkim planinama vojvodanski planinari imaju 15 planinarskih kuća i domova. Najveći od njih je onaj na Osovlu podignut 1960. godine, koji može primiti preko 100 planinara.

Vojvodanski planinari, pored redovnih izleta, pohoda i taborovanja u domaćim planinama, poslije rata su obišli i mnoge planine u Bugarskoj, Grčkoj, Poljskoj, Francuskoj, Italiji, Austriji, Švajcarskoj i Njemačkoj.

Tako je Vojvodina isključivo ravnjačarski kraj, u Sremskim Karlovcima je 1960. godine osnovan alpinistički odsiek. Niegovi članovi prošli su kroz najpoznatije alpinističke smjerove u Sloveniji, Durmitoru, Komovima, Prokletijama i Prenju. Njihov najveći uspjeh predstavlja uspon na Mont Blanc 1960. godine.

460 UCENIKA NA PLATKU U JEDNOM DANU

Na inicijativu nastavnika i uprave PD »Kamenjak« na Rijeci organiziran je 1. listopada ove godine jednodnevni izlet u područje Platka u Gorskom kotaru za učenike osnovne škole »Bobijevo« na Rijeci. Ukupno 460 učenika ove škole krenuli su na Platak autobusima. Nakon odmora na Platku krenuli su pješice u dugačkoj koloni šumskim putem na vrh Snježnika. Na čelu kolone bio je iskusni planinar Stanko Vičić. Pioniri su bez većeg napora nakon sat i pol hoda stigli na vrh Snježnika (1528). Tu ih je kod planinarskog skloništa dočekala grupa starijih planinara i pripremila im topao čaj. Oni daci, koji se nisu penjali na Snježnik, ostali su na lивadama Platka i tu uživali u igrama na travi. S učesnicima ovog masovnog izleta bio je i snimatelj Radio-televizije Zagreb, koji je snimio neke momente s ovog uspјelog izleta.

PLANINARSKI DOM NA BUKULJI U SRBIJI

Početkom listopada je na Bukulji kod Arandelovca u Srbiji otvoren renovirani planinarski dom. Nabavljen je nova oprema, a cio dom je uređen u narodnom stilu, točnije, u stilu iz vremena I srpskog ustanka. Akademski slikar Đonović uljepšao je ovaj objekt svojim djelima. Dom je stalno otvoren i dobro opskrbljen raznim jelima i srpskim specijalitetima. Cijene su relativno niske i pristupačnije nego u ugostiteljskim objektima dotične općine.

OMLADINCI OBNOVILI MARKACIJE NA ČVRSNICI

Skupina omladinaca članova radničkog omladinskog planinarskog društva »Igman« sa Vratnika u Sarajevu, ove godine je obavila velik posao: markirala je oko 80 kilometara planinarskih staza na Čvrstici.

Od Jablanice do planinarske kuće na Vilincu markirana su oba prilazna puta: onaj koji vodi preko sela Doljana i Muharnice i onaj preko Plase, Drinjače i Lokve. Osim toga obilježene su staze od planinarske kuće na Vilincu preko Strmenice do lovačke kuće u Tisama i put preko Peharevog stana do najvišeg vrha

Čvrstice Ploče (2228 m) i odatle preko Josipovog raskršća do Blidinjeg jezera. Ova vrijedna grupa planinara omladinača radila je dobrovoljno šest dana. Voda akcije bio je Hamdo Telagić, dugogodišnji planinarski radnik s Vratnika. Mladi planinari obavili su i neke druge radevine na planinarskoj kući na Vilincu. Pomoć u materijalu za markiranje i popravak kuće pružio je Planinarski savez Bosne i Hercegovine.

H. Tabaković

»LJUBLJANSKA MLADINSKA KROŽNA POT«

Ovoga ljeta Slovenci su dobili i treću »transverzalu«. Njen put ide od Krima preko Rakitne, Pekla, Pokojišča, Vrhnike, Zaplane, Smrečja, Treh Kraljev, Šentjošta, Polhogove Gradca, Polhograjske Grmade i Katarine, Medna, Grmade i Šmarne gore Raice, Dobena, Mengeške koče, Ihana, Ciclja, Jevnice, Jančja, Kuclja, Grosuplja i Taborske jame, Turjakja, Kureščka, Krvave peči, Iškega Vintgarja i Krvavice ponovno na Krim.

Prije puta omladinac, koji želi proći tim putem može dobiti knjižicu sa zemljovidom i popisom planinarskih kuća. U tim kućama nalaze se žigovi, kao dokaz o pređenom putu. Takovih žigova ima dvadeset. Markacija je označena slovom M. Put je dug oko 150 kilometara, a može ga se proći u etapama.

SLOVENSKA EKSPEDICIJA U ANDE

Dne 22. listopada vratila se u Ljubljano slovenska alpinistička ekspedicija iz južnoameričkih Anda, koja je trajala preko četiri mjeseca. Voda ekspedicije, Aleksandar Blažina, 38-godišnji gradičinski tehničar, koji je do sada izvršio više od 300 penjačkih uspona, izjavio je:

»Od 32 vrha koje smo prepenjali u 46 naveza u 35 dana, bilo ih je 29 viših od 5.000 metara. Naš najveći uspjeh bio je uspon na Illampu (6362 m) i to zato, jer je u posljednje dvije godine više nego deset ekspedicija bezuspješno pokušavalo osvojiti vrh.«

Članovi ekspedicije popeli su se kao prvi na deset južnoameričkih vrhova. One među njima koji još nisu imali imena, nazvali su slovenski alpinisti po Jugoslaviji, Sloveniji i pokojnom štajerskom alpinisti Reji, koji se pred par

godina unesrećio u Kamniškim Alpama. Ekspedicija je u planinama imala svega četiri dana odmora. Izvršena su topografska snimanja teritorija koji su do sada bili slabo kartirani. S puta je donesen bogati foto materijal, među kojim i 600 metara kolor filma. Članovi ekspedicije bili su vrlo zadovoljni s domaćom alpinističkom opremom.

TROFEJ PLATAK 1964.

Ovogodišnje, šesto po redu, tradicionalno orijentaciono takmičenje »Trofej Platak« održano je u nedjelju 11. X 1964. na terenima oko planinarskog doma na Platkou po vrlo lošem vremenu (kiša i magla), što je i utjecalo na rezultate, jer ni jedna od ekipa nije ispunila zadatku u cijelosti. Nastupilo je ukupno 30 muških i 10 ženskih ekipa iz 20 organizacija (planinarskih, izviđačkih, »Partizana« i SUP-a).

U muškoj konkurenciji samo 4 ekipa su pronašle 3 kontrolne točke (od ukupno 4), 4 ekipa su pronašle 2 kontrolne točke, a 1 ekipa pronašla je samo 1 kontrolnu točku, dok 21 ekipa nije pronašla niti jednu kontrolnu točku. U ženskoj konkurenciji niti jedna ekipa nije pronašla niti jednu kontrolnu točku, tako da ove godine u ovoj kategoriji nije dodijeljen trofej.

Prvo mjesto i »Trofej Platak« osvojila je ekipa PDS »Velebit« u sastavu Nedeljko Jakić, Hrvoje Kraljević i Darko Biđin, drugo mjesto osvojila je također ekipa PDS »Velebit« — tehnički fakultet, a treće mjesto osvojila je ekipa PD »Zagreb«.

Staza za ovo takmičenje bila je postavljena na prilično teškom terenu, što je uz gustu maglu i konstantno jaku kišu bilo uzrokom da ekipa ne izvrše zadatak do kraja.

Ponovno je na ovom takmičenju konstatirano da veliki broj ekipa ne poznaje dovoljno orijentaciju i da bi planinarska društva trebala malo ozbiljnije poraditi na tom pitanju. Osim toga veliki broj ekipa došao je na ovo takmičenje sa vrlo lošom i nepodesnom odjećom i obućom (trenirke i patike, bez kišne kabalice itd.), unatoč tome što je nekoliko dana prije takmičenja vladalo isto tako loše vrijeme.

Na kraju je potrebno naglasiti, da je organizator ovog takmičenja PD Platak iz Rijeke, uložio mnogo napora i organizirao ovo takmičenje bez greške, samo bi u buduće ovo takmičenje radi vremenskih prilika trebalo organizirati barem mjesec dana ranije.

SLAVONSKO ORIJENTACIONO TAKMIČENJE

Nakon prekida, ponovno je u nedjelju 8. XI o. g. održano u organizaciji PD Krndije iz Našica Slavonsko orijentaciono takmičenje i to ovoga puta na terenima Krndije u okolini Spomen-doma Gradac.

Na takmičenju učestvovala je 31 ekipa iz 9 planinarskih društava sa teritorija Slavonije i Hrvatske i to u 4 kategorije: seniorska, omladinska, pionirska i ženska.

U seniorskoj kategoriji prvo mjesto zauzela je ekipa PD »Orahovica« iz Slav. Orahovice, drugo mjesto zauzela je ekipa PDS »Velebit« iz Zagreba, a treće mjesto ekipa PD »Sljeme« iz Zagreba. Učestvovalo je ukupno 10 ekipa.

U omladinskoj kategoriji prvo mjesto zauzela je ekipa PD »Krndija« iz Našica, drugo mjesto također ekipa PD »Krndija«, a treće mjesto ekipa PD »Bilogora« iz Bjelovara. Učestvovalo je ukupno 10 ekipa.

U pionirskoj kategoriji prvo mjesto zauzela je ekipa PD »Orahovica«, drugo mjesto ekipa PD »Krndija«, a treće mjesto ekipa PD »Orahovica«. Ukupno je učestvovalo 5 ekipa.

U ženskoj kategoriji prvo mjesto zauzela je ekipa PD »Krndija«, drugo mjesto ekipa PD »Orahovica«, a treće i četvrto mjesto podijelile su ekipa PD »Krndija« i PD »Orahovica«. Ukupno je učestvovalo 6 ekipa.

Za ovo takmičenje Planinarski savez Hrvatske poklonio je prelazni pehar, koji je osvojila seniorska ekipa PD »Orahovica« prvim mjestom u svojoj kategoriji.

Staze za ovo takmičenje bile su pričično lagane, tako da je vrlo mali broj ekipa odustao od takmičenja, a to je i bila želja organizatora, jer se takmičenjem željelo propagirati u Slavoniji ovu planinarsku disciplinu. Prema zaključku slavonskih planinarskih društava ovo takmičenje trebalo bi postati tradicionalno, za što postoje i realni uslovi.

PLANINARSKE MARKACIJE

Ove godine članovi planinarskih društava u Hrvatskoj obnovili su cijeli niz već postojećih markiranih puteva, a osim toga markirani su i neki novi planinarski putevi. Nažalost izvještaje o markiranju dobili smo od vrlo malog broja društava, tako da ne možemo dati kompletan pregled obnovljenih i novo markiranih planinarskih puteva.

Planinarsko društvo »Platak« iz Rijeke markiralo je slijedeće puteve:
VRATA—VIŠEVICA — djelomično obnovljeno, a djelomično novi put;
PLATAK—GUŠLICA — obnovljena markacija;
SNJEŽNIK—GUŠLICA — obnovljena markacija;
ZAVIŽAN—GORNJA KLADA—STARIGRAD — obnovljena markacija i
PLATAK—SNJEŽNIK — obnovljena markacija.

Planinarsko društvo »Zagreb« markiralo je slijedeće puteve:
DOM NA ZAVIŽANU — MALI RAJINAC — obnovljena markacija;
DOM NA ZAVIŽANU—ZAVIŽANSKI PIVČEVAC — obnovljena markacija;
DOM NA ZAVIŽANU—CRIKVENA — obnovljena markacija;
DOM NA ZAVIŽANU—GROMOVAČA — obnovljena markacija;
DOM NA ZAVIŽANU—VELIKI ZAVIŽAN — obnovljena markacija;
DOM NA ZAVIŽANU—VELEBITSKA PLJEŠIVICA — obnovljena markacija;
DOM NA ZAVIŽANU—PASARIČEV KUK — nova markacija;
DOM NA ZAVIŽANU—VUKUŠIĆ SNJEŽNICA — nova markacija i
DOM NA ZAVIŽANU—LUBENSKA VRATA — nova markacija.

Planinarsko društvo »Velebit« iz Zagreba markiralo je slijedeći put:
DOM NA VISOČICI—JELOVAČKA VRATA—ŠPILJA VRTLINA—KRUŠČICA (na moru) — nova markacija.

TEČAJ VODIČA LJETNIH POHODA
Tečaj vodiča ljetnih pohoda Planinarskog saveza Jugoslavije održan je ove godine od 23. do 30. kolovoza na Platku u organizaciji Planinarskog saveza Hrvatske.

Na tečaju je ukupno prisustvovalo 36 učesnika i to 12 iz SR Bosne i Hercegovine, 2 iz SR Slovenije i 22 iz SR Hrvatske (PD »Troglav« — Zagreb, 5 učesnika; PD »Sokolovac« — Slav. Požega, 1 učesnik; PD »Volebit« — Zagreb, 2 učesnika; PD »Strahinjščica« — Krapina, 1 učesnik; PD »Bilogora« — Bjelovar, 2 učesnika; PD »Grafičar« — Zagreb, 3 učesnika; PD »Sljemec« — Zagreb, 2 učesnika; PD »Platak« — Rijeka, 1 učesnik; PD »Dubovac« — Karlovac, 1 učesnik; PD »Zanatlija« — Zagreb, 3 učesnika; PD »Psunj« — Pakrac, 1 učesnik).

Vodstvo tečaja sačinjavali su: potpredsjednik PSH Branislav Čelap kao vođa tečaja i instruktori Ismet Baljić, Antun Filipčić i Nikola Aleksić.

Nastava na tečaju odvijala se teoretski i praktički, a u okviru tečaja izvedene su i dvije cijelodnevne ture i to: Platak—Risnjak—Lazar—Srebrna Vrata—Snježnik—Platak i Platak—Pakleno—Obruč—Hahlići—Gorničko—Platak. Osim toga na koncu tečaja održano je i orijentacijsko takmičenje u kojem su učestvovali svi učesnici tečaja. Svako veče za vrijeme trajanja tečaja održavana su stručna i popularna predavanja uz dijapoziitive, koja su svi tečajci pratili sa zanimanjem.

Na završetku tečaja svi učesnici su počinjali teoretski i praktički ispit, tako da je 8 učesnika položilo ispit sa odličnim uspjehom, 18 učesnika sa vrlo dobrim i 10 učesnika sa dobrim uspjehom.

Vodstvo tečaja je na temelju prikaza nog znanja, ponašanja na tečaju, iskustva, rada i staža u osnovnim planinarskim organizacijama, dodijelilo zvanje vodiča 14-orici učesnika tečaja.

DAISY VOOG

Ime DAISY VOOG, male krvake blonidine nije ljetos silazilo sa stranica evropske štampe. Kao prva žena prepenjala je u pedesetom uspjelom ponavljanju od 1. do 3. IX 1964. sjevernu stijenu Eigeru. Njena sitna pojava (163 cm, 48 kg!) na oko nije u skladu sa podvigom koji je sa Werner Bitnerom izvela. Rodena je 1932. godine u Revalu u Estoniji. Živi i radi u Münchenu, ima vrlo skromnu alpinističku prošlost: Tek 1964. je prepenjala značajnije smjerove. Ozbiljno se počela baviti alpinizmom 1959. godine. Lipnja 1964. savladala je »diretissimum« u zapadnoj stijeni Predigstuhl-a (VI) i Gurrwand (VI) u Alpama Berchtesgaden. Slijedili su usponi u Zinnama — Torre Venezia (V+), Torre Trieste (VI+), Mala Zinna (VI—), Civetta NW (VI—) i drugo ponavljanje južne stijene u Marmolada d'Ombretta (VI). To joj je bila posljednja tura prije ulaska u Eiger N, koji ju je svu opsegdu, tako da je izgledalo — »kao da ju nikakva sila ne može zadržati«. Do 13. rujnja 1964. sjeverna stijena Elgera je doživjela 52 uspjela ponavljanja, od toga 10 tokom ljeta 1964. godine.

REKORD U SPUSTU NA SKIJAMA

Svjetski brzinski rekord u spustu na skijama iznosi 174,757 km/h ili oko 48 m/sek. Postigao ga je Talijan Luigi di Marco 18. srpnja ove godine na natjecanju održanom na Plateau Rosa (švicarsko-talijanska granica — Walis).

Staza je bila dugačka 700 m sa nagibom od 68°, na visini od 3800 m. Brzina je mjerena na dionici staze dugoj 100 m. Nastupilo je 37 natjecatelja iz 7 nacija — od toga 26 Talijana. Najslabije plasirani natjecatelj je postigao brzinu od 134 km/h (oko 37 m/sekolj). Maksimalna brzina postignuta u vožnji na skijama iznosila je 1932. g. 136 km/h, a 1952. g. 159 km/h. Pretpostavlja se, da je vjerojatno moguće postići 180—185 km/h. Nije izvjesno da li će ova disciplina biti priznata kao sport.

RADIO - UREĐAJI ZA SPASAVAOCE

Na zapadno-njemačkom tržištu pojavili su se u prodaji mali radio - emisjoni - prijemni uređaji japanske proizvodnje, vrlo pogodni za alpinističke uspone, službu spasavanja i organizirano vodenje većih skupina u planine. Cijena za jedan par uređaja dometa od 1 km iznosi 278 DM, od 5 km 560 DM, a od 12 km 1380 DM (od 50.000 do 250.000 dinara).

KAVKAZ

Prema vijesti objavljenoj u njemačkom časopisu »Alpinismus« br. 10/64 za uspone u Kavkazu vrijede nove odredbe za strance: odgovornost snosi voda skupine, a uspone se može odabrati prema vlastitom izboru. Čak i prvenstveni usponi se dozvoljavaju bez teškoća! Funkcioneri u alpinističkim taborima u odnosu na inozemce su samo savjetnici i eventualno organizatori spasavanja.

NOVI SMJER U GRANDES JORASSES - U

Pointe Whymper u sjevernoj stijeni Grandes Jorasses prepenjali su od 6. do 10. kolovoza o. g. Talijan Walter Bonatti i Francuz Michel Vaucher. Ovaj smjer teče 100 metara zapadno od Ca-

ssinovog smjera u Pointe Walkeru. Bonatti je već 7 puta pokušao savladati ovu 1200 m visoku stijenu, prije nego mu je pošao za rukom prvenstveni uspon sa Vaucherom. Glavnu opasnost predstavljalo je padanje kamenja, koje ih i pri ovom usponu nije poštedilo, tako da su veći dio smjera penjali sa oštećenim užetima. Uz to su ih pratile razne nedaće — nevrijeme, gubitak Bonatti-jeve spavaće - i bivak - vreće, ozljeda od srušenog kamenja, udarac kladivom po prstu, konačno lutanje pri povratku i glad.

Na polovini smjera penjači su pronašli klin, koji potječe iz 1931. godine, kada su Brehm i Rittler pri pokušaju savladavanja Pointe 'Whymper' - a tragično stradali.

Ovim usponom je savladan jedan od »posljednjih problema«. U Grandes Jorasses je ostala nedirnuta sjeverno-istočna stijena sa ledensim poljem — nazvanim »ponjava za lješinu«.

KLINOVI ZA LED

Klinovi za led — klasičnog oblika, koje se zabijalo lednim kladivom — posljednjih godina su zamijenjeni vijcima za led: 6 mm u promjeru, 13—18 cm dužine, sa dubokim narezom kao na vijku za drvo, te očicom za karabiner. Znatno su lakši od klasičnih klinova i jednostavniji u upotrebi. Mana im je, što je na njima opterećenje koncentrirano na vrlo malu površinu, pa brzo dolazi do labavljenja njihove veze sa ledom. Ta je mana izbjegнута kod vijaka za led izrađenog iz cijevi i snabdjevenog na vrhu glodačem. Ovaj glodač izrezuje rupicu u ledu, te ne dolazi do prskanja leda. Zbog veće površine naličjanja (a time i manjeg specifičnog opterećenja) cjevasti vijak za led drži bolje od običnog vijka za led.

Novo planinarsko sklonište na Medvednici

Najveći uspjeh članova Planinarskog društva »Stubičan« u Donjoj Stubici u jubilarnoj godini hrvatskog planinarstva je otvorenje skloništa na Medvednici u predjelu Kulmerica (Mesnica). Stubički planinari ostvarili su ovaj uspjeh zahvaljujući razumijevanju članova Šumske zajednice »Kulmerica«, koji su dali saglasnost da njihovu lugarnicu mogu koristiti i planinari. Nakon toga su grupe omladinaca i omladinki PD »Stubičan« uredile jednu prostoriju i sada se tamo nalaze klupe, stolovi, dva kreveta i nešto posuđa. Drugu prostoriju koristi lugar, ali po potrebi i ta prostorija može poslužiti planinarama. Osim drvene zgrade samog skloništa, uz jedan zid sagrađena je zatvorena nadstrešnica pod koju se u svako doba može skloniti i tridesetak ljudi. Sklonište se nalazi u središtu jedne krčevine okružene prorijeđenom šumom. Nedaleko je izvor pitke vode. Do kuće je dobro markiran put od hrpta Medvednice na mjestu zvanom Velika Črešnja, a od kuće put do Donje Stubice. Ovaj put vodi uz sklonište br. 1 poznato kao izletište »Lojzekov izvor«.

Otvorenje skloništa obavljeno je uz malu društvenu svečanost. Tom prilikom su podijeljena pismena priznanja najaktivnijim članovima i prvim pionirima koji su osvojili planinarsku značku sposobnosti III stupnja.

T. Stunić

Čitajte i naručujte

»PLANINSKI VESTNIK«

Glasilo Planinske zveze Slovenije

Izlazi svaki mjesec

Godišnja pretplata 1200 dinara

Uredništvo i uprava

Planinska zveza Slovenije

Ljubljana, Dvoržakova 9

PLANINARI!

Čitajte planinarsku literaturu!

Veoma bogati izbor planinarskih izdanja

ima na skladištu

Knjižara

»PROSVJETA«

Zagreb

Trg bratstva i jedinstva broj 5

(kraj kina „Zagreb“)